

3. SOCIÁLNE PODMIENKY A HLADISKÁ

3.1. Členenie sociálnych podmienok a hľadísk

Východiskovú situáciu pre zabezpečenie TUR SR v rámci sociálnych podmienok a

hľadísk určuje najmä vŕvoj a stav

- a) kvality a dĺžky života, populačného vŕvoja a vzdelanostnej úroveň obyvateľstva,
- b) zdravia ľuď a zdravotnej starostlivosti,
- c) sociálnych problémov, sociálno-patologických javov, sociálnej pomoci, politiky a sŕdnictva.

Ovplyvňujú ju

- a) vybrané skupiny v spoločnosti (deti a mládež, ženy, starí ľudia, ...),
- b) národnostná menšina a etnické skupiny.

3.2. Kvalita a dĺžka života, populačný vŕvoj a vzdelanostná úroveň obyvateľstva

3.2.1. Kvalita života a trvalo udržateľná spoločnosť

Sociálny aspekt TUR vychádza zo základného faktu, že skutočným bohatstvom

spoločnosti sú jej ľudia. Cieľom TUR by preto malo byť vytvorenie takého prostredia,

ktoré umožní prežiť ľuďom dlhý, zdravý, plnohodnotný a tvorivý život.

Predstava TUR SR sa zakladá na predpoklade, že lokálne, regionálne spoločenstvá a celá

spoločnosť majú zújem na efektívnom využívaní ľudských zdrojov v súčasnosti, ale i v

blízkej a vzdalenej budúcnosti, a preto jedným zo základných cieľov rozvoja by malo byť

zlepšenie kvality života.

Trvalo udržateľná spoločnosť by mala byť dostatočne predvídavá, mala by pružne

reagovať na nové situácie a byť dostatočne uvedomená (mädra) v tom zmysle, že nebude

ohrozovať fyzickú ani sociálne systémy, podporujúce jej ďalšiu existenciu.

Takáto spoločnosť

by si mala vytvárať vhodné informačné, sociálne a inštitucionálne mechanizmy za účelom

usmerňovania demografického vŕvoja a využívania ľudského kapitálu.

TUR vytvára

predpoklady pre takú vzájomnú konfiguráciu demografického vŕvoja, tvorby a využívania

technologickej, sociálneho a ekonomického kapitálu, ktorí zabezpečia kvalitu života každého

člena spoločnosti adekvátnu jeho základným životným potrebám.

Udržateľný spôsob života pripúšťa rast. Udržateľná spoločnosť by však mala mať zújem

predovšetkým na kvalitatívnom rozvoji a nie na fyzickej expanzii. Treba

rozlišovať medzi

druhmi a cieľmi rastu - ak sa spoločnosť rozhodne podporiť určitý druh rastu, potom by mala

vedieť domyslieť jeho dôsledky. Udržateľná spoločnosť by nemala

konzervovať regionálnu a

sociálnu marginalitu, vedieť k chudobe. TUR spoločnosti znamenajú vylúčiť stagnáciu a

www.environet.sk Strana 2 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

nadmerná nezamestnanosť a vytvárať podmienky k postupnému prispôsobeniu aktivít

a schopnosť človeka na nové podmienky vyspelej postindustriálnej

spoločnosti. Podpora

rozvoja technológií a vedy má pritom vyjsť do expanzie ľudskej tvorivosti v najrýchlejších

smeroch aktivity.

Základným atribútom udržateľnosti nielen v prírode a krajine, ale aj v ľudskej spoločnosti,

je diverzita. Preto udržateľná spoločnosť jednoznačne podporuje a rozvíja

kultúrnú pestrosť a

lokálnu a regionálnu autonómiu. Smerovanie k udržateľnému spôsobu života zároveň

predpokladá inovácie v oblasti ekonomickej, sociálnej, politickej, kultúrnej, ale aj duchovnej.

Udržateľným spôsobom orientovaná spoločnosť by mala rozvíjať

environmentalistiku a tvoriť

kultúru na hodnotách kompatibilných s princípmi TUR, využívať kvalitné a odborné

informácie a poznatky o limitoch rastu a smerovať k širšie koncipovanému a všeobecne

akceptovanému sociálnym cieľom. Jedná sa teda o praktickú aplikáciu

celého systému

princípov a kritérií TUR a environmentalizmu v každodennom živote človeka a

spoločnosti.

Vzťah medzi demografickými trendmi a faktormi a udržateľným rozvojom má synergický

charakter (kapitola 5 Agendy 21 - Dynamika demografického rastu a trvalo udržateľný

rozvoj). Demografické trendy a faktory vplývajú aj na modely výroby a spotreby, životný štýl

a na dlhodobý charakter udržateľného spôsobu života. Otvplyvňujú

využívanie pôdy, vody,

nerastov, energie a ostatných zdrojov. Rýchly a niekedy neregulovaný rast obyvateľstva

spôsobuje následné environmentálne problémy.

Ekonomická a sociálna transformácia prebiehajúca v SR sa prejavuje zmenami viacerých

ukazovateľov populačného vývoja, ktoré boli výsledkom

predchádzajúceho spôsobu života v

socialistickej spoločnosti. Politické, ekonomické a sociálne zmeny v

poslednom desaťročí sa

pomerne výrazne prejavili aj v demografických ukazovateľoch, ktoré sa v súčasnosti približujú hodnotám v krajinách západnej Európy. Za krátky čas sa pomerne výrazne zmenili hodnoty ukazovateľov týchto javov a procesov, ktoré sú ovplyvnené individuálnym populačným správaním (ukazovatele pôrodnosti, plodnosti a sobášnosti, rozvodovosti, migračného pohybu), naopak malé zmeny nastali v dlhodobých ukazovateľoch (napr. stredná dĺžka života, celková smrtnosť a zdravotný stav obyvateľstva).

3.2.2. Populačný vývoj

Celkový demografický potenciál SR predstavoval k 1.1.2000 5,402 mil. obyvateľov. Za obdobie od roku 1990 to predstavuje prírastok 92 tis. obyvateľov, čo je 9,1 tis. obyvateľov ročne. O zmene demografického správania obyvateľov najlepšie vypovedá priemerný ročný prírastok obyvateľov v jednotlivých desaťročiach - v dekade 1961-1970 to bolo z 37,3 tis. na 40,4 tis. obyvateľov, v rokoch 1971-1980 to bolo z 45,6 tis. na 46,5 tis. obyvateľov, v dekade 1981-1990 31,5 tis. obyvateľov a v dekade 1991-2000 priemerný ročný prírastok predstavoval 13,1 tis. obyvateľov. V relatívnom vyjadrení to znamená, že priemerný ročný prírastok klesal

www.environet.sk Strana 3 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

z hodnoty 9,6‰ v období 1970-1980 až na hodnotu 1,9‰ v poslednej dekade, pričom

celkový prírastok obyvateľov neustále klesá (pozri tabuľku č.5).

Tab.č. 5 - Vybrané ukazovatele populačného vývoja na Slovensku (1980-2000)

Ukazovateľ 1980 1990 1991 1992 1993 1994 1996 1997 1998 1999 2000

Počet

obyvateľov

(tis.)

4996 5311 5296 5314 5336 5356 5379 5388 5393 5399 5402

Prirodzený

prírastok

44521 25370 23951 21217 20549 14984 8887 6987 4426 3821 2360

Prirodzený

prírastok na

1000 obyv.

8,9 4,8 4,6 4,0 3,9 2,8 1,7 1,3 0,8 0,7 0,4

Migračný

prírastok

-3129 -2322 215 -2939 1751 4768 2255 1731 1306 1454 1436

Migračný

prírastok na

1000 obyv.

-0,6 0,5 6 -0,5 0,3 0,9 0,4 0,3 0,3 0,3 0,3

Celkový

prírastok

41392 23048 24166 18278 22300 19752 11142 8718 5732 5275 3890

Celkov^{1/2}

pr^{1/2}rastok na

1000 obyv.

8,3 4,3 4,6 3,5 4,2 3,7 2,1 1,6 1,1 1,0 0,7

Zdroje: Š^{1/2}Š SR

Vn^{1/2}otorn^{1/2} migr^{1/2}áciu obyvateľov charakterizuje v^{1/2}razn^{1/2} ^{1/2}bytok

migračn^{1/2}ch pr^{1/2}dov do

miest, čo sa prejavuje v spomalen^{1/2} tempa urbaniz^{1/2}cie. Zoslabnutie migračnej aktivity v^{1/2}čšiny

slovensk^{1/2}ch miest je čiastočne sp^{1/2} soben^{1/2} relat^{1/2}vny m vyčerpan^{1/2}m demografick^{1/2}ch zdrojov

v niektor^{1/2}ch oblastiach, ale aj v^{1/2}razn^{1/2}m spomalen^{1/2}m hromadnej bytovej v^{1/2}stavby

v posledn^{1/2}ch rokoch. Tento trend nahradil v^{1/2}razn^{1/2} migračn^{1/2} aktivitu s^{1/2}visiacu s

urbaniz^{1/2}ciou, ktor^{1/2}i bola typick^{1/2}i pre socialistick^{1/2} etapu v^{1/2}voja. Migr^{1/2}áciu obyvateľov možno

dokumentovať na v^{1/2}voji počtu obyvateľov v jednotliv^{1/2}ch veľkostn^{1/2}ch kateg^{1/2}ri^{1/2}ch obc^{1/2}

(pozri tabuľku č.6). V období 1950-1999 je zjavn^{1/2} podstatn^{1/2} ^{1/2}bytok obyvateľov v obciach

do 2000 obyvateľov (k^{1/2}m v roku 1950 v tak^{1/2}chto obciach žilo takmer 56% obyvateľov

Slovenska, v roku 1999 to bolo už len 30,3%), naopak podstatne vzr^{1/2}stol podiel obyvateľov

žij^{1/2}cich v mest^{1/2}ich nad 10 000 obyvateľov (z 18 na 50%). V období 1991-1998 už boli tieto

trendy veľmi m^{1/2}ilo zreteľn^{1/2} (podiel obyvateľov žij^{1/2}cich v mal^{1/2}ch obciach poklesol len

o 0,3% a podiel obyvateľov v mest^{1/2}ich nad 10 000 obyvateľov vzr^{1/2}stol rovnako o 0,3%).

www.environet.sk Strana 4 z 88

N^{1/2}irodn^{1/2}i strat^{1/2}gia TUR - II. časť

Tab.č. 6 - Veľkostn^{1/2}i štrukt^{1/2}ra obc^{1/2} Slovenska - v^{1/2}voj % podielu obyvateľov v r^{1/2}zných

veľkostn^{1/2}ch typoch obc^{1/2}

Veľkostn^{1/2} typ obc^{1/2} 1950 1961 1970 1980 1991 1999

do 200 obyv. 1,3 0,8 0,6 0,6 0,8 0,9

200 - 499 12,0 7,9 6,7 5,0 5,4 5,2

500 - 999 20,3 17,4 15,4 11,4 10,5 10,1

1 000 - 1 999 22,3 21,8 20,0 16,1 14,0 14,1

2 000 - 4 999 17,9 22,3 20,3 16,6 13,2 13,5

5 000 - 9 999 8,2 9,2 8,6 7,5 6,6 6,7

10 000 - 19 999 6,5 7,0 7,0 10,9 8,7 7,9

20 000 - 49 999 4,1 5,9 11,4 11,7 15,9 16,7

50 000 - 99 999 1,8 1,9 3,2 8,4 12,1 12,1

100 000 a viac obyv. 5,6 5,8 6,8 11,7 12,8 12,8

Z hľadiska vonkajšej migr^{1/2}cie je Slovensko od roku 1993 charakteristick^{1/2} miernym

migračn^{1/2}m pr^{1/2}rastkom v rozp^{1/2}t^{1/2} 1300-5000 obyvateľov ročne (0,3-1,0 ‰).

Vekov^{1/2}i

štruktúra obyvateľov (pozri tabuľka č.7) sa v najmä v ostatnom desaťročí postupne mení.

Podiel obyvateľov v produktívnom vekovom stupni sa stále zvyšuje (v súčasnosti tvorí takmer 62% populácie), v rozličných zmeny však možno pozorovať v znižujúcom sa zastúpení

obyvateľov v predproduktívnom (0-14 rokov) veku (v roku 1970 tvorili 0-14 roční 27,3%

obyvateľstva Slovenska, v roku 1999 už len 19,8%). Podiel obyvateľstva v poproduktívnom

veku (u mužov 60+, u žien 55+). sa v tomto období zvýšil len mierne zo 16,4 % na 17,9 %,

avšak je predpoklad, že bude narastať stále rýchlejšie. Index vitality sa znížil z hodnoty

166,46 v roku 1970 na 110,61 v roku 1999, čo potvrdzuje proces starnutia obyvateľov

Slovenska, ktorá v súčasnosti predstavuje stagnujúci typ populácie.

Podiel žien na celkovej populácii je dlhodobo vyšší ako podiel mužov, pričom zastúpenie

žien sa stále zvyšuje (v súčasnosti cca 51,35%, v roku 1970 o 0,7% menej), čo spôsobuje

vyšší vek dožitia žien a pokles plodnosti.

Vo vývoji ukazovateľov prirodzenej reprodukcie sa v poslednom desaťročí prejavili až

najvýraznejšie zmeny z celého komplexu demografických charakteristík. Šmrtnosť po roku

1970 zaznamenala len malú výkyvy a dosahuje pomerne vysoké hodnoty (9,3-10,3 zomretých

na 1000 obyvateľov). Hodnota plodnosti po roku 1970 stúpila na maximum (20,9

živonarodených na 1000 obyvateľov v roku 1976) a potom nastal pokles, ktorý trvá

súčasnosti (10,2 v roku 2000). Hodnoty prirodzeného prírastku za ostatných tri desaťročia

niekoľkonásobne poklesli z 8,9 ‰ v roku 1980 až na 0,4 ‰ v roku 2000.

www.environet.sk Strana 5 z 88

Národná štatistika TUR - II. časť

Tab.č. 7 - Vývoj vekovej štruktúry obyvateľstva Slovenska a zastúpenie žien Predprod.

vek

Prod.vek Poprod.vek Index

vitality

Index

staroby

Podiel žien

1970 27,3 56,3 16,4 166,46 60,07 50,65

1980 26,1 57,7 16,2 161,11 62,07 50,78

1991 24,9 57,4 17,6 141,48 70,68 51,22

1993 23,5 59,1 17,4 135,05 74,04 51,28

1994 22,9 59,6 17,5 130,85 76,42 51,29

1995 22,3 60,2 17,5 127,42 78,47 51,31

1996 21,7 60,7 17,6 123,29 81,11 51,32

1997 21,1 61,2 17,7 119,21 83,89 51,33
1998 20,4 61,8 17,8 114,61 87,25 51,35
1999 19,8 62,3 17,9 110,61 90,54 51,37

Zdroj: ŠŠ SR

Pozn: Index vitality je daný podielom predproduktívnej zložky k poproduktívnej zložke

populácie vypočítaný na 100. Čím je hodnota indexu nižšia, tým je

sledovaná populácia

relatívne staršia. Index starnutia je daný opačným vzťahom - podiel

poproduktívneho

obyvateľstva k detskej zložke, vyššia hodnota indexu vyjadruje starnutie

sledovanej

populácie.

Na základe uvedených údajov možno konštatovať zásadnú zmenu

populačného veku

obyvateľov Slovenska, ktoré výrazne ovplyvňujú jeho štruktúru a

priestorové rozloženie.

Slovensko sa svojím demografickým vývojom postupne dostáva do fázy

tzv. druhého

demografického prechodu. V krajinách západnej a severnej Európy (kde

prebieha už takmer

tri desaťročia) sa prejavil celým komplexom procesov, na našom území sa

začal prejavovať

koncom 80-tych rokov a bol určený politickými, ekonomickými a

sociálnymi zmenami v

90-tych rokoch. K pomerne významným zmenám demografického

správania prispeli

pravdepodobne zhoršené životné podmienky mladých ľudí pri

zakladaní rodiny (finanční

nedostupnosť bytov, zväčšené životné náklady, obava zo straty

zamestnania) a tiež nežijem

politických elít o vývoj obyvateľstva v SR a jej regiónoch. Neprekvapuje,

že sa v priebehu

90-tych rokov prudko zhoršil populačný vývoj, klesá vstúpiť do

manželstva a zakladať

rodinu. Pokračuje transformácia demografického správania v nových

podmienkach,

postupne sa opäť predchádzajúci model sobášnosti, plodnosti a

plodnosti.

Z najvýznamnejších demografických trendov sa na území Slovenska

prejavuje proces

demografického starnutia slovenskej populácie (tabuľka č.7) sprevádzaný

poklesom

zastavenia detskej zložky (znižujúca sa plodnosť) a narastaním skupiny

obyvateľov v

postproduktívnom veku (pričom južní a západní časť Slovenska má vyššie

zastavenie

postproduktívnych skupín obyvateľstva). Proces starnutia má že mať

nepriaznivý sociálny

dopad vzhľadom na rôzne prejavy u jednotlivých etnických skupín.

Vysoké hodnoty

www.environet.sk Strana 6 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

Ďmrtnosti niektorých skupín obyvateľov sã spãsobenã zlãm zdravotnã stavom obyvateľstva

(extrãmne vysokã hodnoty sã u mužov vo veku 45-54 rokov, ktorã sã vyššie dvakrát ako

eurãpsky priemer). Slovensko zaznamenalo prenikavã Ďbytok počtu narodenãch detã po roku

1989 sprevãdzanã zvyšujãcim sa počtom slobodnãch osãb.

Veľmi negatãvným javom je nãzka strednã dĺžka života obyvateľov Slovenska a vãraznã

rozdiel medzi mužskou a ženskou populãciou (8 rokov v neprospech mužov - pozri tabuľka

č.8), pričom je zrejme aj rozdiel medzi jednotlivãmi regiãnmi (menej priaznivã situãcia v

južnej časti krajiny). Zaostãvanie Slovenska v porovnanã s vyspelãmi krajinami je zjavne - u

mužov predstavuje 4-9 rokov, u žien o 3-6 rokov. Začiatkom 90. rokov sa sãce prejavilo

mierne zväšenie strednej dĺžky života (o 1,5-2 roky), v ostatnãch rokoch však opãtã dochãdza

ku stagnãcii.

Tab.č. 8 - Vãvoj vybranãch demografickãch ukazovateľov (1970-1999)

Ukazovateľ 1970 1980 1990 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999

Strednã dĺžka

života - muži

66,73 66,75 66,64 67,56 68,35 68,34 68,40 68,88 68,91 68,62 68,95

Strednã dĺžka

života - ženy

72,92 74,25 75,44 76,22 76,6 76,48 76,33 76,81 76,73 76,71 77,03

Potraty na 1000

žien vo fert.veku

31,2 33,1 42,3 36,9 33,5 29,7 25,5 21,6 19,3 18,5 17,7

Sobãše na 1000

obyv.

7,9 7,9 7,6 6,4 5,8 5,3 5,1 5,1 5,2 5,1 5,06

Rozvody na 100

sobãšov

9,5 16,8 21,9 23,8 26,5 30,8 32,7 34,2 32,7 33,9 35,3

Zdroj: Šãš SR

Z pozitãvných demografickãch trendov je možné uviesť znižovanie počtu potratov

(potratovosť klesla pod 5 ‰) a znižovanie dojčenskej a novorodeneckej Ďmrtnosti. Ďalšie

charakteristiky vãvoja sã už menej priaznivã. Počet uzavretãch sobãšov a miera sobãšnosti

sa neustãle znižujã. Zvyšuje sa vek snãbencov vstupujãcich do prvãho manželstva u oboch

pohlavã. Neustãle rastie počet rozvodov a miery rozvodovosti. Spomaľuje sa proces

reprodukcie obyvateľstva - dlhodobã pretrvãva tendencia poklesu počtu narodenãch detã a

plodnosti žien a to aj napriek zvyšovaniu počtu žien vo fertilnom veku. Stãpa

priemerná 1/2 vek matiek pri narodení prvého dieťaťa, pokračuje zvyšovanie podielu živých detí narodených mimo manželstva. Z demografického pohľadu sa najväčším problémom zďalej býť zlá zdravotná stav obyvateľstva, prejavom čoho je veľmi pomalé zvyšovanie strednej dĺžky života. Ďalším vývojom v tejto oblasti bude citlivým indikátorom starostlivosti o demografickú potenciálu Slovenska (ktorá je napriek niektorým nepriaznivým vplyvom ešte stále pomerne vysoká) vrátiť sa zdravotnej starostlivosti.

www.environet.sk Strana 7 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

3.2.3. Vzdelanostná úroveň obyvateľstva a jej diferenciácia

Vzdelávanie a zvyšovanie povedomia verejnosti je komplexom procesov, v ktorom

jednotlivci i spoločnosť môžu realizovať svoj potenciál. Vzdelanosť je základným

predpokladom pre podporu udržateľného rozvoja a pre zvyšovanie ľudského potenciálu pre

riešenie environmentálnych, ekonomických a sociálno-kultúrnych rozvojových problémov

(kapitola 36 Agendy 21 - Podpora vzdelávania, osvetu a odbornej prípravy). Potenciál

vzdelanosti je dôležitým pre dosiahnutie environmentálneho i etického uvedomenia, pre

hľadanie hodnôt, zaujímanie postojov, utváranie schopností a smerovanie správania v rôznych

životných situáciách tak, aby bolo v súlade s udržateľným spásobom života. Efektívnosť

vzdelávania z hľadiska udržateľného rozvoja predpokladá orientáciu na poznanie

biofyzikálneho, ekonomického a sociálno-kultúrneho prostredia.

Úroveň vzdelania obyvateľstva Slovenska, napriek deformáciám vzdelávacieho systému

v povojnových desaťročiach a nedostatku prostriedkov počas ostatného desaťročia, je

pomerne vysoká. Index vzdelania podľa Human Development Report (1999) dosiahol

hodnotu 0,91, čo je na úrovni Grécka, Portugalska, Slovinska, Maďarska, Česka a zodpovedá

tretej desiatke medzi všetkými krajinami sveta.

Vzdelanostná úroveň obyvateľstva je výrazne diferencovaná nielen priestorovo, ale aj v

závislosti od etnickej príslušnosti. Najväčší rozdiel je medzi vzdelanostnou úrovňou

rúmskeho obyvateľstva a príslušníkmi majoritného etnika ako inými minoritami. Napr. podiel

obyvateľov so stredoškolským vzdelaním bol v roku 1991 u Rómov 0,5%, u Slovákov 18,1%

a u Maďarov 14,9%. Výraznejší bol rozdiel u vysokoškolsky vzdelaných

(0,1% u R³mov,

6,1% u Slov³ikov, 16,0% u ³echov).

Vzhľadom k naznačen^{1/2}m prevažuj^ocim negat^{1/2}vnyim demografick^{1/2}m trendom na ^ozem^{1/2}

Slovenska je žiad^oce, aby št^{1/2}it usmerňoval demografick^{1/2} rozvoj prostredn^{1/2}ctvom vhodn^{1/2}ch

n^{1/2}istrojov. Ich cieľom by mala byť minimaliz^{1/2}cia negat^{1/2}vnych trendov a naopak podpora

pozit^{1/2}vnych trendov. Samostatn^{1/2}i demografick^{1/2}i politika však v SR prakticky neexistuje,

čiasťkov^o s^ovislosti je možn^o n^{1/2}ijst v soci^{1/2}ilnej, zdravotnej a region^{1/2}ilnej politike.

Tab. č. 9 - Vybran^o ukazovatele vzdelanostn^oho profilu SR

Ukazovateľ 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999

Špln^o stredoškolsk^o vzdelanie

(% obyv. vo veku 17+)

53,8 49,8 51,3 56,0 60,1 62,3 61,6

Vysokoškolsk^o vzdelanie (%)

obyv. vo veku 22+)

12,9 9,1 11,5 10,9 13,6 13,3 14,5

Miera z^{1/2}pisu na školy všetk^{1/2}ch

stupňov (% obyv. vo veku 6-22

75,7 72,3 72,3 72,3 72,6 73,6 73,8

www.environet.sk Strana 8 z 88

N^{1/2}irodn^{1/2}i strat^ogia TUR - II. časť r.)

Celkov^o v^{1/2}davky na školstvo

a vzdel^{1/2}ivanie (% HDP)

5,3 4,4 5,1 5,1 4,8 4,5 5,1

Zdroj: N^{1/2}irodn^{1/2}i spr^{1/2}iva o ľudskom rozvoji. SR 1999; ŠR

3.3. Zdravie ľud^{1/2} a zdravotn^{1/2}i starostlivosť

Nepriazniv^{1/2} zdravotn^{1/2} stav slovenskej popul^{1/2}cie ovplyvňuje nezdrav^{1/2} životn^{1/2} št^{1/2}l,

situ^{1/2}cia v zdravotn^{1/2}ctve, zhoršen^{1/2}i kvalita životn^oho prostredia v

niektor^{1/2}ch regi³noch,

nezamestnanosť a nevhodn^o bytov^o podmienky časti popul^{1/2}cie. Medzi ďalšie faktory

negat^{1/2}vne vpl^{1/2}vaj^oce na zdravotn^{1/2} stav obyvateľstva patr^{1/2} nižšia vzdelanostn^{1/2}i ^oroveň,

charakter ekonomick^oho v^{1/2}voja a nedostatočn^{1/2}i integr^{1/2}cia R³mov.

Štrukt^ora chorobnosti obyvateľov Slovenska sa už dlhš^{1/2} čas z^{1/2}isadnejšie nemen^{1/2}.

Najv^{1/2}znamnejš^{1/2}mi skupinami chor^{1/2} b s^o chronick^o neinfekčn^o

ochorenia, kardiovaskul^{1/2}irne a

n^{1/2}idorov^o ochorenia. Tri štvrtiny ^omrt^{1/2} zapr^{1/2}čiňuj^o poruchy

kardiovaskul^{1/2}irneho syst^omu

(54,9% v roku 2000) a zhubn^o n^{1/2}idory (22,6%). Tieto ochorenia ohrozuj^o už aj mladšiu

popul^{1/2}ciu a ich podiel sa postupne zvyšuje. Spolu s vonkajš^{1/2}mi pr^{1/2}činami (poranenia, otrava,

vraždy, samovraždy), chorobami d^{1/2}chac^{1/2}ch ciest a ochoreniami tr^{1/2}iviacej

s^ostavy maj^o za

následok 95% všetkých smrteľných ochorení na AIDS má silnú tendenciu (v roku 1999

prípadovalo na 100 tisíc obyvateľov 0,44 ochorenia na AIDS).

Chorobnosť do určitej miery ovplyvňuje aj fajčenie. Podľa údajov za rok 1998 patrilo

39% mužov a 19% žien do kategórie pravidelných fajčiarov.

Predčasná smrtnosť je

spájaná okrem tradičných rizikových faktorov pravdepodobne aj menej preskúmanými

rizikovými faktormi, ktorými sú zosilňujúce (chronické návyky príjmu

ochranných faktorov zo

zeleniny a ovocia, zlého psychického stavu obyvateľstva). Je pravdepodobné,

že jednou z hlavných

príčin krátkej dĺžky života v SR je nezdravý životný štýl najmä u

mužskej populácie a u

skupiny obyvateľstva s nízkym vzdelaním.

Dôležitú úlohu v nepriaznivom vývoji zdravotnej situácie obyvateľov SR zohrali

ekonomické, psychosociálne a demografické podmienky, a to

predovšetkým:

- nízka hodnota výchovej situácie SR pri transformácii na trhovú ekonomiku, čo sa

prejavilo vysokým nárastom nezamestnanosti,

- nedostatočným vzdelaním a úroveň populácie na vidieku,

- veľmi nepriaznivým zdravotným situáciám rómskej minority (odborné odhady

udávajú, že

stredná dĺžka života Rómov je kratšia až o desať rokov v porovnaní s

majoritnou

populáciou),

- tradične vysoká spotreba koncentrovaných alkoholických nápojov, (ochorenia

kardiovaskulárneho systému, vznik nádorov, cirhózy),

www.enviromet.sk Strana 9 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

- neobvykle vysoké politické turbulencie po roku 1989, spojené s

vysokým podielom

frustrovaných, bezidejných a hostilných osôb (psychický stav

populácie významne

ovplyvňuje jej zdravotný stav, najmä výskyt kardiovaskulárnych a

nádorových ochorení).

So zdravotným stavom obyvateľstva je úzko spojená aj oblasť výživy. V

tejto súvislosti je

zjavným pozitívnym dôsledkom zmeny spoločensko-politických pomerov.

Kým v socialistickej

etape bola pre obyvateľov Slovenska typická veľmi nevhodná štruktúra

výživy (najmä vysoký

podiel živočišných tukov, cukrov a alkoholu), ekonomická transformácia a

zmena cenovej

štruktúry potravín zlepšila celkové zloženie stravy (prudko klesla spotreba

masla a zväčšila sa

spotreba rastlinných olejov, zeleniny a ovocia - najmä južného ovocia).

Výnimkou je pokles

spotreby mlieka a mliečnych výrobkov. V celkovej štruktúre výživy je ešte potrebné zvýšiť

spotrebu rýb, ovocia, mliečnych produktov a naopak podstatne znížiť spotrebu masla

a alkoholických produktov.

Súčasná zdravotná politika je výsledkom neujasnenosti, nedôslednosti a nezhody

koncepti doterajších politických reprezentácií v zdravotnej i sociálnej oblasti. Problémy

zdravotníctva nemožno zžiť len na oblasť financovania. Šroveň zdravotníckych služieb

poskytovaných radov občanom sa znížila a zdražela.

Tab. č. 10 - Vybrané ukazovatele ochorení a zdravotnej starostlivosti

Ukazovateľ 1970 1980 1990 1992 1994 1996 1997 1998 1999

Šmrť na choroby

obehovej sústavy (% príčin smrti)

*** 51,6 54,7 54,5 54,7 55,9 54,7

Šmrť na zhubné nádorové

ochorenia (% príčin smrti)

*** 19,9 20,9 21,7 21,7 23,0 22,8

Ochorenia na AIDS (na 100

tis. obyv.)

*** 0,13 0,17 0,20 0,35 0,35 0,44

Počet obyvateľov na 1

lekára

463 308 264 281 290 320 301 286 283

Počet lôžok v zdravot.

zariadeniach na 1000 obyv.

9,8 10,8 11,9 12,3 11,7 11,5 11,4 11,3 11,2

Priem. percento pracovnej

neschopnosti

5,1 3,9 4,7 5,3 4,9 5,2 5,3 5,2 5,3

Vyplatené nemocenské

dávky (mil. Sk)

1576 1899 3147 3823 4368 6043 6685 7410 7 881

Celkové výdavky na

zdravotníctvo (v mil.Sk)

***** 1318 1270 1375 1420

Zdroj: ŠŠ SR

www.environet.sk Strana 10 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

Tab.č. 11 - Vybrané ukazovatele výživy – spotreba vybraných potravín na 1

obyvateľa/rok

Ukazovateľ 1970 1980 1990 1992 1994 1996 1997 1998 1999

Maso a masové výrobky spolu

(kg)

60,3 75,8 84,0 69,3 63,9 65 66,1 65,9 64,8

Ryby a rybie výrobky (kg) ** 4,4 4 4,1 4,1 4,5 4,6 4,2

Tuky a oleje spolu (kg) ** 25,3 24,0 23,3 23,9 24,3 24,0 23,9

Mlieko a mliečne výrobky (kg) 188,7 205,1 219,8 188,2 160,9 157,4 157,1 157,8

156,6

Čerstvá zelenina (kg) ** 70,8 75 77,8 80,3 80,7 78,1 76,8

Čerstvé ovocie (kg) ** 37,7 44,5 47 49,6 45,1 46,9 43,2

Cukor (kg) 34,4 33,5 41,9 36,6 34,6 33,8 34,9 35,0 30,1

Liehoviny a ostatný alkohol.

napoje (l/dospelého obyv.)

13,9 15,6 14,9 11,5 11,7 12,0 11,4 11,4

Cigarety (ks / dosp. obyv.) 2193 2580 2329 1881 1872 2193 1951 1987

Zdroj: ŠŠ SR

V oblasti starostlivosti o zdravie sa základným vládny dokumentom stala Koncepcia

štátnej zdravotnej politiky (uznesenie vlády SR č. 72/1994). V roku 1995 vláda SR prijala

Národný program podpory zdravia (NPPZ), ktorý má 6 priorít - podpora pohybovej

aktivity, zdravá výživa, podpora nefajčenia, primárna prevencia drogovej závislosti, výchova

k rodičovstvu a prevencia HIV/AIDS, prevencia hypertenzie. V súlade s programom WHO

"Zdravie pre Európu v 21. storočí" bol vypracovaný a vládou v novembri 1999 schválený

Národný program zdravia "Zdravie pre všetkých v 21. storočí", ktorý nadväzuje na

predošlé priority a programu NPPZ a viaže sa aj na kapitolu 6 AGENDY 21 Ochrana a

podpora ľudského zdravia.

Mimoriadne významnou oblasťou je u nás doteraz nedocenená a nedostatočne uplatňovaná

primárna prevencia, osobná angažovanosť občanov na vlastnom zdraví a výchova

obyvateľov ku zdravému spôsobu života. Práve tieto oblasti predstavujú východisko

k trvalo udržateľnému rozvoju ľudských zdrojov a k skutočne zdravej populácii a sú už vo

vyspelých krajinách uplatňované. Napr. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) používa na

hodnotenie zdravotného stavu populácie novú ukazovateľ DALE (nádej na dožitie v plnom

zdraví). Slovensko výrazne zaostáva za vyspelými krajinami západnej Európy (o 5-7 rokov

v prípade mužskej populácie a 4-5 rokov v prípade ženskej populácie); za Českou

a Slovinskom o 1-2 roky.

www.environet.sk Strana 11 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

3.4. Sociálne problémy, sociálna pomoc a sociálno-patologické javy

3.4.1. Sociálne problémy

Sociálne problémy predstavujú bezprostredné dôsledky nepriaznivej sociálnoekonomickej

situácie regiónu, resp. krajiny, sú odrazom celkového komplexného vývoja

spoločnosti. K najzjavnejším patria nezamestnanosť a chudoba (hmotná a sociálna) a sociálna odkázanosť, ktoré si vyžadujú sociálnu pomoc. Na základe empirických poznatkov sa na Slovensku ako najčastejšie sociálne nežiaduce javy uvádzajú napr. nepriaznivé medziľudské vzťahy, pracovné problémy, nevyriešené problémy bývania, zdravotné problémy alebo staroba, finančné problémy a nevyriešené administratívno-správne problémy.

3.4.2. Nezamestnanosť

Nezamestnanosť je relevantným ukazovateľ pri zisťovaní smerovania krajiny k TUR, predovšetkým ak sa zisťuje pravidelne a posudzuje spolu s ďalšími sociálno-ekonomickými indikátormi. Pokladá sa za jednu z hlavných príčin chudoby. Po roku 1990 sa nezamestnanosť ukázala ako nový problém slovenskej spoločnosti (jej vývoj uvádza tabuľka č.12) a ekonomiky, ktorá má výraznú svislosť najmä so zastaralou priemernou štruktúrou a nedostatočným rozvojom progresívnych hospodárskych odvetví. Po desiatich rokoch transformácie dosahuje Slovensko najvyššiu mieru nezamestnanosti v Európe, ktorá bude aj v najbližších rokoch predstavovať vážnu hrozbu jeho ekonomickej a spoločenskej stability. Nezamestnanosť možno považovať prevažne za štruktúrnu (vyplývajúcu z nevhodnej štruktúry ekonomiky, nie z hospodárskej recesie) a to čiastočne v dôsledku toho, že Slovensko nezachytilo nástup informačnej spoločnosti, internetu, digitálnej ekonomiky a elektronického obchodovania, ktoré spolu vytvárajú základ novej ekonomiky. Krajiny EÚ na Lisabonskom summite v marci roku 2000 prijali stratégiu na roky 2000-2010, ktorá je založená na postupnom prechode krajín k novej ekonomike a ktorej súčasťou je aj riešenie problémov nezamestnanosti prostredníctvom vytvárania pracovných miest v tzv. "kyberpriestore" (najmä prostredníctvom internetu), pričom za uvedenú dobu sa má vytvoriť približne 20 miliónov pracovných miest. Keďže Slovensko v súčasnej dobe nemá rozpracovanú ani základnú podporu rozvoja informačnej spoločnosti, internetu, digitálnej ekonomiky, elektronického obchodovania a rovnako nemá vytvorenú stratégiu prechodu k novej ekonomike, vytváranie nových pracovných príležitostí v progresívnych ekonomických odvetviach sa javí nereálne.

Národná stratégia TUR – II. časť

Tab. č. 12 - Vývoj miery nezamestnanosti v SR (na ročnej báze)

1990 1991 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999

Počet evidovaných
nezamestnaných

39

603

301

951

260

274

368

095

371

481

333

291

329

749

347

753

428

209

535

211

Počet disponibilných
nezamestnaných *

324

714

407

084

510

729

Miera

nezamestnanosti z

evidovaných.

nezamestnaných v %

1,54 11,82 10,38 14,44 14,59 13,1 12,84 13,37 16,43 20,1

Miera

nezamestnanosti z

disponibilných

nezamestnaných v %*

12,48 15,62 19,18

Podiel pracujúcich na

počte obyvateľov (v

%)

46,3 40,6 40,9 39,7 39,4 40,0 41,4 40,9 40,8 38,7

Zdroj: ŠŠ SR * Ukazovateľ zavedený od decembra 1997

Vysoká celková miera nezamestnanosti je iba jednou dimenziou tohto problému na

Slovensku. Ďalšie problémy predstavujú vysoká regionálna diferenciácia nezamestnanosti

(mimoriadne vysoká nezamestnanosť na vidieku, najmä na východe a juhu Slovenska),

vysoký podiel uchádzačov o prácu na jedno voľné pracovné miesto (takmer 40

nezamestnaných na jedno voľné pracovné miesto), vysoký a narastajúci podiel dlhodobó

nezamestnaných (pohybuje sa nad hranicou 50%), vysoký podiel nezamestnaných medzi

absolventmi škôl a sociálne slabšími skupinami občanov (cca 20% evidovaných

nezamestnaných s Rômovia), nízka mobilita pracovníkov s (preferencia vlastného

byvania a nedostatočne rozvinutý trh s bytmi), štrukturálne aspekty zamestnanosti (nevhodná

štruktúra hospodárstva - pracovná sila sa nepresúva z priemyselných odvetví do moderných

perspektívnych odvetví) a vzdelanosť (nízka kvalifikácia pracovnej sily najmä na vidieku).

Znepokojujúcim je aj fakt, že trendovo sa znižuje percentuálny podiel pracujúcich z

celkového počtu obyvateľov - zo 46% v roku 1990 na 39% v roku 1999.

Nepriaznivý vývoj nezamestnanosti a prehĺbovanie jej regionálnych disparít je alarmujúci.

Rozdiel v úrovni nezamestnanosti medzi západnou a východnou časťou Slovenska je

vysvetliteľný ako dôsledok pôsobenia viacerých faktorov (relatívna geografická poloha s

ohľadom na centrálny ekonomický rast, podiel zamestnanosti v jednotlivých sektoroch

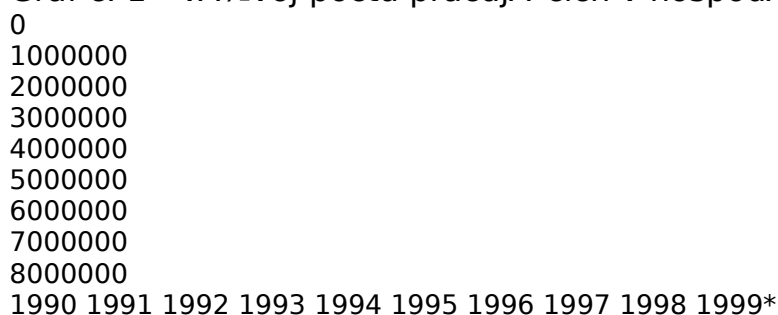
národného hospodárstva, vzdelanosť a etnická štruktúra regionálnej populácie, regionálna

podnikateľská aktivita a jej diverzifikovanosť, rovnako infraštruktúra).

www.environet.sk Strana 13 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

Graf č. 1 - Vývoj počtu pracujúcich v hospodárstve SR

34,0%

36,0%

38,0%

40,0%

42,0%

44,0%

46,0%

48,0%

Počet obyvateľov

Počet pracujúcich v hospodárstve SR spolu

Podiel pracujúcich na počte obyvateľov (v %)

Príčiny nerovne vysokého nárastu nezamestnanosti na Slovensku najmä po roku 1994

spočívajú okrem ekonomiky aj v nemotivačných mechanizmoch poskytovania a vo veľške

vyplácanej podpory v nezamestnanosti a dávky sociálnej pomoci. Chýba motivácia k

aktívnemu hľadaniu pracovného miesta. Vzhľadom k neúčinnnej kontrole a represívnemu

systému je vysoká nelegálna zamestnanosť (predpokladá sa, že z 0,5 mil. nezamestnaných

120 až 160 tis. osôb je nelegálne zamestnaných).

Výhodný dokument Konceptia politiky zamestnanosti z roku 1999 obsahuje Konceptiu

politiky zamestnanosti do roku 2002 a Národných plánov zamestnanosti.

Národných plánov vychádza

predovšetkým z predpokladu zväšenia zamestnanosti, rozvoja podnikania, podpory

prispôsobivosti podnikov a zamestnancov a posilnenie podnikateľských prležitostí. Určitém

nedostatkom Národného plánu zamestnanosti je nedostatočný dôraz na rozvojové

programy, ktoré by na jednej strane prispeli k reštrukturalizácii nevhodnej štruktúry

ekonomiky, na druhej strane by podporili zamestnanosť vrátane

marginálnych regiónov.

3.4.3. Chudoba

Chudoba je zložitým viacrozmerným problémom, pri ktorom nedostatok hmotných i nehmotných

prostriedkov vrátane finančných zdrojov neumožňuje zabezpečiť dôležitú (základnú)

životnú potrebu na primeranej úrovni. Zmierňovanie, resp. vykorenenie chudoby sa spája s

všším podielom na rozdeľovaní hospodárskeho výsledku a s rozvojom ľudského potenciálu

(kapitola 3 Agendy 21 - Boj s Chudobou). Jedným z možných spôsobov, ako identifikovať

chudobu na základe objektívnych ukazovateľov ekonomickej a sociálnej štatistiky, je

www.environet.sk Strana 14 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

agregácia ukazovateľov miery nezamestnanosti, sociálnej odkázanosti a priemernej mzdy.

Tieto priamo alebo nepriamo indikujú chudobu.

Hoci nominálne príjmy obyvateľov Slovenska v porovnaní s vyspelými krajinami sveta sú

nízke (napr. priemerná mzda je približne 8-10 krát nižšia ako v krajinách EŠ), vzhľadom

k zatiaľ nižšiemu základu na životnú potrebu nie je rozdiel v reálnej životnej úrovni až taký

veľký - napriek tomu je však životná úroveň obyvateľov SR znateľne nižšia. Na rozdiel od

obyvateľov rozvojových krajín (najmä Afriky a južnej Ázie, čiastočne aj Latinskej Ameriky)

sa však nedá hovoriť o chudobe väčšiny obyvateľov Slovenska a priemerná životná úroveň

v SR je podstatne vyššia ako vo väčšine rozvojových krajín.

Bával socialistickom bol postavený na tom, že dokázal obmedziť chudobu

obyvateľov na minimum – zabezpečil relatívne prijateľnú životnú úroveň absolútnej väčšiny

obyvateľov. Po roku 1990 je však faktom, že chudoba na Slovensku sa stáva zjavnou,

pretrvávajúcou a postihuje čoraz viac obyvateľov. Vývoj spotrebiteľských cien tovarov a

služieb rastie a odráža sa v životných nákladoch domácností. Nárast obyvateľov v hmotnej

nádzi sa odrazil v podiele sociálne odkázaného obyvateľstva, ktoré v súčasnosti predstavuje

takmer jednu desatinu populácie. V roku 1998 žilo na Slovensku pod hranicou sociálneho

minima 9,56% všetkých domácností, čo predstavovalo 9,02% osôb. Pod hranicou

existenčného minima to bolo 1,13% všetkých domácností. V roku 1998 predstavoval podiel

sociálne odkázaných obyvateľov 9,4%. Chudobná z hľadiska životných podmienok

predstavujú 13,4% domácností, pričom bohatá reprezentujú 11,4% domácností.

Najvýznamnejšie nepriaznivé symptómy chudoby sú:

- ekonomické - znižujúca sa životná úroveň jednotlivcov a ich domácností,

- všeobecná nespokojnosť - nezaujímam a kráča ďalej k štátu, spoločnosti a iným autoritám,

- depresívne - bezmocnosť, rezignácia, pasivita, narušené sebavedomie, kráča identity,

- problémy v medziľudských vzťahoch, ťažkosti v manželstve, rodine, izolácia od

- priateľov,

- alkoholizmus a kriminalita - ako príčina alebo tiež dôsledok,

- psychosomatické poruchy - najmä stres, zvýšený krvný tlak, infarkt, obmedzenie

- osobnej pohody, frustrácie.

Úroveň chudoby je priestorovo diferencovaná (výrazne vyššia vo vidieckych oblastiach a

vo východnej časti krajiny). Ekonomická slabosť slovenského vidieka v porovnaní s

industrializovanými oblasťami vedie ku vzniku novej chudoby, spojenej s vysokou mierou

nezamestnanosti určitých sociálnych skupín a vysokou závislosťou na sociálnych prájmoch.

Vznikajú regiony chudoby.

www.environet.sk Strana 15 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

Medzi rizikové skupiny z hľadiska chudoby patria najmä staršia ľudia (dôchodcovia),

viacdetná a neplná rodiny, dlhodobo nezamestnaní. Rizikovými skupinami sú aj ľudia s

nižšou vzdelanosťou a za evidentne chudobných možno považovať značnú časť rómskeho etnika.

Pojem chudoby nie je vymedzený v slovenských právnych predpisoch – z toho zrejme

vyplýva aj absencia oficiálneho programu na podporu chudobných skupín obyvateľov.

Eliminácia chudoby je riešená v rámci systému sociálnej starostlivosti.

Riešenie chudoby sa

musí zamerať na sociálne začleňovanie predovšetkým rizikových skupín do bežného spoločenstva

života. Rozhodujúcu úlohu si zrejme ponechá štát, ktorý by mal svojou sociálnou politikou

zabrániť, aby jednotlivci, rodiny a celá sociálne skupiny upadli do chudoby, prípadne

napomôcť k zlepšeniu ich sociálnej situácie. Tomuto by mal slúžiť systém sociálneho

poistenia a dávok sociálnej pomoci – je však otáznive, či je v súčasnosti tento systém

dostatočne motivačný. Je pravdepodobné, že časť chudobných a sociálne odkázaných

obyvateľov tento systém skôr zneužije a nemá skutočnú záujem na riešení svojej situácie.

Okrem štátu poskytuje rôzne formy pomoci sociálne slabším a neprispôsobivým občanom aj

celá rada mimovládnych neziskových organizácií, ktoré majú v charitatívnej činnosti

významné postavenie.

3.4.4. Sociálno-patologické javy

Sociálno-patologické javy predstavujú skupinu nezdravých, nenormálnych a všeobecne

nežiaducich javov, medzi ktorými sa v ostatných rokoch zaraďujú najmä agresia, agresivita,

hostilita, násilie, týranie, zneužívanie a zanedbávanie detí, násilie na školách, kriminalita,

prostitúcia, drogová (nealkoholová) závislosť, samovražednosť, rozvodovosť. Vznikajú

neuspokojením niektorej z materiálnych alebo nemateriálnych potrieb, ktoré majú

fundamentálny význam pre ľudskú existenciu.

Najzávažnejším sociálno-patologickým javom súčasného Slovenska je kriminalita, ktorá

sa v priebehu posledných piatich rokov dostala do prvej trojice najzávažnejších

spoločenských problémov. Je to zároveň aj dominantným problémom Slovenska z pohľadu

verejnej mienky (podľa prieskumu z roku 1998 ju za najväčší problém považovalo 66%

respondentov).

V medzinárodnom kontexte je zdanlivo kriminalita na Slovensku relatívne malá. Počet

spáchaných trestných činov na obyvateľa aj celkovo je výrazne nižšia ako v krajinách západnej

Európy, ale aj ako v ostatných krajinách V4. Tento údaj je však nepresný vzhľadom k tomu,

že štatistika trestných činov v SR nezahŕňa spáchané priestupky.

Do roku 1989 bola kriminalita pod kontrolou represívneho politického systému, avšak od

roku 1990 zaznamenáva výraznú nárast. V roku 1998 bolo na Slovensku spáchaných 93.859

trestných činov, čo je viac ako dvojnásobok oproti roku 1989. Zmenila sa aj štruktúra

kriminálnych činov - výrazne vzrástla najmä majetková kriminalita, objavujú sa nové formy

kriminality (drogové trestné činy, vydieranie, ťenosy, organizovaná kriminalita).

www.environet.sk Strana 16 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

Nebezpečným javom je najmä nárast organizovanej medzinárodnej kriminality, voči ktorej

zatiaľ neexistujú dostatočne účinné právne prostriedky ochrany. Po roku 1994 nastala v SR aj

tendencia rýchleho vzostupu škôd spôsobených kriminalitou (5,187 mld. Sk v roku 1994 a

7,129 mld. Sk v roku 1998).

Kriminalita sa výrazne koncentruje do mestského prostredia (v 71 okresných mestách s

necelou polovicou obyvateľstva SR bol podiel na celkovej kriminalite takmer 98%, na

násilnej kriminalite 94,4% a na majetkovej kriminalite 98,6%). Napriek tomu je možné vo

väčšine mestách pozorovať určitý pozitívny trend vo vývoji kriminality (pomalší rast, resp.

dokonca pokles), čo môže súvisieť s významným preventívnym účinkom pásobenia

mestských polícií. Naopak negatívnym trendom posledného obdobia (1997-1998) je nárast

kriminality vo vidieckych okresoch Slovenska, ktorým môže z dôvodu nepripravenosti

regiónov na boj so zločinom spôsobiť v budúcnosti vážne sociálne následky.

S polarizáciou spoločnosti v deväťdesiatych rokoch súvisí aj nárast iných sociálnopatologických

javov. Rozširujúca sa prostitúcia najmä vo väčších mestách sa stáva zdrojom

celého radu asociálnych, nezriedka i kriminálnych javov. Drogové závislosti zaznamenávajú

rastúci trend. Špecifickým problémom tohto sociálno-patologického javu spočívajú v relatívne

názkych "zavádzacích" cenách, v nepripravenosti na nárast závislých, v

neprofesionálnej prevencii, ako aj v nedostatkoch právnych predpisov. Veková hranica konzumentov stále klesá. Národný program boja proti drogám (schválený vládou v roku 1995) sa usiluje o zníženie zaostávania v protidrogových aktivitách. Hrozivo stále alkoholizmus, ktorý je stále najvýznamnejšou drogou. Aj rozvodovosť možno zaradiť medzi sociálno-patologickými javy. SR sa v súčasnosti zaraďuje medzi európsky priemer, pričom hodnoty rozvodovosti mierne stúpajú, najmä vzhľadom k počtu uzavretých sobášov (21,9 rozvodov na 100 sobášov v roku 1990, 33,9 rozvodov v roku 1998). Reakcia spoločnosti na boj so sociálno-patologickými javmi je zatiaľ nedostatočná a s výsivými problémami politicko-spoločenského systému uvedenými v kapitole 2.6.

3.5. Postavenie vybraných skupín v spoločnosti

Jedným zo základných predpokladov zabezpečenia TUR je široká účasť verejnosti v procese rozhodovania. Špecifická účasť problematiky rozvoja vyžadujú nové formy účasti. Patrí sem nutnosť zapojenia jednotlivcov a skupín do procesov ovplyvňujúcich pracovné a životné podmienky jednotlivých spoločencov. Preto postavenie hlavných skupín v spoločnosti je veľmi dôležitým indikátorom stupňa jej rozvoja. Deti a mládež predstavujú časť populácie krajiny, ktorá sa v budúcnosti bude podieľať na procese rozhodovania na všetkých úrovniach (kapitola 25 Agendy 21 Deti a mládež v trvalo udržateľnom rozvoji). Sú základnou budúceho rozvoja spoločnosti, preto ich početnosť, www.environet.sk Strana 17 z 88 Národná stratégia TUR – II. časť sociálny, vzdelanostný a zdravotný stav je veľmi dôležitým ukazovateľom budúceho vývoja krajiny.

V tejto účasť možno konštatovať, že demografický vývoj slovenskej spoločnosti nie je priaznivý (kapitola 3.2.2.). Predproduktívna zložka obyvateľstva predstavovala v roku 1999 19,8% z celkového počtu obyvateľov, pričom jej podiel sa v posledných desaťročiach stále znižuje (pozri tabuľku č. 7). Od roku 1994 sa v SR znižuje aj podiel mládeže (15-19 ročných). V porovnaní s predchádzajúcim socialistickým obdobím vývoja spoločnosti, kedy boli prejavy samostatnej kultúry mládeže výrazne utlmované, sa v súčasnosti dostáva trend kultúrneho osamostatňovania mládeže veľmi výrazne do popredia. V účasť s

veľkÅ½m rozvojom masovokomunikačnÅ½ch prostriedkov a informačnÅ½ch technolÅ³giÅ½ sa aj na Slovensku vÅ½razne rozvÅ½ja subkultÅ½ra mlÅ½ideže, jej osobitnÅ½ štÅ½l života a mÅ½dy, osobitnÅ½ hodnotovÅ½ orientÅ½cie, novÅ½ formy prÅ½ice a partnerskÅ½ch spoločenstiev. DochÅ½dza k dištancovaniu mlÅ½ideže od tradičnÅ½ho prostredia (pracovnÅ½ho, konfesÅ½jného, prostredia zväzkov, organizÅ½ciÅ½ a skupÅ½n mlÅ½ideže). ZjavnÅ½ sÅ½ čoraz viac narastajÅ½ce očkÅ½vania od života pod vplyvom zÅ½padnÅ½ch vzorov. MlÅ½idež je konfrontovanÅ½ s pluralitou noriem a hodnÅ½t, ktorÅ½ch platnosť je ohraničenÅ½ a sociÅ½lny Å½činok neistÅ½ a voľnÅ½, čo spÅ½sobuje problÅ½m identity mlÅ½ideže v slovenskej spoločnosti. V sprÅ½ivanÅ½ mlÅ½ideže sa takto nestÅ½iva Å½silie o kompetentnosť v konanÅ½, t.j. nadobÅ½danÅ½ istoty sprÅ½ivne rozhodovať a konať v pluralite protichodnÅ½ch situÅ½ciÅ½, ale hľadanie resp. reaktivizÅ½cia istÅ½t, na zÅ½klade ktorÅ½ch je možnÅ½ bezpečne konať bez nevyhnutnosti ustavičnÅ½ho rozhodovania a s nÅ½m spojenÅ½ rizikÅ½. Vzhľadom k malÅ½m osobnÅ½m skÅ½senostiam a ľahkej zraniteľnosti voči vonkajšÅ½m vplyvom predstavujÅ½ deti a mlÅ½idež najzraniteľnejšiu skupinu obyvateľov. Navyäc tie vplyvy, ktorÅ½ sÅ½ touto skupinou najvä½raznejšie vnÅ½manÅ½, predstavujÅ½ pre ňu mimoriadne ľÅ½kadlo a ktorÅ½ v sÅ½časnosti pÅ½sobia mimoriadne intenzÅ½vne (vplyvy konzumnÅ½ho spÅ½sobu života zÅ½padnej, predovšetkÅ½m americkej spoločnosti, prenÅ½šanÅ½ masovokomunikačnÅ½mi prostriedkami), sÅ½ vo svojej podstate nezľÅ½čiteľnÅ½ s princÅ½pmi TUR. Preto je veľmi dÅ½ležitÅ½ venovať vzdelaniu, vÅ½chove a vhodnÅ½mu usmerňovaniu detÅ½ a mlÅ½ideže mimoriadnu pozornosť. V tejto sÅ½vislosti ležÅ½ prvoradÅ½ Å½loha vÅ½chovy v rodine, ktorÅ½ ju žiaľ v sÅ½časnosti dostatočne neplnÅ½. Ďalšou zložkou vÅ½chovy je škola, ktorej kvality sÅ½ v sÅ½časnosti rÅ½zne. Na vÅ½chove detÅ½ a mlÅ½ideže sa musÅ½ aktÅ½vne podieľať aj štÅ½it. ŠtÅ½itna starostlivosť o mlÅ½idež vychÅ½dza zo ZÅ½sad štÅ½itnej politiky vo vzťahu k mlÅ½ideži v SR z januÅ½ra 1992, ktorÅ½ rieši otÅ½zku ochrany prÅ½iv a občianskych slobÅ½d, starostlivosť o rodinu, vÅ½chovu a vzdelÅ½vanie detÅ½ a mlÅ½ideže, podporu pred nÅ½stupom do zamestnania, vytvÅ½ranie podmienok na využÅ½vanie voľnÅ½ho času, podporu participÅ½cie na kultÅ½rnom živote, ochranu zdravia, ochranu pred zanedbÅ½vanÅ½m, demoralizÅ½ciou, atď. RovnoprÅ½ivne a všeobecne prospešnÅ½ začlenenie ŽIEN do rÅ½znych druhov

činnosť a riadenia

je predpokladom zabezpečovania TUR (kapitola 24 Agendy 21 Globálne

zapojenie žien do

trvalo udržateľného a vyvíjajúceho rozvoja). Pre inštitucionálne

postavenie žien bol v roku

www.environet.sk Strana 18 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

1996 zriadený Koordinačný výbor pre problematiku žien ako poradný,

iniciatívny a

koordinačný orgán vlády SR na presadzovanie záujmov a potrieb žien.

Hlavné oblasti

pracovania žien v spoločnosti sú rodina, zamestnanie a verejný život.

Rodina je na Slovensku orientovaná tradične, možno ju považovať za

mimoriadnu silu v

slovenskej spoločnosti, predovšetkým pre jej vnútornú solidaritu, schopnosť

uskromniť sa a

hľadať vnútorné riešenie problémov. Rodina je dlhodobo chovaná v

slovenskej spoločnosti

ako najvyššia hodnota. Najvýznamnejším členom typickej slovenskej rodiny

je žena –

manželka a matka, ktorá väčšinou zabezpečuje praktický chod rodiny po

stránke jej bežného

fungovania (starostlivosť o deti, nákupy, varenie, upratovanie, pranie a pod.).

Naviac väčšina

žien je natená prispôbiť sa modelu spojenia pracovných a rodinných

povinností, čo na ne

kladie mimoriadne záťaž a sťažuje podmienky pre

seberealizáciu napr. vo verejnom

živote, ale aj pre oddych a osobné záujmy. Pre SR je charakteristická

vyššia zamestnanosť

žien, ktorá vyvoláva potrebu dvojprájomného modelu domácnosti, ako aj

sociálne a kultúrne

prostredie. Miera nezamestnanosti žien je stále vyššia ako u mužov. Mzdové

rozdiely medzi

mužmi a ženami tvoria 18-24% v neprospech žien, možnosti pracovnej

realizácie žien sú

sťažované najmä ich povinnosťami v domácnostiach. Disproporcia v mzdách

sa následne odráža

vo výške poberaného dôchodku, ktorá je u žien nižšia.

Postavenie žien vo verejnom živote sa považuje za oblasť, v ktorej sa

najmarkantnejšie

odrkávajú diskriminačné tendencie. Nepomerne nižšie je zastúpenie žien

vo verejných

funkciách, na čo poukazuje 14% poslankyň v NR SR, 4,4% primátoriek

miest a 17,5% žien

vo funkcii starostu obcí. V podmienkach Slovenska však nejde väčšinou o

cielenú

diskrimináciu, skôr o dôsledok vyššie uvedených faktov.

Naopak zdravotný ukazovateľ a dĺžka života sú u žien priaznivejšie ako u

mužov.

Šmrtnosť žien je v porovnaní s mužmi nižšia vo všetkých vekových

kategoriách v relatívnych

aj v absolútnych ukazovateľoch (v roku 1998 hrubá miera úmrtnosti u žien bola 9,4 ‰, u mužov 10,3 ‰). Rovnako priaznivejšia je situácia z hľadiska strednej dĺžky života pri narodení - v roku 1999 sa ženy doživali priemerne o 8,1 roka viac ako muži (77,03 rokov).

Staršia ľudia predstavujú významnú skupinu obyvateľstva, pre ktorú je potrebné definovať zreteľnú rámce zodpovedajúcej životnej úrovne a primeranej ochrany. Kritériom sociálnej a zdravotnej politiky vo vzťahu k starším občanom zostáva zachovanie kvality života starého človeka. Významným faktom v tejto súvislosti je, že podiel starších obyvateľov v spoločnosti stále stúpa. Počet obyvateľov SR v dôchodkovom veku (ženy vo veku 55 a viac rokov a muži vo veku 60 a viac rokov), by mal vzrásť zo súčasných 17,8% (roku 1998) až na 23,7% v roku 2015. Pritom v roku 1980 bol tento podiel len 16,2% obyvateľov. Zdravotný stav je najvýznamnejším ukazovateľom kvality života starších ľudí. V súčasnosti však nie je priaznivá - 9% obyvateľov vo veku nad 60 rokov je vážne chorých, 21% je chorých s vážnym ohrozením (organovou dekompenzáciou alebo zlyhaním psychosociálnej adaptácie) a 32% je chronicky chorých so zabezpečenou pomocou.

www.environet.sk Strana 19 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

Zamestnanosť starších ľudí sa za posledné desaťročie znižuje (z 10% na 2%), preto je

zrejme, že z hľadiska zabezpečenia života sú odkázaní takmer výlučne na príjmy v podobe starobných dôchodkov. Hoci ich nominálna hodnota sa neustále zvyšuje, je zrejmé, že reálne príjmy dôchodcov sa znižujú a čoraz väčší podiel sa dostáva pod hranicu chudoby.

Najvýznamnejšou položkou spotrebných výdavkov domácností dôchodcov sú výdavky na potraviny (34,9% v roku 1999) a výdavky na bývanie. Rastú výdavky na zdravie.

Na základe empirických prieskumov je možné konštatovať, že starších ľudí okrem

zdravotných a finančných problémov najviac ťaží jednotvárnym a stereotypným modelom života spojeným s neúctou a ľahostajnosťou (najmä v zdravotných zariadeniach a u mladej generácie).

Zlepšovanie kvality života starších obyvateľov najmä v uvedených oblastiach je dôležitou

úlohou TUR celej spoločnosti, na ktorú by mali adekvátne zareagovať aj štátne orgány.

Problematika patrí do rezortu práce, sociálnych vecí a rodiny.

Prevažná časť populácie Slovenska žije v RODINÁCH. Tradičný model slovenskej rodiny je viacdtný, avšak v súčaslade s celkovými trendmi vo vyspelých krajinách sa počet členov rodiny znižuje. Podiel rodín sa dlhodobo mierne znižuje - pribúdajú domácnosti tvorené osamelými jednotlivcami (21,8% domácností jednotlivcov v roku 1991). Pribúda podiel manželstiev s jedným dieťaťom a bezdetných, rovnako ako podiel neplných rodín. V roku 1991 bolo na Slovensku 1,4 mil. rodinných domácností, pričom väčšinou išlo o plnú rodinnú domácnosť (86,6%). Hoci v priebehu osemdesiatych rokov sa na Slovensku stabilizoval dvojdtný model rodiny), v súčasnosti sa podiel viacdtných rodín znižuje. Vzhľadom na potrebu ekonomického zabezpečenia členov rodiny je väčšinou potrebný príjem manžela i manželky. Zvyšuje sa podiel času stráveného mimo rodiny (u dospelých najmä v zamestnaní, ale vo vidieckom prostredí zostáva veľmi rozšírená svojpomoc a samozásobiteľstvo potravinami). Rodina v súčasnosti nedostatočne plní najmä výchovnú funkciu - skraca sa komunikácia medzi rodičmi a deťmi, ako aj spoločne strávený čas. Významným faktorom je aj televízia, ktorá často pôsobí pre systém výchovy negatívne najmä tým, že oberá členov rodiny o čas, ktorým by mohli stráviť užitočne vo vzájomnej komunikácii. Každý člen rodiny má svoje záujmy, svoje problémy, o ktorých sa s ostatnými členmi rodiny zdieľa len minimálne. Týmto "moderným" poňatím rodiny dochádza k podstatnému ochudobňovaniu jej hlavnej funkcie - výchovnej a vzdelávacej. Konceptia štátnej rodinnej politiky z roku 1996 vychádza z princípu, že vytváranie podmienok života rodín je vecou rodín samotných, avšak štát vyjadruje svoju podporu systémom opatrení a nástrojov. Sú to opatrenia v oblasti právnej ochrany rodiny a jej členov, sociálne a ekonomické zabezpečenie rodiny, výchova detí a mládeže, práva na manželstvo a rodičovstvo ako aj ochrana zdravia jednotlivých členov rodiny.

www.environet.sk Strana 20 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

3.6. Národnostná menšina a etnické skupiny

Práslušníci národnostných menšín a ich spoločenstvá sú často ťžko historicky spojené s konkrétnymi regiónmi. Regióny so zastúpením menšín sú prostredím ktorým ťžia ľudia tradične v novodobej histórii obávajú. Počas vývoja mnohých generácií získali komplexné poznatky o

svojom fyzickom prostredí, ale aj o spoločnosti a jej kultúre. Svojím špecifickým vplyvom prispievajú ku kultúrnej rozmanitosti územia. Národnostná menšina by sa mali bez prekážok a diskriminácie tešiť v plnom rozsahu z ľudských práv a základných slobôd a plne sa podieľať na udržateľnom rozvoji svojej krajiny.

V roku 1999 žilo na Slovensku 14,40% obyvateľov, ktorí sú príslušníkmi národnostných menšín. Väčšinou slovenskí tvorila 85,60% obyvateľov krajiny. Najväčšiu menšinu tvorili obyvatelia maďarskej národnosti - 10,50%. Tretie najpočetnejšie etnikum bolo tvorené Rómami, ktorých podiel na základnej publikácii Bilancie pohybu obyvateľstva v SR podľa národnosti (1999) bol 1,69%. Ak však vychádzame z registrácie Rómov z roku 1989 a ich demografického správania (napr. podiel Rómov na prirodzenom prírastku v roku 1998 bol viac ako tretinovú) je možné predpokladať, že ich podiel je nepomerne vyšší - a to 6-8%. Českí, moravskí a sliezski tvorila spolu 1,1% obyvateľov SR, ruskí 0,32% a ukrajinskí 0,29%.

Rozvoj menšínových kultúr v podmienkach SR sa realizuje prostredníctvom občianskych združení 11 menšínových kultúr, vydávaním periodickej a neperiodickej tlače (31 časopisov - z toho 6 rómskych), štátnych divadiel (4 divadiel), štátnych múzeí zameraných na menšinové problematiku, poloprofesionálnych súborov, regionálnych osvetových stredísk a programov rozhlasu a televízie v jazyku národnostných menšín. Na Slovensku majú možnosť vzdelávať sa vo svojom materinskom jazyku príslušníci maďarskej a ukrajinskej menšiny. Sieť menšinového školstva zahŕňa materské, základné a v prípade maďarskej menšiny aj stredné školy a vysoké školstvo (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre).

Maďarská národnostná menšina má na území SR špecifické postavenie, pretože v takmer vo všetkých južných okresoch hraničiacich s Maďarskom tvoria občania maďarskej národnosti viac ako 25% obyvateľstva (v okresoch Dunajská Streda a Komárno dokonca väčšinu obyvateľov) a v desiatkach obcí tvoria občania maďarskej národnosti viac ako 80% obyvateľstva. Tomu zodpovedá aj patričný politický vplyv (Strana maďarskej koalície je v súčasnosti parlamentnou a vládnu stranou s veľkou preferenciou na úrovni pomerného zastúpenia maďarskej menšiny v krajine). Možno povedať, že práva maďarskej menšiny v SR

zodpovedajú štandardu vyspelých krajín.
Rómovia sú etnickým spoločenstvom, ktoré z rôznych príčin tradične tvoria periférnu skupinu spoločnosti (kulturná odlišnosť od ostatných obyvateľov, máli prispôsobivosť, nízka vzdelanosť a pod.), čo má za následok distanciu značnej časti majoritného obyvateľstva. K rómskej národnosti sa v Slovenskej republike pri sčítaní v roku 1991 prihlásilo celkom 83.988
www.environet.sk Strana 21 z 88
Národná stratégia TUR – II. časť
obyvateľov (1,6% z celkového počtu obyvateľov). Podľa oficiálnych údajov sú Rómovia najviac koncentrovaní v okresoch Spišská Nová Ves (9,43%), Kežmarok (8,71%), Gelnica (7,77%) a Levoča (6,18%). Zjavne je výraznejší priestorový diferenciácia Rómov medzi východnou a západnou časťou územia Slovenska, pričom nadpriemerná hodnoty podielu rómskeho obyvateľstva zasahujú od východu až po okresy Krupina, Zvolen a Žiar nad Hronom. Je však zrejmé, že podstatne väčšia časť Rómov sa pri sčítaní prihlásila k inej ako rómskej národnosti. Podľa odhadov je skutočný počet Rómov na Slovensku v rozmedzí 320-500 tisíc. Uvedený priestorový rozdiel spôsobuje ťažkosti v snahe analyzovať a riešiť otázky spolunažívania väčšiny a rómskej komunity. Reálne sa vo viacerých okresoch východného a južného Slovenska pohybuje počet Rómov nad 20% celkového počtu obyvateľov. Ku koncu roka 1998 bolo na Slovensku evidovaných 591 rómskych osôd z celkovým počtom 124 031 obyvateľov (22 732 rodín v 13 882 obydliach). V priemere na jedno obydlie pripadalo 8,9 obyvateľa. Z celkového počtu obyvateľov bolo 48 861 detí do 15 rokov a 75 170 dospelých. Deti sú v rómskej populácii zastúpené významným podielom (43,3%), naopak Rómovia v postprodukčnom veku tvoria len 7%. Nepriaznivá sociálno-politická situácia vo väčšine rómskych spoločenstiev je dôsledkom zložitého komplexu problémov (zlá zdravotná stav, nízka úroveň vzdelania, nízka úroveň zdravotného a sociálneho vedomia, nízky štandard bývania, osobná hygiena, komunálna hygiena, zdevastované životné prostredie v blízkosti sád, nedostatočné zásobovanie pitnou vodou, nesprávna životospráva, zlé stravovacie návyky, fajčenie, vysoká spotreba alkoholu, atď. Zinik tradičných foriem spoluzitia za socializmu a prehlbujúca sa sociálna diferenciácia

medzi rã³mským a nerã³mským obyvateľstvom sa prejavili v zhoršenã vzãijomnã½ch vzťahov.

Zvããšovanie sociãilnej priepasti v jednotlivã½ch regiã³noch je pocitovanã© čiastočne ako etnickã½ problã©m a vedie k tendencii formovania "rã³mských regiã³nov" vo vã½chodnej časti Slovenska.

Do nedãivnej minulosti boli Rã³movia objektom sociãilných experimentov štãitu, ktorã© neboli

absolãtne ã©innã©. Je zrejmã©, že zãimery postupnej asimilãcie Rã³mov medzi "bielu" populãciu

bez riešenia skutočnã½ch prãčin ich zaostãivania nemajã© u podstatnej vããšiny rã³mskeho

obyvateľstva nãidej na ãspech. Dã'ležitãi je preto komplexnosť riešenia sociãilnej politiky,

zlepšovanie kultãry bã½vania, uplatňovanie progresãvnych metãd v oblasti vzdelãivania,

zvyšovanie kvality života (využitie tradičnej kultãry pre podporu pozitãvneho etnickã©ho

vedomia, v oblasti osvetovej prãice využitie atraktãvnych foriem pre osvojovanie novã½ch

foriem životnã©ho štã½lu a zvyšovanie hygieny, pã'sobenã cirkvã v oblasti humanizãcie).

Špecifikom rã³mskeho etnika je aj jeho nejednotnosť a politickãi roztrieštenosť, čo

komplikuje otãizku spoluprãice. Rã³mska menšina mala podľa ãdajov MV SR k 1.3.2000

zaregistrovanã½ch 114 občianskych združenã a 15 politickã½ch strãin. VIãida SR v novembri

1997 schvãilila Koncepčnã© zãimery vlãidy na riešenie problã©mov Rã³mov v sã©časnã½ch

spoločensko-ekonomickã½ch podmienkach. Koncepčnã© zãimery znamenajã© prehodnotenie

Zãisad vlãidnej politiky k Rã³mom z roku 1991. Materiãil obsahuje analã½zu situãcie Rã³mov v

SR a vlãidnej politiky voči nim, zãimery v oblasti vã½chovy, vzdelãivania, kultãry,

www.environet.sk Strana 22 z 88

Nãirodnãi stratã©gia TUR - II. časť

zamestnanosti, bã½vania, sociãilnej pomoci, zdravotnã©ho stavu a prevencie protispoločenskej činnosti.

3.7. Hodnotovã© orientãcie a vzorce spotreby

Sociãilne inžinierstvo, likvidãcia sã©kromnã©ho podnikania a kolektivistãcia poľnohospodãirstva počas socializmu podmienili prerušenie vã½vojovej kontinuity a vyvolali

zmeny v kultãre a v systã©me hodnã't spoločnosti. Zmena spoločensko-politickã½ch pomerov

bola veľmi rã½chlým prechodom do odlišnã½ch podmienok, a to navyiac počas zložitã©ho

a protirečivã©ho vã½voja svetovã©ho spoločenstva. Devãftdesiate roky sã© preto na ãzemã

Slovenska obdobãm hodnotovã©ho chaosu, pã'sobenia rã'znych vzãijomne

konfliktných
systémov a vo vojnových tendenciách. V zneistenej spoločnosti sa po zániku
relatívne nehybného
totalitného systému výrazne prejavuje strach zo slobody a
zodpovednosti. V každodennom
živote má ale vyjadrenie najmä v strachu z chudoby, z nezamestnanosti a z
budúcnosti (vo
všeobecnosti strachu zo zmeny).
V dôsledku rozsiahlych sociálno-politických zmien postupne dochádza aj k
zmenám v
hodnotovej orientácii. Najčastejšie sa poukazuje na zmeny v hodnotách ako
usilovnosť,
disciplína, zmysel pre povinnosť, skromnosť, ktoré ustupujú do pozadia
pred hodnotami ako
emancipácia, rovnosť v prístupe, autonómia, pôžitok, seberealizácia,
ktoré nadobúdajú čoraz
väčší význam. Ako hodnota sa veľmi podstatne stráca
vzájomná ohľaduplnosť (iba
štvrtina obyvateľov je ochotná ju uplatňovať pri výchove svojich detí).
Značne narastá
význam tzv. postmaterialistických hodnôt akými sú napr. veľký vplyv
(občanov) na
rozhodnutia vlády, ochrana práva na slobodu názorov, ale i bezpečnosť
občanov, pokoj a
poriadok. Uvedený zmeny neznamenajú vznik nových hodnôt, iba zmenu
v preferencii
hodnôt, významný vzostup niektorých a naopak ústup iných.
Súčasne narastá i diferenciácia v
oblasti preferencií hodnôt a noriem v závislosti od skupinovej príslušnosti,
narastá počet
marginálnych, napr. kvantitatívne nevýznamných skupín s osobitnými
až extrémnymi
skupinovými hodnotami a normami.
Hodnotová orientácia väčšiny populácie Slovenska spolu s kultúrnymi
vzormi na ktoré
sa orientuje, ako aj absencia životného prostredia ako skutočnej hodnoty v
súčasnosti
nevytvárajú priaznivé podmienky pre implementáciu zásad TUR. Skupiny
obyvateľstva s
postmaterilnými hodnotovými orientáciami sú momentálne na okraji
spoločnosti.
K najvýznamnejším hodnotovým orientáciám podporujúcim TUR,
ktorých zásady by si
mala pokroková spoločnosť a jej občania osvojiť, patria najmä presadzovanie
kvalitatívneho
rozvoja namiesto kvantitatívneho rastu, demokracia a participatívnosť, rozvoj
ľudských
práv a slobôd vyvížených osobnou zodpovednosťou, vzájomná tolerancia,
uvedomeľá
skromnosť, prevencia a predbežná opatrnosť, dlhodobosť v uvažovaní a
zohľadňovanie
potrieb budúcich generácií, spolupatričnosť s ostatnými ľuďmi a

všetkymi živými
bytosťami, ochrana prírody a životného prostredia (pozri princípy a
kritériá v kapitole I.).
www.environet.sk Strana 23 z 88
Národná stratégia TUR – II. časť
Neustále narastajúca spotreba, ktorá je typickým znakom materialistickej
a industriálnej
spoločnosti, sa už dlhší čas ukazuje ako neudržateľná z hľadiska ďalšieho
rozvoja svetového
spoločenstva. Problémy spojené s narastajúcou spotrebou upozorňujú na
potrebu venovať
zvláštnu pozornosť efektívnemu využívaniu zdrojov smerom k minimalizácii
ich čerpania a k
obmedzeniu znečisťovania životného prostredia (kapitola 4 Agendy 21 -
Zmena modelov
spotreby). Od polovice 20. storočia sa v slovenskej spoločnosti vytrácajú
tradičné vzorce
spotreby založené na skromnosti a nenáročnosti a charakteristické pre
väčšinu slovenskej
spoločnosti. Neustále narastajúca spotreba sa v niektorých oblastiach
ukazuje ako
neudržateľná pre ďalší vývoj - skôr či neskôr vyústi do sociálnych a
environmentálnych
problémov. Narastajúca spotreba okrem pozitív pre určitú skupinu
obyvateľstva prináša
negatíva vo forme zhoršujúceho sa životného prostredia a zdravia, ako aj
nárastu chudoby inej
skupiny obyvateľstva, a tak vytvára spoločenskú nerovnováhu.
Jedným z najviditeľnejších prejavov nepriaznivého vplyvu cieľového p
sobenia veľkých
výrobcov na zvyšovanie spotreby obyvateľov a ku konzumnému spôsobu
života je aj vývoj
v oblasti obchodu a služieb. Do obchodnej siete v SR vo väčších mestách
vstupujú čoraz
väznejšie veľké spoločnosti budujúce supermarkety a hypermarkety. Ide
o prirodzený
dôsledok rozvoja trhovej ekonomiky a globalizácie obchodu, prebiehajúci
prakticky vo
všetkých vyspelých krajinách. Tento prevládajúci trend, hoci je veľkou
časťou obyvateľstva
vnímaný pozitívne a prináša im relatívne výhody (najmä nižšie ceny),
nie je v súlade
s filozofiou TUR, pretože sa takýmto spôsobom veľmi oslabuje sieť malých
predajcov
a výrobcov, ktorá je stabilizačným prvkom v oblasti, služieb, výroby a
obchodu vrátane
pracovných príležitostí a kvality vybavenosti sáďla.
Neúmerne sú v tejto oblasti zvažovaní zahraniční investori - domáci
investori (vrátane
samotných občanov) a domáce podnikateľské prostredie by mali byť
prioritné v procese
smerovania k TUR. V zahraničí (napr. Veľká Británia) sa dnes naopak zač-

najĎ posilňovať maloobchodnĎ a špecializovanĎ predajne v mestĎich a obciach, aby tak vytvorili lepšiu dostupnosť tovarov a služieb v sĎdlach (a tĎm aj lepšiu kvalitu života v sĎdle), nielen bodovĎ, koncentrovanĎ vo veľkĎch nákupnĎch strediskĎich. SĎčasnĎ Slovensko prechĎdza procesom roztvĎirania noĎnĎ medzi Ďrovňou spotreby jednotlivĎch sociĎlnych skupĎn a zĎroveň roztvĎirania sa noĎnĎ medzi udržateľnou a neudržateľnou spotrebou. MernĎi spotreba materiĎilov a energie na jednotku skutočnĎho hrubĎho domĎiceho produktu je vysokĎi v porovnanĎ s hospodĎirsky vyspelĎmi eurĎpskymi krajinami (aj keď sa od roku 1990 znĎžila). Rovnako je zrejmĎ, že obyvatelia Slovenska priemerne spotrebĎvajú nadmernĎ množstvo potravĎn (najmä mäsa, tukov a produktov z obilnĎ - pozri tabuľka č. 12). Venovať pozornosť produkcii a spotrebe tovarov a služieb je jednĎm z predpokladov TUR. Z oblastĎ finĎilnej spotreby sĎ jednĎmi z najĎležitejšĎch vĎživa, domĎicnosť, rekreĎcia a voľnĎ čas, osobnĎi doprava. Spotrebu v domĎicnostiach (uspokojovanie poĎiadaviek na modernĎ bĎvanie) je potrebnĎ orientovať energeticky Ďspornejšie tak, aby sa používalo menej zdrojov a produkovalo menej

www.environet.sk Strana 24 z 88

NĎrodnĎi stratĎgia TUR - II. časť

odpadov. VeľkĎ potenciĎil je v ĎsporĎich v osvetlenĎ, izolĎcii, vykurovanĎ, použitĎ kvalitnĎch stavebnĎch materiĎilov, v spotrebe vody.

3.8. Index ľudskĎho rozvoja

Medzi komplexnĎ (agregovanĎ) indikĎtory trvalo udržateľnĎho rozvoja sociĎlnoekonomickej

povahy mäťžeme zaradiť index ľudskĎho rozvoja ("Human Development Index" - HDI). ZĎkladnou myšlienkou je vyjadriť dosiahnutĎ stupeň ľudskĎho rozvoja

jednĎm indexom a umožniť jeho medzinĎrodnĎ porovnanĎ. Index ľudskĎho rozvoja sa

skladĎi z troch čiastkovĎch ukazovateľov - strednĎi dĺžka života (oĎakĎvanĎi dĺžka života

pri narodenĎ), dosiahnutĎ vzdelanie (kombinĎcia miery gramotnosti - dve tretiny vĎihy a

kombinovanej miery zĎpisu na zĎkladnĎ, strednĎ a vysokĎ školy - jedna tretina vĎihy) a

životnĎ Ďroveň (reĎilny hrubĎ domĎici produkt na obyvateľa v USD prepoĎtanĎ cez paritu

kĎpnej sily).

Ak vychĎdzame z ostatnej klasifikĎcie stupňa ľudskĎho rozvoja "Human Development

Report" (1999), potom vysokĎ stupeň ľudskĎho rozvoja (0,801-1,0)

dosiahlo 45 krajín a medzi nimi bolo na 42. mieste Slovensko. Hodnota je porovnateľná s ostatnými krajinami V4. Zo susedných krajín vyššiu úroveň indexu vykazuje Rakúsko (0,901 - 16. v poradí), naopak nižšiu úroveň HDI má Ukrajina. Regionálne rozdiely v ľudskom rozvoji sú prirodzeným dôsledkom diferencovaných prírodných, demografických, hospodárskych, spoločensko-kultúrnych, ako aj politických podmienok v rôznych častiach krajiny. Na základe tendencií vo vývoji indikátorov možno v blízkej budúcnosti očakávať prechodný pokles hodnoty indexu ľudského rozvoja, čo sa máže prejaviť zhoršením medzinárodného postavenia Slovenska.

4. EKONOMICKÉ PODMIENKY A HLADISKÁ

4.1. Členenie ekonomických podmienok a hľadísk

Východiská situácia pre zabezpečenie TUR SR v rámci ekonomických podmienok a

hľadísk určuje najmä vývoj a stav:

- hrubého domáceho produktu,
- inflácie,
- zahraničnej zadĺženosti,
- zahraničného obchodu a platobnej bilancie,
- zahraničných investícií

www.environet.sk Strana 25 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

f) štruktúry ekonomiky, vývozu a dovozu,

g) hlavných odvetví hospodárstva

- poľnohospodárstva
- lesného hospodárstva
- vodného hospodárstva
- priemyslu
- ťažby nerastných surovín
- energetiky
- stavebníctva
- dopravy
- cestovného ruchu
- informačných technológií (kvartálneho sektoru),
- h) ekonomických nástrojov
 - fiskálnej (rozpočtovej) politiky
 - monetárnej (menovej) politiky
 - finančných trhov
 - štátnych fondov.

4.2. Slovenská ekonomika a hrubý domáci produkt

Slovensko na začiatku 21. storočia možno charakterizovať ako stredne vyspelú priemyselnú krajinu s vysoko industrializovanou ekonomikou.

Súčasná štruktúra, profil a

výkonnosť ekonomiky sú výsledkom dlhodobého vývoja, ktorý bol ovplyvnený vnútornými i

vonkajšími faktormi.

Pred rokom 1918 patrilo Slovensko medzi agrárne krajiny s čiastočne vyvinutým

industriálnym sektorom. Po roku 1918 bola slovenská ekonomika súčasťou československej

ekonomiky, ktorá patrila medzi 20 najvyspelejších na svete. Po roku 1945 Československo

síce stále patrilo do skupiny 30-35 najvyspelejších krajín sveta, avšak v

konkurencieschopnosť ekonomiky postupne klesala. V dôsledku umelej izolovanosti a

netrhového systému riadenia ekonomiky sa postupne prehľbovalo technologické a

záostávanie slovenskej ekonomiky. Nezachytenie nástupu moderných

informačných technológií a neschopnosť centrálne riadenej ekonomiky nastápiť na cestu

prechodu k postindustriálnym formám a štruktúram ekonomiky spôsobili postupný prepad

československého hospodárstva. Ekonomika bola centrálne riadená, jej štruktúra a profil boli

vo významnej miere vytvárané na základe rozhodnutí centrálnych orgánov a s prihliadnutím

na záujmy vtedajšieho bloku RVHP. Po zmene politického režimu v roku 1989 sa začal

prechod na trhovú ekonomiku. Rok 1989 znamenal pre Slovensko i ostatné krajiny strednej

Európy jedinečnú, historickú a zrejme neopakovateľnú šancu znovu sa zaradiť medzi vyspelé

krajiny sveta (v ekonomickej oblasti napr. využiť hodnoty trhového mechanizmu, dosiahnuť

www.environet.sk Strana 26 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

otvorenú ekonomiku, zabezpečiť prístup k novým poznatkom a technológiám, zväčšiť

konkurencieschopnosť hospodárskej produkcie, získať nové trhy a postupne zvyšovať životnú

úroveň obyvateľstva). Priaznivá bola aj medzinárodná situácia - perspektíva pripojenia

Slovenska k Európskej únii mala byť impulzom pre implementáciu moderného politického i

ekonomického systému, využitie demokracie a trhových mechanizmov v procese obnovy

slovenskej ekonomiky a jej jednotlivých súčastí a pre usmernenie trhových síl v prospech

občanov Slovenska. Šancu na ekonomický rozvoj však jednotlivé krajiny bývalého

socialistického bloku využili rôznym spôsobom (Slovensko patrilo v tomto ohľade k priemerne

úspešným krajinám).

Malá rozloha, počet obyvateľov a celková ekonomická sila Slovenska sa odráža najmä v

hodnote celkového hrubého národného produktu (HNP) - pre rok 1998 bol HNP 19,9 mld.

USD, čo zaradvalo SR na 66. miesto vo svete a predstavovalo 0,07% svetového ekonomického produktu.

Podľa metodiky Svetovej banky Slovensko patrí do skupiny krajín s vyššími strednými

príjmami (spolu s ostatnými krajinami V4). Porovnanie s vyspelými krajinami je uvedené

v tabuľke č. 13. Z údajov vidno, že pozícia Slovenska v svetovej ekonomike meranej

veľkosťou hrubého národného produktu na obyvateľa (HNP/obyv.) je v súčasnosti málo

priaznivá (77. miesto vo svete). Len o málo lepšia je pozícia vyjadrená veľkosťou hrubého

národného produktu na obyvateľa podľa parity kúpnej sily (HNP/PPP) - 65. miesto vo svete.

Tab.č. 13 - Hrubý národný produkt vo vybraných krajinách (1998)

Krajina HNP/obyv. HNP/PPP

USD Poradie USD Poradie

Slovensko 3700 77 9624 65

Česko 5150 65 12197 52

Rakúsko 26830 12 23145 15

Luxembursko 45100 1 36703 1

Nórsko 34310 4 26196 7

Japonsko 32350 6 23592 14

USA 29240 10 29240 4

Taliansko 20090 25 20365 25

Zdroj: World Development Indicators, 2000

Vývoj výkonnosti slovenskej ekonomiky v uplynulom desaťročí meranej vytvorením

hrubým domácom produktom na obyvateľa poukazuje na stagnáciu ekonomiky, na ktorej

sa negatívne prejavovali zmeny vonkajšieho i vnútorného prostredia.

Rozhodujúcimi

www.environet.sk Strana 27 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

príčinami boli turbulentné prostredie vytvárajúcej sa svetovej ekonomiky a nezvládnutí

ekonomickí reforma po roku 1990. V dlhodobom časovom horizonte vývoj HDP na

obyvateľa ukazuje do roku 1990 jeho mierny postupný nárast, ale po roku 1990 nepriaznivý

vývoj. Postupný zvrátenie sa zaostávanie za vyspelými ekonomikami sveta je možné

hodnotiť v dvoch hlavných fázach. Pre obdobie 1990-1994 je typický prudký pokles HDP, od

roku 1994 jeho pomalý vzostup, ktorým je však sprevádzaný neustály prehlbujúci

zaostávaním za vyspelými krajinami.

Z údajov uvedených v tabuľke č. 14 je zreteľný prehlbujúci sa rozdiel

vÄ½konnosti slovenskej ekonomiky v porovnanÄ½ s vyspelÄ½mi krajinami. KÄ½m v tÄ½chto krajinÄ½ sa vÄ½konnosť ekonomiky na obyvateľa v rokoch 1985-1997 zvä½šila o 10-35%, v SR ostala prakticky na tej istej Ä½rovni (podľa Ä½dajov ŠÄ½ SR stÄ½pol HDP na obyvateľa v období 1989-

1999 v porovnateľnÄ½ch cenÄ½ o 2,4%).

Tab.č. 14 - HrubÄ½ domÄ½ci produkt vo vybranÄ½ch krajinÄ½

Krajina VÄ½voj HDP na obyvateľa (USD)

1985 1990 1997 Index 1997/1985

Slovensko 3 436 3 622 3 432 0,999

Česko 3 411 3 680 3 329 0,976

RakÄ½sko 15 028 17 201 18 594 1,237

Taliansko 12 637 14 595 15 548 1,230

USA 18 000 19 652 21 541 1,197

ŠvÄ½dsko 18 346 20 018 20 309 1,107

Japonsko 18 691 22 928 25 084 1,342

NÄ½rsko 20 634 21 975 27 620 1,339

Zdroj: Human Development Report, 1999

Podľa ukazovateľov konkurencieschopnosti ekonomiky (publikovanÄ½ch každoročne

v SprÄ½ve o globÄ½ilnej konkurencieschopnosti) sa Slovensko v roku 1999 nachÄ½dzalo na 45.

mieste vo svete (ČR na 39. mieste), kÄ½m v roku 1998 to bolo na 48. mieste (ČR na 35. mieste)

a v roku 1997 na 38. mieste (ČR na 31. mieste). Na prvÄ½ch miestach sa podľa tohto indexu

nachÄ½dzajú SingapÄ½r, USA, Hongkong a Tchajwan.

Podľa indexu mikroekonomickej konkurencieschopnosti bolo Slovensko v roku 1999

na 48. mieste (ČR na 41. mieste), kÄ½m v roku 1998 bolo na 36. mieste vo svete (ČR na 30.

mieste). Na prvÄ½ch troch miestach sa podľa indexu nachÄ½dzajú USA, FÄ½nsko a Holandsko.

Projekcia rastu HDP jednotlivÄ½ch ekonomÄ½k pre roky 2000-2008 zaraďuje Slovensko na

48. miesto na svete s predpokladanÄ½m rastom 2,08%, kÄ½m Česko je na 46. mieste

s predpokladanÄ½m rastom 2,20%. Na poprednÄ½ch miestach sÄ½ SingapÄ½r (5,02%), Tchajwan

(4,29%), Malajzia (4,19%), Hongkong (4,13%) a USA (4,07%).

www.environet.sk Strana 28 z 88

NÄ½rodnÄ½i stratÄ½gia TUR - II. časť

Hoci v hospodÄ½rstve SR boli v uplynulom desaťročÄ½ dosiahnutÄ½ čiasťkovÄ½ Ä½spechy

v ekonomickej transformÄ½cii, vyššie uvedené fakty poukazujú na prehlbujúce sa

zaostÄ½vanie jej ekonomiky za vyspelÄ½mi štÄ½itmi sveta v hlavnÄ½ch makroekonomickÄ½ch

ukazovateľoch.

Slovensko je v sÄ½časnosti zaraďovanÄ½ medzi transformujúce sa

postkomunisticko krajiny
strednej a východnej Európy. Po zmene politického systému bola v roku 1990 v ČSFR
zahajená ekonomická reforma (transformácia) zameraná na prechod od
centrálne riadenej
ekonomiky k trhovej ekonomike štandardného typu. Reforma bola prijatá vo
forme
systémových opatrení, ktorých cieľom bolo transformovať mechanizmy
riadenia a
organizácie ekonomiky a zároveň zabezpečiť makroekonomickú stabilitu,
postupne znižovať
zaostávanie vtedajšej československej ekonomiky za ekonomikami
vyspelých krajín sveta.
Ekonomická reforma bola koncipovaná na báze monetaristickej ekonomickej
teórie a
obsahovala postupnosť krokov zahrňujúcich liberalizáciu cien, rozsiahlu
privatizáciu,
makroekonomickú reštriktívnu politiku a demonopolizáciu. Táto postupnosť
krokov bola
nazvaná šokovou terapiou, čím bol vyjadrený zámer v priebehu krátkej
doby obnoviť
štandardné fungovanie ekonomiky typické pre ekonomicky vyspelú
krajiny.
Ekonomická reforma v bývalej ČSFR bola skomplikovaná rozdelením
krajiny, keď po
vzniku dvoch samostatných štátov sa ich vlády pokúšali zohľadňovať
národné špecifiká. Prvá
fáza ekonomickej reformy v rokoch 1990-1993 bola charakteristická
prudkým poklesom
výkonnosti ekonomiky (pokles HDP, rast inflácie a nezamestnanosti). V roku
1994 došlo
k určitej stabilizácii ekonomík oboch krajín, keď sa obnovil rast HDP, inflácia
sa dostala pod
kontrolu a nezamestnanosť bola udržiavaná takisto na relatívne stabilnej
úrovni. V roku 1997
sa však v dôsledku hospodárskej politiky vlády znovu objavili prvky
ekonomickej
nerovnováhy, ktoré vyústili do ekonomickej krízy a neskôr prerástli aj
do spoločenskej a
 politickej krízy. Hlavným ekonomickým cieľom SR v súčasnosti je
eliminácia nepriaznivých
dôsledkov ekonomickej krízy, najmä obnova makroekonomickej rovnováhy.
Po desiatich rokoch realizácie ekonomickej reformy na Slovensku sa
základný cieľ
(zvýšenie výkonnosti slovenskej ekonomiky, k čomu mal napomôcť
prechod k trhovému
mechanizmu a vytváranie trhového prostredia ako základných
predpokladov dobrého
fungovania ekonomiky) podarilo dosiahnuť len čiastočne. Treba však uviesť, že
ekonomická reforma podobne zlyhala takmer vo všetkých krajinách
strednej a východnej
Európy. Príčinou tohto zlyhania bola zážehá interpretácia reformy - jej

chýpanie
predovšetkým ako nástroja na dosiahnutie makroekonomickej rovnováhy,
abstrahovanie od
civilizačných trendov a prebiehajúcej civilizačnej transformácie,
nezahrnutie potreby
prechodu na modernú informačnú technológiu do východiskovej
koncipovania a v neposlednej
rade nedostatočnej vybudovanie potrebných inštitúcií pre trhovú
ekonomiku. Ďalšími
príčinami boli aj absencia ucelenej dlhodobej hospodárskej a spoločenskej
stratégie,
nedostatočné uplatňovanie rozvojových programov a neexistencia
programov podpory
www.environet.sk Strana 29 z 88
Národná stratégia TUR - II. časť
rozvoja informačnej spoločnosti. Sprievodným negatívnym javom vývoja
slovenskej
ekonomiky je nadmerný vplyv záujmových skupín vyštvúci do
presadzovania skupinových
záujmov, čo je tiež sprievodným znakom absencie stratégie
ekonomického rozvoja. Podľa
makroekonomických ukazovateľov možno za pozitívne výsledky reformy
považovať
udržiavanie inflácie v prijateľných medziach, postupný mierny
hospodársky rast a naopak za
negatívne výsledky predovšetkým vysokú rast nezamestnanosti,
vysokú mieru zahraničnej
záväznosti a nepriaznivý menový vývoj (napr. kurzu slovenskej koruny
voči USD).
Celkovo možno hospodársky vývoj SR za obdobie 1996-1999 charakterizovať
ako
nevyvážený a v hlavných ekonomických ukazovateľoch prevažne
negatívny - s klesajúcim
rastom HDP, zvyšujúcou sa mierou inflácie a nezamestnanosti, negatívnym
saldom bežného
účtu. V porovnaní s ostatnými krajinami CEFTA Slovensko zaostáva za
ukazovateľmi
Slovinska, Maďarska, Poľska i Česka.
Vývoj HDP v období 1990-2000 poukazuje na zahájenie určitých
rastových a
rozvojových tendencií slovenskej ekonomiky od roku 1994. V roku 1999 sa
úroveň
výkonnosti ekonomiky podľa objemu vytvoreného HDP pohybovala na
približne rovnakej
úrovni ako v roku 1989 pred začatím reforiem. Treba však uviesť, že objem
HDP sa vo
vyspelých ekonomikách sveta v tomto období pomerne výrazne zvýšil
(pozri predchádzajúca
kapitola), čo znamenalo prehlbenie zaostávania slovenskej ekonomiky za
vyspelými
ekonomikami sveta. Za pozitívny fakt je však možné považovať aspoň
zastavenie poklesovej

tendencie. Negatívne možno hodnotiť vývoj štruktúry HDP, a to najmä vnútornej štruktúry

sekundárneho a terciárneho sektoru. V ekonomike SR zatiaľ neboli dostatočne vyprofilované

sektory informačnej ekonomiky, digitálnej ekonomiky a elektronického obchodovania, ktoré

nadobúdajú rozhodujúci význam vo vyspelých ekonomikách.

Tab.č. 15 - Vývoj ukazovateľov HDP v SR (1990-1999)

Ukazovateľ 1990 1991 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999

HDP v bežných

cenách v mld. Sk 278,0 319,7 332,3 369,1 446,2 546 606,1 686,1 750,8 815,3

HDP v stálych

cenách roku 1995

v mld. Sk

599,2 511,9 478,5 460,8 511,6 546,0 579,9 615,9 641,1 653,3

HDP na obyvateľa

v bežných cenách

v Sk

52 347 60 368 62 531 69 166 83 442 101

796

112

778

127

452

139

272

151 112

HDP na obyvateľa

v stálych cenách

v Sk

112

829

96 660 90 043 86 349 95 672 101

796

107

913

114

411

118

923

121 086

Index rastu HDP

(rok 1989 = 100) 97,5 83,3 77,9 75,0 78,7 84,1 89,7 95,5 99,7 102,4

www.environet.sk Strana 30 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

Zdroj: ŠŠ SR

Vývoj HDP na Slovensku v období 1990-2000 bol sprevádzaný

chronickými poruchami

makroekonomickej rovnováhy. Začiatok 90-tych rokov bol poznačený

výrazným

ekonomickým poklesom, trajektória rastu bola nastopená od roku 1994

(reálna hodnota HDP

sa zvýšila o 4,8%). Oživenie hospodárskeho rastu bolo spojené s výrazným medziročným rastom objemu vývozu výrobkov a služieb, ktoré vykompenzovalo aj ďalšie zníženie domáceho dopytu. Relatívne pozitívny ekonomický vývoj pokračoval aj v ďalších rokoch, pričom však bol zo strany dopytu ovplyvňovaný veľmi rôznorodo. Rok 1995 bol prvým rokom, v ktorom sa dostavil pozitívny prírastok u všetkých zložiek domáceho dopytu, avšak začal sa spomaľovať prírastok vývozu výrobkov a služieb (v dôsledku čoho dosiahlo saldo vývozu a dovozu výrobkov a služieb podstatne menšiu prebytok ako v roku 1994). V rokoch 1996-1998 však boli dosiahnuté záporné saldo čistého vývozu a dovozu (viac ako 10% z úrovne HDP), pričom v dôsledku nárastu domáceho dopytu sa zachovala vysoká úroveň rastu HDP.

Graf č. 2 - Vývoj HDP v SR (1993-1999)

-6.00%
-4.00%
-2.00%
0.00%
2.00%
4.00%
6.00%
8.00%
10.00%

I
III I
1993
III I
1994
III I
1995
III I
1996
III I
1997
III I
1998
III I
1999
III

Pretrvávajúca nízka konkurencieschopnosť slovenských výrobcov sa naplno prejavila

v roku 1996, keď čistý export nadobudol výrazne zápornú hodnotu sprevádzanú rekordným

nárastom domáceho dopytu. Rast HDP za rok 1997 bol jedným z najvyšších v

transformujúcich sa krajinách, jeho reálna úroveň však stábla dosahovala len 95% roku 1989.

Pozitívny prírastok zaznamenal zahraničný dopyt (aj keď jeho saldo bolo stále záporné), na

druhej strane došlo k značnému zníženiu dynamiky domáceho dopytu. V roku 1998 bol

hospodársky rast takmer výlučne zapríčinený domácim dopytom, záporná hodnota čistého

www.environet.sk Strana 31 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

exportu sa reprodukovala na úrovni podobnej ako v predošlom roku. Zároveň pokračoval aj

rast ekonomiky (zvýšenie HDP o 4,4%). Rozhodujúcu časť investícií najmä v rokoch 1996-

1998 predstavovali viššie investície do rozsiahlych projektov rekonštrukcie a rozvoja infraštruktúry, ktoré sa však vyznačujú veľmi dlhou dobou návratnosti a nesmerujú do exportne orientovaných výrob. Investičný vzostup tak nevytváral predpoklady na zlepšenie exportnej schopnosti ekonomiky a udržateľného ekonomického rastu. Zmena smerovania hospodárskej politiky spolu s naakumulovanými ekonomickými problémami priniesli v roku 1999 výrazné spomalenie rastu HDP, čoho príčinou bolo obmedzovanie domáceho dopytu. Proti poklesu tempa rastu však pôsobil rast exportu výrobkov a služieb. V súvislosti s relatívne pozoruhodným rastom slovenskej ekonomiky v rokoch 1994-1998 možno konštatovať, že rast prekročil reálne možnosti. Dôsledkom bolo výrazné "prehriatie" slovenskej ekonomiky a výrazná nárast zahraničnej zadĺženosti, ktoré sa súčasne viššie snažila riešiť prijatím stabilizačných reštriktívnych opatrení v roku 1999. Ich efekt sa prejavil relatívne výrazným znážením ekonomickej nerovnováhy, čo si však vyžiadalo svoju daň na poklese dynamiky rastu HDP v roku 1999 oproti predchádzajúcim rokom. Dosiahnutie pôvodnej úrovne tvorby HDP v roku 1999 v porovnaní s rokom 1989 má v súčasnosti diametrálne inú kvalitu - prevažnú väčšinu HDP (cca 85%) vytvárajú subjekty v súkromnom vlastníctve, pričom v priebehu transformácie došlo k zvýšeniu podielu služieb a poklesu podielu priemyslu a pôdohospodárstva na tvorbe HDP. Trend zvyšovania podielu terciárneho sektoru je na jednej strane v súlade s dlhodobými tendenciami vo vyspelých štátoch, na druhej strane treba zdôrazniť, že sektorová štruktúra tvorby HDP na Slovensku a vo vyspelých krajinách sveta sa od seba značne vzdialila - vo vyspelých krajinách sa zo sektoru služieb vyčlenil informačný sektor, ktorý sa na tvorbe HDP podieľa najvýraznejšie.

4.3. Inflácia

Vývoj inflácie v SR po roku 1990 je relatívne pozitívny - po počiatočných problémoch najmä v rokoch 1991-1993 predstavuje inflácia jednu z najmenej problémových oblastí vývoja slovenskej ekonomiky. Inflácia ako všeobecná nárast cenovej hladiny je výrazne vnímaná ako negatívny jav, keďže znižuje reálnu hodnotu peňažnej jednotky. V tejto súvislosti boli pre SR najhoršie roky 1991 a 1993, keď priemerná ročná inflácia (meraná

zmenou indexu spotrebiteľských cien) dosiahla 61,2%, resp. 23,2%. V roku 1994 došlo k významnému poklesu inflácie a rozkolísanej cenovej hladiny z predchádzajúcich rokov sa relatívne ustálila.

Tab.č. 16 - Vývoj inflácie (v %)

1990 1991 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999

Priemerná ročná

miera inflácie

10,4 61,2 10,0 23,2 13,4 9,9 5,8 6,1 6,7 10,6

www.vironet.sk Strana 32 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

Medziročná miera

inflácie (k 31.12.)

58,3 9,1 25,1 11,7 7,2 5,4 6,4 5,6 14,2

Zdroj: ŠŠ SR, NBS

V roku 1995 sa inflácia po prvýkrát dostala pod úroveň 10%, čo pokračovalo až do roku

1999. Bolo to predovšetkým vďaka reštriktívnej menovej politike NBS a odloženej

deregulácii cien niektorých položiek s významným podielom v spotrebiteľskom koši. V roku

1996 došlo k postupnému obratu - inflácia dosiahla najnižšiu hodnotu od roku 1990 a

v ďalších rokoch sa začala mierne zvyšovať. Rok 1996 bol zároveň rokom, keď došlo

k zosilneniu viacerých prejavov makroekonomickej nerovnováhy. Hoci v rokoch 1997-1998

bola miera inflácie v porovnaní s inými transformujúcimi sa ekonomikami ešte stále na

relatívne nízkej úrovni avšak za cenu čoraz reštriktívnejšej menovej politiky a odkladania

úplnej deregulácie štátom regulovaných cien.

V porovnaní s ostatnými transformujúcimi sa ekonomikami je slovenská inflácia

relatívne nízka. Priemerná medziročná miera inflácie v období 1993-1998 bola v SR 10,6%,

v Česku to bolo 11,3%, v Maďarsku 20,9% a v Poľsku 23,6%. Oproti hodnotám v EŠ je však

inflácia 3-4 krát vyššia. NBS sa podarilo zachovať stabilitu meny len za cenu dlhodobého

zmrazenia likvidity a výrazného rastu úrokových sadzieb. To sa odrazilo na zhoršenom

prístupe k zdrojom, ktorý sa prejavil tak v podnikovej oblasti, ako aj pri financovaní štátneho

rozpočtu. Vývoj priemernej ročnej inflácie, vyjadrený priemernými ročnými indexmi

spotrebiteľských cien v období rokov 1994-1998 možno hodnotiť pozitívne, keď sa

predovšetkým vďaka reštriktívnej politike NBS a pokračujúcej regulácii cien energie, tepla,

plynu, dopravy a najmä jeho podarilo postupne znížiť infláciu na úroveň

6%. V roku 1999

vláda musela prijať viaceré ozdravné opatrenia, medzi ktorými patrila vplyvná deregulácia cien (elektrina, plyn, voda, stočnina, doprava, nájomná, a pod.), čo sa prejavilo na zvýšení

priemernej miery inflácie (meranej prostredníctvom indexu spotrebiteľských cien), ktorá za

rok 1999 dosiahla 10,6%. Medziročná inflácia k 31.12.1999 dosiahla až 14,2%

Celkovo napriek nepriaznivému trendu v roku 1999 možno konštatovať, že infláciu sa

podarilo udržať na nízkej úrovni. Okrem menovej politiky v tomto smere zohralo pozitívnu

rolu postupné znižovanie a konečné zrušenie dovoznej prirážky, ako aj nízke svetové ceny

surovín. Okrem nesporných pozitív nízkej inflácie treba vidieť aj isté riziká spojené so

znážením agregátneho dopytu, a najmä so zabrzdnením rozvoja kľúčových sektorov

ekonomiky, ktorých ceny reguluje štát.

4.4. Zahraničná zadlženosť

Rast zahraničnej zadlženosti Slovenskej republiky sprevádzal celý priebeh ekonomickej

reformy od roku 1990. Prevažná časť požičaných finančných prostriedkov však bola

vynaložená málo efektívnym spôsobom, resp. sa stala predmetom osobnej spotreby.

www.environet.sk Strana 33 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

Zahraničné pôžičky boli len málo využité na investície do moderných informačných

technológií, internetu a digitalizácie ekonomiky, pričom vo vyspelých ekonomikách sveta

smeruje hlavný prúd investícií práve do týchto oblastí. Ako vyplýva z iných

makroekonomických ukazovateľov, rast zadlženosti na jedného obyvateľa v uplynulom

desaťročí nebol doprevádzaný adekvátnym zvýšením výkonnosti ekonomiky.

Tab.č. 17 - Vývoj hrubého zahraničného dlhu SR (údaje ku koncu obdobia)

Ukazovateľ 1993 1994 1995 1996 1997* 1998 1999** 10/1999

**

Zahraničný dlh (mld.

USD)

3,6 4,7 5,8 7,8 9,9 11,8 10,1 10,5

Dlh na obyvateľa

(USD)

670 890 1100 1470 1870 2200 1860 1972

Dlh ako % podiel na

DPH

30,4 33,6 33,3 42,8 52,3 59,6 52,5

Podiel krátkodobého

dlhu (%)

- 26,5 30,2 38,4 41,4 38,8 25,4 25,5

Zadlženost vlády a

NBS (%)

56 48,6 34,7 21,6 18,2 20,3 26,3 24,5

Čistá zahraničná dlh

(mld. USD)

1,8 0,5 0 0,7 1,9 4,1 4,2 4,5

Zdroj: NBS

* reálna výška zahraničného dlhu k 31.12.1997 bola vyššia približne o 800 mil. USD, k

znáženiu došlo na základe účtovnej operácie jednej zahraničnej banky **

zmena metodiky

Pri svojom vzniku v roku 1993 patrilo Slovensko medzi krajiny s relatívne nízkym

objemom zahraničného dlhu, obdobie 1995-1998 však prinieslo jeho

výrazný rast. Celková

zahraničná dlh SR sa zvýšil počas štyroch rokov o viac ako dvojnásobne (pozri tabuľku č.

17). Dynamika rastu zahraničného dlhu najvýraznejšie zvýšila v rokoch 1996-1997, čo

súviselo s výrazným deficitom platobnej bilancie, ktorý bol pri nízkom prúde priamych

zahraničných investícií krytý predovšetkým zahraničnými pôžičkami.

V dôsledku nedostatku

domácich zdrojov a ich vysokej ceny (rokov) realizovali viaceré podniky

(najmä veľké

podniky) svoje investičné akcie prostredníctvom zahraničných zdrojov, či vo forme úverov

alebo emisie dlhopisov (VSŽ, Slovnaft, Slovenské elektrárne,

Vodohospodárska výstavba,

apod.). V porovnaní s okolitými krajinami V4 je nominálna výška

slovenského dlhu ešte stále

relatívne nízka. Dôležité je však porovnanie trendu od roku 1994:

spomedzi krajín V4 vzrástla

od roku 1994 do konca roka 1998 najvýraznejšie zahraničná zadlženost v

Česku (o 13,3 mld.

USD; 124%) a na Slovensku (7,2 mld. USD; 153%). Naopak, znížila sa v

Maďarsku (-5,3

mld. USD; 18,6%) a v Poľsku sa zvýšila len minimálne (0,6 mld. USD; 1,4%).

Dynamika

www.environet.sk Strana 34 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

rastu zahraničného dlhu a jeho pomerné ukazovatele (podiel na HDP,

prepočet na obyvateľa,

pomer exportu k zahraničnému dlhu), ako aj časová štruktúra dlhov a

rastúce náklady na

dlhovú službu však svedčia o nepriaznivom vývoji. Spomedzi krajín V4

dosiahlo Slovensko

koncom roka 1998 najvyšší objem zahraničnej zadlženosti v pomere k HDP v

bežných

cenách (58,5%). V roku 1999 došlo k znáženiu nominálnej hodnoty zahraničného dlhu, čo však bolo spôsobené zrušením opatrenia NBS o devízovej pozícii bánk na menovancích, ktorú centrálna banka zaviedla v roku 1996 s cieľom obmedziť poskytovanie devízových

úverov obyvateľom zo strany domácich komerčných bánk. Ďalším problémom sú napr. úvery podnikov s vplyvom štátu a štátne záruky za zahraničný živý podnikov, ktoré podľa odhadu NBS predstavujú cca 2,5 mld. USD. Ide pritom predovšetkým o problematiku úvery do infraštruktúrnych projektov s diskutabilnou návratnosťou a bez výzby na zvyšovanie exportnej schopnosti. Od roku 1990 poskytla vláda štátne záruky na úvery vo výške 149,5 mld. Sk - napr. len v roku 1999 sa zaručila za úvery v hodnote 29,26 mld. Sk. V roku 2000 boli splatné úvery so štátnou zárukou vo výške 25,439 mld. Sk, pričom vláda počítala s rezervou na záruky len v objeme 10 mld. Sk. Popri celkovom vývoji zahraničného dlhu je v prípade Slovenska dôležitým aj fakt, že rastie tzv. čistá zadlženosť (rozdiel medzi hrubou zahraničnou zadlženosťou a hodnotou zahraničných aktív). Od polovice roka 1995 rástol hrubý zahraničný dlh rýchlejšie ako zahraničný aktív. Hodnota čistej zahraničnej zadlženosti sa zvýšila z 1,9 mld. USD začiatkom roka 1998 na 4,1 mld. USD k 31. decembru 1998, pričom v priebehu roka 1999 sa ďalej zvyšovala. Prepočty na obyvateľa ukazujú, že zatiaľ čo koncom roka 1993 dlhoval každý občan SR zahraničiu približne 670 USD, k 31.12.1998 to bolo už 2200 USD. Táto hodnota sa do konca roka 1999 znížila na 1860 USD.

V budúcnosti nemusí zahraničná zadlženosť SR predstavovať významný problém rozvoja ekonomiky, pretože na jej zníženie je možné použiť prostriedky získané z privatizácie strategických podnikov (napr. banky, telekomunikácie, energetické podniky a pod.). Rovnako pre podnikový sektor už nie sú v dôsledku poklesu úrokových sadzieb domácich zdrojov výhodné zahraničné úvery.

4.5. Zahraničný obchod a platobná bilancia

Slovensko patrí medzi krajiny, v ktorých zohráva zahraničný obchod kľúčovú úlohu - malá krajina sú obvykle vo väčšej miere závislá na dovoze surovín a materiálov, ako aj na umiestňovaní domácej produkcie na zahraničných trhoch. Štruktúra hospodárstva zdedená zo

socialistického obdobia je nevyhovujúca - na jednej strane s tu rozsiahle výrobné kapacity bez možnosti odbytu na domacom trhu, na druhej strane existujúca výroba neposkytuje domácemu trhu dostatočný sortiment výrobkov. Zahraničný obchod je však aj významným faktorom ekonomického rastu. Z tohto pohľadu patrí Slovensko medzi krajiny s otvorenou

www.vironet.sk Strana 35 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť ekonomikou, čo dokazuje aj podiel exportu na hodnote HDP (49,5%) a podiel obratu zahraničného obchodu na hodnote HDP (110%), ktorých hodnoty sú najvyššie z krajín V4.

Zahraničný obchod SR je jednou z oblastí, ktoré doterajšia ekonomická transformácia poznačila najcitelnejšie. Pozitívne sa to prejavilo v nominálnom raste zahranično-obchodnej výmeny a výraznou zmenou v jej teritoriálnej štruktúre (ťažisko obchodnej výmeny sa presunulo na západné trhy, predovšetkým do EŠ). Negatívnymi zmenami sú najmä deficit obchodnej bilancie (výrazný prebytok dovozov nad vývozmi tovarov) a nedostatočné zmeny komoditnej štruktúry obchodu.

V rokoch 1991-1993 vykazoval zahraničný obchod SR záporné saldo. V roku 1994 sa výsledky obchodu zlepšili a obchodná bilancia dosiahla prebytok vo výške 2,6 mld. Sk, čo bol predovšetkým dôsledok priaznivej situácie na svetových trhoch, devalvácie kurzu slovenskej koruny v roku 1993 (o 10%) a zavedenia dovoznej prirážky (na úroveň 10%). Už v roku 1995 však zahraničný obchod SR opätovne vykázal deficit, ktorý v ďalších rokoch až do roku 1998 postupne narastal. Popritom, že slovenský priemysel nebol na základe absencie reálnej reštrukturalizácie schopný výraznejšie sa presadiť na zahraničných trhoch, bol nárast deficitu podmienený aj zachovaním fixného kurzu slovenskej koruny, ktorý trval až do októbra 1998 (v dôsledku faktického zhodnocovania slovenskej koruny dochádzalo k zníženiu cenovej konkurencieschopnosti slovenského vývozu, ktorá bola podmienená aj zvyšovaním jednotkových nákladov práce). Deficit bežného účtu platobnej bilancie v období 1996-1998 presahoval 10% HDP. V roku 1998 vykázala obchodná bilancia rekordný deficit vo výške 82,9 mld. Sk, čo predstavovalo 11,3% HDP.

V roku 1999 došlo k zlepšeniu obchodnej bilancie, predovšetkým vďaka výraznému poklesu tempa rastu dovozu a obnoveniu hospodárskeho rastu v krajinách

EĀš a podarilo sa

znĀžiť obchodnĀ½ deficit na cca 55% v porovnanĀ s rokom 1998.

Tab.Ā. 18 - Ukazovatele tovarovĀ©ho zahraniĀnĀ©ho obchodu SR od roku 1993 (mld. Sk)

Ukazovateľ 1993 1994 1995 1996 1997* 1998 1999 2000

Export 167,5 214,4 255,1 270,6 324 374,9 423,6 548,4

Zmena - 28% 19% 6,1% 19,7% 15,7% 13,0% 29,5%

Import 193,5 211,8 260,8 340,9 392,4 455,8 468,9 590,7

Zmena - 9,5% 23,1% 30,7% 15,1% 16,1% 2,9% 26,0%

obch. bilancia -26 2,6 -5,7 -70,3 -68,4 -80,9 -45,3 -42,3

zmena (mld.) - +28,6 -8,3 -64,6 +1,9 -12,5 +35,6 +3

Zdroj: ŠĀš SR, MH SR, NBS * - zmena metodiky ** predbeĀnĀ© Ādaje

Pri hodnotenĀ zahraniĀnĀ©ho obchodu sa najĀastejšie uvĀdzajĀ° hodnoty zahraniĀnĀ©ho

obchodu s tovarom, priĀom sa neopodstatnene venuje menšia pozornosť obchodu so

sluĀbami, ktorĀ© majĀ° v globĀilnom meradle rastĀ°ci vĀ½znam. V prĀpade Slovenska vĀak ich

relatĀvny podiel na celkovom obchode napriek ich nominĀilnemu rastu klesĀi (pozri tab.Ā.18).

www.environet.sk Strana 36 z 88

NĀrodnĀi stratĀ©gia TUR - II. Āasť

RozhodujĀ°ce postavenie v zahraniĀnoobchodnĀ½ch vzťahov si tak aj naďalej zachovĀiva

obchod s tovarmi. Slovensko dosahuje aktĀvnu bilanciu sluĀieb

predovĀetkĀ½m vďaka tranzitu

zemnĀ©ho plynu, mierne aktĀvum s pokračujĀ°cim pozitĀvnym trendom aj v roku 1999 dosahuje

aj v oblasti cestovnĀ©ho ruchu, zatiaľ, Āo oblasť "ostatnĀ½ch sluĀieb" vykazuje trvalĀ½ deficit.

Na hodnotenie exportnej vĀ½konnosti sa najĀastejšie pouĀĀva ukazovateľ podielu exportu

tovarov a sluĀieb na HDP (pozri tabuľku Ā.19) - na jeho zĀiklade je moĀnĀ© konštatovať

nepriaznivĀ½ trend vĀ½voja, keď pomer vĀ½vozu sluĀieb k ich dovozu sa stĀile znižuje.

Tab.Ā. 19 - Pomer vĀ½vozu/dovozu sluĀieb k vĀ½vozu/dovozu tovarov

1993 1994 1995 1996 1997 1998

Export 35,9% 33,7% 27,7% 23,4% 26,3% 21,6%

Import 26,8% 24,2% 20,9% 18,3% 20,4% 17,6%

Zdroj: NBS

4.6. ZahraniĀnĀ© investĀcie

Slovensko malo vĀetky predpoklady stať sa atraktĀvnou krajinou pre zahraniĀnĀ½ch

investorov najmĀx kvĀľi vĀ½hodnej geopolitickej polohe, disponibilnĀ½m a relatĀvne lacnĀ½m

ľudskĀ½m zdrojom, široko diverzifikovanej priemyselnej podnikovej zĀikladni a taktieĀ

moĀnosťou vyuĀitia komparatĀvnych vĀ½hod v oblasti miezd a

energetickĀ½ch vstupov. Napriek

uvĀdzanĀ½m vĀ½hodĀim je vĀak zahraniĀnĀ½ kapitĀil na Slovensku relatĀvne mĀilo zastĀopenĀ½,

čo je dôsledkom najmä nestabilného politického a ekonomického prostredia, vysokého legislatívneho rizika, netransparentnej privatizácie, neukončenej privatizácie bankového sektora a zníženia ratingu slovenskej ekonomiky. Prínosy z efektívneho fungovania zahraničného kapitálu sô zjavne – spočívajú napr. v prísune znalostí a technológií, reálnych finančných prostriedkov, v zväzšená podnikovej kultúry, zväzšená zamestnanosti, miezd a produktivity práce. Prítomnosť zahraničného manažmentu podporuje aj standardizáciu podnikateľského prostredia, pričom dochádza k stimulácii ďalších investícií a podpore kapitálového trhu. Vzhľadom k TUR však máže nadmerná prísun zahraničných investícií vyvolať aj nepriaznivé dôsledky (TUR zdárazňuje orientáciu na miestne zdroje a využívanie miestneho potenciálu), preto je dôležité zvažovať výhody a nevýhody vstupu zahraničného kapitálu individuálne pre každú konkrétny prípad. Neštandardné postupy pri privatizácii národného majetku sa plne odrazili na vstupe zahraničných investorov do tohto procesu. Od roku 1993 sa nadobýdateľom národného majetku v procese privatizácie stalo veľmi málo zahraničných subjektov, pričom roky 1995-1998 znamenali prakticky vylúčenie väčšiny zahraničných záujemcov o národný majetok pod záštitou tvorby domácej kapitálovej vrstvy. Ani po voľbách v roku 1998 však napriek prijatiu vládneho programu na podporu investícií nenastalo zväzšenie prísunu zahraničných www.environet.sk Strana 37 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť investícií - na Slovensku je ich objem v porovnaní so susednými krajinami výrazne nižší a navyše až 60% investícií je sústredených v bratislavskom regióne. Podiel čistého prírastku zahraničných investícií na HDP vykazoval od roku 1994 klesajúcu tendenciu (pozri tabuľku č.20). Mierne zväzšenie nastalo až v roku 1998, aj keď podiel priamych zahraničných investícií na 2,2% HDP je veľmi malý. Hlavnými príčinami nižšieho objemu zahraničných investícií v SR sô pretrvávajúca politická nestabilita, málo efektívny právny a regulačný rámec, vysoké daňové zaťaženie, nižšia úroveň inštitucionálneho rámca a vysoká konkurencieschopnosť ostatných krajín strednej Európy na trhu zahraničných investícií, ktoré sa prejavuje výrazným predstihom ostatných krajín V4. SR za roky 1990-

1999 dokázalo pritiahnúť len 3% priamych zahraničných investícií smerujúcich do štátov V4.

Tab.č. 20 - Priame zahraničné investície (PZI) v krajinách V4 (mil. USD)

Krajina 1995 1996 1997 1998 Polrok

1999

Objem

PZI k

30.6.1999

v mil. USD

Podiel

kraján na

objeme

PZI v %

PZI na

obyvatel'

a v USD

Poľsko 2 511 5 196 8 560 10 064 4 857 35 506 51% 920

Maďarsko 4 570 2 040 2 107 1 935 853 20 544 29% 2 014

ČR* 2 732 1 428 1 301 2 540 1 183 12 084 17% 1 173

SR* 304 295 197 447 110 1 831 3% 339

Spolu 10 117 8 959 12 165 14 986 7 003 69 965 100% 1 085

Zdroj (Maďarsko: HCSO), (ČR: Czechinvest), (Slovensko: NBS), (Poľsko: PAIZ),

* Ďaj za rok 1995 je z WIIW Viedeň, Monthly Report 6/1999.

Najväčšími investormi na Slovensku sú Nemecko a Rakúsko, v rozdiel od minulosti vzostup zaznamenal

kapitál z USA, Veľkej Británie a Holandska, podiel japonského a ázijského kapitálu je

nepatrný. Odvetvové členenie zahraničných investícií je stabilizované - polovica investícií

smeruje do priemyslu (47,5%). Podiel investícií do obchodnej činnosti (18,9%) sa postupne

znižuje najmä v prospech investícií do peňažníctva a poisťovníctva (21,6%). Posilnenie

podielu zahraničného kapitálu v bankovom sektore pravdepodobne nastane v dôsledku

privatizácie najväčších bánk, taktiež na pripravovanej privatizácii strategických podnikov

(telekomunikácie, ropa a rozvod elektriny, skladovanie a rozvod plynu, a pod.) sa zrejme

budú významne podieľať zahraniční investori.

4.7. Štruktúra ekonomiky, vývozu a dovozu

Súčasná štruktúra ekonomiky SR je na úrovni stredne vyspelej priemyselnej krajiny.

Sekundárny (priemyselný) sektor aj po roku 1989 ostáva nosným, znížil sa podiel primárneho

(agrárneho) sektoru a vzrástol význam terciárneho sektoru (služby). Podľa vytvárania pridanej

hodnoty v jednotlivých sektoroch (World Development Indicators 2000) v roku 1998 v SR

www.environet.sk Strana 38 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

prípado 4% HDP na primárny sektor, 32% na sekundárny sektor a 64% na

terciárny sektor.

V USA v tom istom roku bolo vytvorených 2% HDP v primárnom sektore, 26% v

priemyselnom sektore a 72 % v terciárnom sektore. V skupine vysoko rozvinutých krajín bolo

priemerne 2% HDP vytvorených v primárnom sektore, 33% v sekundárnom sektore a 65 %

v terciárnom sektore. Hoci týmto relatívnymi číslami sa SR približuje vyspelým štátom sveta,

takto porovnanie poskytuje pomerne skreslený obraz stavu ekonomiky Slovenska. Uvedených

štatistických údajov nezachycujú napríklad diverzifikáciu sektoru služieb - vo vyspelých

krajínach sa postupne vyčleňujú novovznikajúce štruktúry informačnej ekonomiky, digitálnej

ekonomiky a elektronického obchodovania, na Slovensku však tento trend nebol zachytený a

makroštruktúra ekonomiky po roku 1990 bola upravovaná na základe centrálnych rozhodnutí.

Výsledkom je stále kvantitatívny rast sektoru služieb, avšak jeho nedostatočná kvalitatívny

rozvoj a prepojenie na informačnú technológiu.

Doterajšie zmeny štruktúry slovenskej ekonomiky sa ukázali ako neefektívne - ich

výsledkom sú štruktúrne deformácie (nevyhovujúca štruktúra najmä sekundárneho

a terciárneho sektoru), ktoré prerastajú do štruktúrnej nezamestnanosti, nízkej výkonnosti a

produktivity ekonomiky. Nevhodná štruktúra industriálneho sektoru je výsledkom

preferovania odvetvového priemyslu v období socializmu, nevyhovujúca štruktúra sektoru

služieb spočíva v poddimenzovanosti novovznikajúcich sektorov spojených s modernými

informačnými technológiami a naopak v dominancii tradičných odvetví, ktoré nie sú spojené

s informačnými technológiami (čo je zasa výsledkom centrálnych zásahov do štruktúry

ekonomiky v období rokov 1990 až 2000).

Na nepriaznivú postavenie SR vo svetovej ekonomike vplýva aj zaostávanie za vyspelými

krajínami sveta v informatizácii. Nezachytenie trendov vývoja spojených s rozvojom

internetu a digitalizáciou ekonomiky máže dlhodobu negatívne ovplyvňovať budúci vývoj

slovenskej ekonomiky a máže sa stať významnou prekážkou na ceste k presmerovaniu

slovenskej ekonomiky smerom k modernej postindustriálnej ekonomike, ktorá je v súčasnosti

s princípmi TUR. Ekonomika SR stále ostáva organizovaná v podobe klasických

industriálnych hierarchií, čo možno z hľadiska potreby prechodu k TUR

považovať za významným negatívum (ťažisko presmerovania svetovej ekonomiky sa presáva smerom k sieťovým organizačným formám). SR nie je v súčasnosti schopná z dôvodov organizačnej a štruktúrnej nekompatibility napojiť sa na siete svetovej ekonomiky. Nepriaznivá štruktúra slovenskej ekonomiky je zreteľná aj na základe niektorých údajov obchodnej bilancie. Na strane vývozu tvoria (napriek určitým posunom) významná časť produkty na nižšej úrovni spracovania a využitia moderných technológií, s nižšou pridanou hodnotou. Podľa účelu použitia ide o výrobky krátkodobej spotreby a produkty určené do výrobovej spotreby ako suroviny, materiály či polotovary. Konkurencieschopnosť týchto produktov je otáznava najmä vzhľadom na výrazné kolísanie cien surovín. Slovenský export je dnes do značnej miery závislý na týchto istých výrobkoch ako pred rokom 1989. Slovensko sa doposiaľ na www.environet.sk Strana 39 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť zahraničných trhoch najviac presadzuje výrobkami pracovne a kapitálovo náročnými, resp. produktmi tradičných odvetví. Podiel týchto výrobkov na celkovom vývoze spracovateľského priemyslu predstavuje 50% - avšak pri dovoze je to len 27%. Rast vývozu v porovnaní rokov 1998/1999 o 11,8% je predovšetkým výsledkom pozitívneho vývoja vývozu v komoditách strojárskeho priemyslu, z toho najmä motorových vozidiel a prívosov. Tiež vzrástol vývoz komodít elektrotechnického priemyslu, textilného a odevného priemyslu, drevospracujúceho a nábytkárskeho priemyslu a celulóz - papierenského priemyslu, čo znamená vývoz komodít s vyššou pridanou hodnotou. Na druhej strane najväčší prepád vývozu zaznamenal hutnícky priemysel. Na druhej strane sa do SR najviac dováža produkcia moderných odvetví v podobe tovarov dlhodobej spotreby a investičných tovarov (44% dovozu), pričom podiel týchto produktov na vývoze je len 34%. Najväčší prírastok dovozu v roku 1999 zaznamenal chemický priemysel, naopak, najväčší pokles dovozu strojársky priemysel. K celkovému zlepšeniu obchodného deficitu slovenského zahraničného obchodu najviac prispel vývoj v strojárskom priemysle, keď v roku 1999 bolo saldo aktívne vo výške 2,1 mld. Sk (v roku 1998 pasívum 25,0 mld. Sk). Zvýšenie aktívneho salda bolo

dosiahnuté v
drevárskom a ťažobnom priemysle, celulózo - papierenskom priemysle.
K miernemu
zvŕšeniu aktívneho salda došlo aj v odvetvi stavebníctva. Aktívne saldo
hutníckeho priemyslu
zaznamenalo nepatrný pokles. K prehlbeniu pasívneho salda došlo v oblasti
chemického a
farmaceutického priemyslu a k jeho zmierneniu v oblasti
elektrotechnického priemyslu. V
obchode s agroproduktami sa stabilizovalo saldo zahraničného obchodu na
rovni deficitu
podobne ako v roku 1998 - vo výške 15,2 mld. Sk.

V tabuľke č.21 je pre porovnanie uvedená štruktúra obchodnej bilancie SR a
hospodársky
vyspelých krajín EŠ. Z údajov jednoznačne vyplýva pozitívne saldo
slovenskej ekonomiky
(prevaha vývozu) pracovne a kapitálovo ročných produktov,
polovrobov, tovarov
krátkodobej spotreby a produktov tradičných odvetví a naopak negatívne
saldo (prevaha
dovozu) produktov ročných na vedu a výskum, tovarov dlhodobej
spotreby, investičných
a komponentných výrobov.

Tab.č. 21 - Konkurencieschopnosť skupín výrobov podľa vybraných
ukazovateľov

Skupina výrobov Saldo obchodnej
bilancie/pridaná
hodnota

Koeficient
pokrytia dovozu
vývozom

Relatívna
komparatívna
výhoda

SR MHVEK SR MHVEK SR MHVEK

pracovne ročné +64,1 -21,7 1,39 0,77 54,1 -31,4

kapitálovo ročné +95,7 +1,9 0,95 1,03 16,5 -33,1

ročné na vedu a výskum -136,7 -28,6 0,57 0,94 -34,1 -11,0

tradičné odvetvia +107,8 -9,8 1,74 0,88 76,8 -17,4

moderné odvetvia -201,6 -34,2 0,58 0,96 -33,2 -9,2

www.vironet.sk Strana 40 z 88

Ťirodná stratégia TUR - II. časť

tovary krátkodobej spotreby +82,9 +1,9 1,63 0,95 70 -9,9

polovrobov +123,2 -16,8 1,64 0,84 71 -22,5

tovary dlhodobej spotreby -18 -9,2 0,71 0,95 -12,8 -10,2

Investičné a komponentné

výroby

-142,8 -14,7 0,57 0,93 -35,7 -12,3

Zdroj: Šstav svetovej ekonomiky SAV

Väčšina slovenských výrobov sa v medzinárodnom obchode presadzuje
v podstate iba

vďaka cenovej konkurencieschopnosti - priemysel SR musí vyvíjať objemovo

viac na

pokrytie dovozu ako krajiny, z ktorých sa dovážajú výrobky spracovateľského priemyslu.

Nepriaznivé trendy vývoja vývozu pokračovali aj v roku 1999. Na strane dovozu ostala SR

nadalej závislá na dodávkach strategických surovín (najmä ropy a zemného plynu)

z Ruska, pričom sa nepodarilo realizovať ani čiastočnú diverzifikáciu.

Zaostalost'

používania technológií navyše spôsobuje pretrvávajúcu vysokú

surovinovú náročnosť

domácej výroby, čo konzervuje existujúcu komoditnú štruktúru vývozu.

Vzhľadom na

relatívne nízky podiel domácej finančnej produkcie významný podiel

dovozu pri existujúcom

stupni liberalizácie a domáceho dopytu tvoria výrobky dlhodobej spotreby s vysokým

podielom pridanej hodnoty, založená na použití moderných technológií.

Do SR sa

predovšetkým dovážali stroje, prístroje a elektrické zariadenia, vozidlá a ostatné dopravné

prostriedky.

4.8. Hlavné odvetvia hospodárstva

4.8.1. Poľnohospodárstvo

Poľnohospodárstvo má vo väčšine krajín sveta významnú úlohu vo fungovaní ekonomiky,

príčom jeho podiel na celkovej produkcii HDP, zamestnanosti, jeho

konkurencieschopnosť a

výkonnosť ukazujú na celkový stupeň rozvoja ekonomiky. Vo vzťahu k TUR

poľnohospodárstvo má špecifický charakter - TUR predpokladá obnovenie

významu

poľnohospodárstva, ktoré by malo spolu s rozšírením sektoru služieb a informačnej

ekonomiky v postindustriálnej etape spoločnosti nahradiť dominanciu

industriálneho sektoru

v predchádzajúcej etape vývoja.

Poľnohospodárstvo SR počas desiatich rokov ekonomickej reformy v rokoch 1990-99

bolo vystavené na jednej strane tlaku trhovských síl smerom k vyššej efektívnosti, výkonnosti a

prispôbeniu sa trhovému prostrediu, na druhej strane bol jeho rozvoj obmedzovaný

reštriktívnou ekonomickou politikou a politikou makroekonomickej

stabilizácie, ktoré bránili

jeho reštrukturalizácii, vybaveniu modernými technológiami a prechodu na progresívne

organizačné formy. Táto politika sa vo vysokej miere podieľa na

konzervovaní zastaralých

organizačných foriem, nízkej produktivite práce a nízkej

konkurencieschopnosti

www.environet.sk Strana 41 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

poľnohospodárstva SR. Vzhľadom na súčasnosť v konkurencii a pokračujúcu makroekonomickú reštrikciu bude poľnohospodárstvo SR problémovým sektorom integračných snáh Slovenska, ale na druhej strane aj rozvojovou šancou v prípade presmerovania slovenskej ekonomiky na trajektóriu TUR. Približne 1% HDP hospodárstva bolo v roku 1998 produkované v poľnohospodárstve pri zamestnanosti 1,22% zamestnancov z celkového počtu pracovníkov národného hospodárstva. Charakterizuje to nízku úroveň reštrukturalizácie a neefektívnu technologickú vybavenosť odvetvia, ale i neocenenie mimoprodukčných funkcií poľnohospodárstva. Skutočný počet obyvateľov pracujúcich v poľnohospodárstve je však oveľa vyšší - pre vidiecke územie Slovenska je dodnes typická vysoká miera samozamestnateľstva poľnohospodárskymi produktmi. Poľnohospodárstvo však nemá v produktivite konkurovať ostatným odvetviam, podieľajúcim sa na tvorbe pridanej hodnoty. Hrubá poľnohospodárska produkcia sa v období rokov 1990-1997 znížila o 29,1% (v stálych cenách roka 1995). Na tomto poklese sa väčšou mierou podieľala hrubá rastlinná produkcia (pokles o 33,2%) ako hrubá živočišna produkcia (zníženie o 25,9%). V tomto vývoji možno rozlišovať dve fázy. Prudký pokles v prvých rokoch transformácie dosiahol najnižší bod v roku 1993. Po tomto roku sa začal mierny, avšak kolísavý rast. Rastlinná výroba bola počas celého doterajšieho priebehu reformy zisková, s medziročným kolísaním, spôsobeným najmä klimatickými vplyvmi. Udržiavanie relatívne vysokej rentability trhovných plodín (pšenica, jačmeň, kukurica a cukrová repa) umožňoval cenový rast, ktorý osciloval okolo hodnoty nízkého rastu, v niektorých prípadoch ho predbiehal. Väčšinou stratovými plodinami boli repka a zemiaky. V priaznivých výrobných podmienkach je rentabilita pri vyššej intenzite vkladov (vyšších jednotkových nákladoch) podstatne vyššia ako v nepriaznivých výrobných podmienkach. Pri približne trojnásobne vyšších nákladoch sa dosahuje takmer šesťnásobne vyššia rentabilita. Rentabilita rastlinnej výroby sa oproti roku 1990 zvýšila (s dotáciami i bez dotácií). V živočišnej výrobe v celom období prevládala stratovosť. Obzvlášť bola hlboká

v rokoch 1991-1993. Výroba mlieka, ktorej ekonomika po roku 1994 sa začala zotavovať pod kombinovaným pôsobením cenovej stabilizácie a dotačnej politiky, dosiahla v roku 1997 rentabilitu 7% (s dotáciami). Bez dotácií bola v roku 1998 strata na liter mlieka približne 1,10 Sk. Výkrm hovädzieho mäsa je naďalej stratový i s dotáciami. Ekonomika výkrmu ošpaných sa v posledných rokoch mierne zlepšila, bez dotácií je však naďalej stratový. Kým rastlinná výroba zvládla adaptáciu na trhové podmienky, využívajú svoje štruktúrne výhody, v živočíšnej výrobe tento postup nebol možný, a to zrejme pre príliš veľkú neefektívnosť transformácie vstupov, obmedzenú mobilitu výrobných faktorov a nedostatok trhových podnetov, vyplývajúcich z makroekonomických pomerov transformujúcej sa ekonomiky.

www.environet.sk Strana 42 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

V poľnohospodárskej politike po roku 1990 možno rozlišovať niekoľko etáp. Prvá etapa

(1990-1993) v nadväznosti na prijatú scenár ekonomickej reformy mala za cieľ vytvoriť

trhovo orientovaný a efektívny poľnohospodársky sektor, ktorý by bol schopný obstáť

i v medzinárodnej konkurencii. Výsledkom bolo prispôsobenie poľnohospodárskej produkcie

aktuálnemu dopytu, avšak nedostavil sa očakávaný obrat v efektívnosti a konkurencieschopnosti produkcie. Príčin bolo niekoľko. Najdôležitejšou sa javí prílišná

rozpočtová reštrikcia, ktorá viedla k okamžitej redukcii intenzity výroby a znáženiu

využitiu investovaného fixného kapitálu. V dôsledku liberalizácie podnikania,

poľnohospodárske podniky prišli väčšinou aj o nepoľnohospodárske zdroje príjmov.

Ďalšia etapa agrárnej politiky sa zamerala na stabilizáciu podmienok v sektore. Jej

explicitne formulované ciele boli odvodené od tradičných cieľov agrárnych politík

v západoeurópskych krajinách, zameraných na ochranu a plošnú podporu poľnohospodárstva

a sprevádzaných masívnymi transfermi od spotrebiteľov a daňových poplatníkov. Bolo

urobených niekoľko pragmatických riešení, ktoré prispeli k stabilizácii odbytových

podmienok prvovýrobcov, ako aj k zmierňovaniu nedostatku likvidity. Od roku 1994 sa

zvyšovali plošné priame platby na podporu nákupu prevádzkových vstupov a investičných

dotácie na nákup strojov a prispeli k oživeniu investovania, ako aj k rastu cien vstupov.

K polroku 1999 pracovala v poľnohospodárstve asi štvrtina osôb zo stavu z roka 1989.

Poľnohospodárstvo bolo v roku 1998 typicky i relatívne vysokým hromadným priemyslom -

v štruktúre odvetví sa poľnohospodárstvo svojím tempom znižovania zamestnanosti stále drží

na prvom mieste. Príčinou týchto depresívnych zmien agrárnej zamestnanosti je nielen

hlboká ekonomická recesia tohto odvetvia (za I. polrok vyprodukovalo poľnohospodárstvo

stratu -1457 mil. Sk), ale aj pokles podielu kapitálového ročnej živej práce a

výrazný tlak na racionálne využívanie pracovnej sily, ktorá sa prejavuje zvýšeným

zamestnávaním.

Poľnohospodárstvo SR bude hrať významnú úlohu v prechode na trajektóriu TUR, čo bude

spojené so schopnosťou efektívne využívať a ekonomicky zhodnotiť prírodné zdroje.

Slovensko je sebestačné vo významnej počte agropotravinárskych komodít a od roku 1993

sa miera sebestačnosti zvyšovala. Domáca výroba v roku 1997 nepokryla spotrebu zemiakov,

ovocia, bravčového a hydinového mäsa a niektorých potravinárskych tovarov (mäso, zabitá

hydina, maslo, syry, jedlé rastlinné tuky a oleje, konzumné egalizované mlieko, pšeničné

máka, pivo, víno a liehoviny). Pri plnom využití produkčného potenciálu Slovensko má

predpoklady na plné krytie aj vyššej ako súčasnej domácej spotreby agropotravinárskych

tovarov vyrábaných na báze poľnohospodárskej produkcie mierneho podnebného pásma.

Následná etapa agrárnej politiky, ktorej úlohou je práva sektora na budúci vstup na

jednotný trh EÚ sa sústreďuje na ďalšiu reštrukturalizáciu mikroštruktúry (vrátane vlastnej

konsolidácie) a lepšej alokácie výroby v súlade s výrobnými podmienkami selektívnou

podporou jednotlivých produkčných a regionálnych segmentov prvovýroby.

www.environet.sk Strana 43 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

Poľnohospodárstva podľa nachádzajúca sa v lepších prírodných podmienkach by mala byť

viac ako doteraz všestrannejšie využívaná na rastlinnú výrobu (pri zachovaní primeranej

koncentrácie chovu hospodárskych zvierat). Dotácie na zmiernenie negatívnych dopadov

v horších prírodných podmienkach na výsledky výroby sa poskytujú

viacúčelovo - sleduje sa
nami podpora vĀ½roby na takom stupni intenzity, ktorĀi umožnĀ udržanie
kultĀrneho rĀizu
krajiny. Potvrduje sa, že sĀčasnĀ© dotaĀnĀ© sadzby na 1 ha neumoŹnĀjĀ©
vytvĀrať dostatoĀnĀ©
zdroje pre rozvoj diverzifikĀcie ekonomickĀ½ch aktivĀt za Āčelom lepšieho
vyuŹitia
a spracovania miestnych surovinovĀ½ch zdrojov, vytvĀiranie novĀ½ch
pracovnĀ½ch prĀleŹitostĀ, za
Āčelom zlepšenia sociĀlného postavenia a udržania ľudĀ na vidieku, ochrany
prĀrody a zdrojov
pitnej vody atď. Na rozvoj tĀ½chto ĀinnostĀ je potrebnĀ© zapojiť aj inĀ©,
najmĀx vonkajšie zdroje,
priĀom na podpore tohto rozvoja by sa mali podieľať aj inĀ© rezorty - MŹP SR,
MPSVR SR a
MK SR.

Model agrĀirnej politiky, ktorĀ½ si klĀidol za cieľ zachovať poľnohospodĀirsku
vĀ½robu aj
v horšĀch prĀrodnĀ½ch podmienkach, nebol ĀspešnĀ½. PoľnohospodĀirska
vĀ½roba sa sĀce
zachovala, ale je stratovĀi a tĀ½m sa zhoršuje celkovĀ½ efekt
poľnohospodĀirskej vĀ½roby
v celoslovenskom priemere. Nepodarila sa ani
predpokladanĀi reštrukturalizĀcia v prospech
ŹivoĀšnej vĀ½roby. V tĀ½chto oblastiach sa udrŹiava
stratovĀi poľnohospodĀirska vĀ½roba za cenu
3,5 mld. roĀnĀ½ch subvenciĀ z prĀjmov daňovĀ½ch poplatnĀkov. Prioritou
poľnohospodĀirstva
v tĀ½chto oblastiach by mal byť najmĀx rozvoj tradiĀnĀ½ch foriem
poľnohospodĀirstva,
alternĀvneho (tzv. ekologickĀ©ho) poľnohospodĀirstva a podpora
mimoprodukĀnĀ½ch funkciĀ
krajiny.

ReštrukturalizĀcia vyuŹĀvania pĀ´dneho fondu by nemala byť motivovanĀi len
zmenami
politicko-ekonomickĀ½ch podmienok, resp. vlastnĀckych a uŹĀvateľskĀ½ch
vzťahov.

Z komplexnĀ©ho hľadiska by to mal byť permanentnĀ½ proces vytvĀirania
podmienok pre
harmonizĀciu a stabilizĀciu vzťahov medzi vlastnosťami prostredia a
poŹiadavkami Āloveka
v zĀiujme trvalo udržateľnĀ©ho vyuŹĀvania produkĀnej schopnosti pĀ´d a
zdrojov krajiny. Takto
ĀĀipanĀ© ciele a postupy reštrukturalizĀcie vyuŹĀvania pĀ´dy sĀ© uŹ dnes v
popredĀ zĀiujmu vo
vyspelĀ½ch štĀitoch (sustainable land use planning) - to je vĀ½zvou aj pre SR.

♦ PotenciĀil produkĀnĀ½ch, ekologickĀ½ch a environmentĀilnych funkciĀ pĀ´dy, lesa a vody je v
sĀčasnosti na hranici dostatoĀnosti. To znamenĀi, že kvantita a kvalita prĀ-
rodnĀ½ch zdrojov
musia byť starostlivo chrĀinenĀ© a nesmĀ© sa pripustiť ich citel'nĀ© zmeny.

Naopak potrebné

s opatrenia (odborné, právne, podporné) umožňujúce nielen trvalú udržateľnosť

všetkých funkcií pôdy, lesa a vody, ale v mnohých oblastiach aj ich rozširovanie reprodukciu.

Človek svojou činnosťou prekážal schopnosť pozitívne ovplyvňovať pôdu, vodu, les, ale

sčasne aj zlyhal pri ochrane a zvelaďovaní. Prednostným záberom kvalitných orných pôd

vrazne znížil celkovú produkčnú potenciálu našich pôd. Treba konštatovať, že tento trend sa

v posledných rokoch takmer zastavil a výmera našich pôd sa relatívne stabilizovala.

Priemyselni výroba, ale čiastočne aj agrochemikálie a agromeliioranty dokázali znečistiť

www.environet.sk Strana 44 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

značnú časť pôdneho fondu. Nesprávnym hospodárením vodní erózia ohrozuje takmer 40 %

orných pôd. Nadalej pretrvávajú niektoré nepriaznivé vplyvy na úrodnosť pôdy - erózia,

kontaminácia pôdy, podzemných vôd, okysľovania pôdy. Okysľovanie pôd má nepriaznivé

účinky na chemizmus pôd a živín, a znižuje úrodnosť pôd. Starostlivosť o poškodenú pôdu

a zlepšovanie úrodnosti pôd by mali byť v centre pozornosti ako existenčným záujmom

o neobnoviteľných prírodných zdrojoch.

Sčasni štruktúra poľnohospodárskej výroby je celoplošne orientovaná na využívanie

intenzifikačných faktorov. Prírodné štruktúry kultúr, dotvorené v minulosti generáciami

roľníkov pod tlakom fungujúceho trhového prostredia, boli v období direktívneho systému

riadenia narušené. Rozorané lomy v údoliach riek a svahovitých pasienky so slabou vrstvou

ornice oslabili aj mimoprodukčné funkcie poľnohospodárstva. Vymedzením plôch

absolútnych a alternatívnych kultúr by malo ísť o zefektívnenie produkčných

a pôdochranných funkcií poľnohospodárstva. Pre rentabilnejšie využívanie prírodných

podmienok v marginálnych oblastiach je perspektívne znížiť výmeru ornej pôdy v prospech

trvalých trávnych porastov, stimulovať chov prežúvavcov a zvyšovať podiel organického

hospodárenia s obmedzenými vstupmi chémie. Na úrodných rovinách produkčných oblastí

bude popri produkcii mlieka od dojnych plemien opodstatnený chov monogastrov (ošpaná,

hydina). Rentabilitu a konkurencieschopnosť rastlinnej výroby prostredníctvom znižovania

jednotkových nákladov na úrovni svetových cien produkcie – zabezpečiť intenzifikáciu

vstupov pri využívaní princípu znižovania nákladov, v hľadovo aj v kombinácii so systémom precízneho hospodárenia.

♦ Poľnohospodárstvo má že významne prispieť k riešeniu problematiky energetiky

z hľadiska spornosti a environmentálnych súvislostí. V rámci programu prestavby a

modernizácie výrobnotechnickej základne agropotravinárskeho komplexu má významnú

miesto využívanie netradičných zdrojov energie (bionafta, bioplyn, slama, drevoštiepky) a

obnoviteľných zdrojov energie (energia slnečná, veterná, vodná a geotermálna). Pri

využití energie z biomasy je potrebné prihliadať na jej významné funkcie v krajine.

Strategickým záujmom krajiny súvisiacim s poľnohospodárstvom je potravinová

bezpečnosť. Pre dosiahnutie stabilnej potravinovej bezpečnosti je dôležitá zabezpečenie

technologického rozvoja poľnohospodárskej a potravinárskej výroby, primeranosť cien

vstupov a výstupov ako aj investovaného kapitálu a fungujúci systém nákupu a predaja.

Jedným z úsmerov základných cieľov poľnohospodárskej a potravinovej politiky Slovenskej

republiky je "prispôbenie poľnohospodárstva environmentálnym požiadavkám na ochranu

prírody, vzdušia a zachovávanie prírodného prostredia, druhej rozmanitosti a ochrane

tradičných zdrojov".

www.environet.sk Strana 45 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

4.8.2. Lesné hospodárstvo

Lesnatosťou krajiny sa Slovensko s hodnotou 40,6% zaraďuje na piate miesto v Európe,

podľa výmery lesov na obyvateľa (0,37 ha) na desiate miesto. Lesné hospodárstvo

zabezpečuje ekonomickú, verejnoprospešnú, kultúrnu, historickú a sociálnu stránku

obhospodarovania a využívania lesových ekosystémov. Patrí medzi prvotné odvetvia

zabezpečujúce ťažbu a právu suroviny pre ďalšie spracujúce odvetvia hospodárstva. Okrem

toho zabezpečuje a sprostredkáva výrobu a poskytovanie interných alebo externých lesnej

výroby vo forme verejnoprospešných ťžitkov lesa a služieb lesného hospodárstva.

Aj napriek priaznivým hodnotám niektorých ukazovateľov charakterizujúcich lesnú prírodu

fond v rámci Európy je postavenie lesného hospodárstva v ekonomike SR

nepriaznivá.

Potvrďuje to väčšina vybratých makroekonomických ukazovateľov lesného hospodárstva vo vzťahu k ukazovateľom hospodárstva SR. Podiel HDP lesného hospodárstva sa pohyboval za časové obdobie 1990-98 v rozpätí 0,69-0,97% celkového HDP napriek tomu, že podiel počtu pracovníkov na celkovom počte pracovníkov hospodárstva SR je takmer dvojnásobný (1,23-1,49%). Reálna hodnota HDP v stálych cenách roku 1990 klesala od roku 1990 až do roku 1994, kedy nastal obrat a pozvoľná nárast jej hodnoty, s malým poklesom v roku 1998.

Príčinu rozdielneho vývoja HDP lesného hospodárstva a ekonomiky SR možno zistiť už z porovnania indexov medziročného rastu HDP v bežných cenách. Zatiaľ čo index rastu HDP

hospodárstva rokov 1998-90 je 2,57, v lesnom hospodárstve je to iba 1,82. Rozdiel vyplýva z

toho, že lesné hospodárstvo je primárnym výrobným odvetvám, v ktorom je hodnota HDP

tvorená predovšetkým cenou práce a kapitálu produktov realizovaných na trhu. Cena

prárodného výrobného faktora (lesného pozemku) je zastúpená v HDP pomerne nízko až

nepatrnou čiastkou roka z hodnoty lesného pozemku, vzhľadom na nerozvinutý trh týchto

komodít a prevahu ponuky nad dopytom nielen na Slovensku, ale vo všetkých

transformáciách sa štátoch a v celoeurópskom priestore, kde je relatívny prebytok ponuky

dreva a výrobcov z dreva. Svoj podiel na tom má aj zaoštievanie priemernej kvality produktov

drevospracovacieho priemyslu v SR, ktorá má príčinu v zlom technickom vybavení, ale aj v

ľudskej nedostupnosti a zlej technologickej disciplíne. Od zhodnotenia výrobcov z dreva

získajú nielen ohodnotenie ľudskej práce v tomto odvetví, ale aj cena sortimentov dreva a

výnosu z lesa. V hodnote HDP nie sú navyše započítané úžitky internálne a externálne lesnej

výroby a činnosti majiace z hľadiska ich spotreby v odvetví lesníctva verejnoprospešný

charakter. Značná časť týchto úžitkov nedrevného pôvodu a verejnoprospešného charakteru

realizuje obyvateľstvo v rámci osobnej spotreby alebo na trhu, ďalej podnikateľské subjekty v

rámci ostatných odvetví (poľnohospodárstvo, vodné hospodárstvo, poľovníctvo,

hospodárstvo, turistika a šport, školstvo ap.). V produktoch a službách (tovaroch) týchto

odvetví sa realizuje značná časť úžitkov, ktorá sa vyrobili alebo

sprostredkovali ako externality lesnej výroby alebo internality a externality verejnoprospešných funkcií lesa.

www.environet.sk Strana 46 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

Zo základných výrobných faktorov v lesnom hospodárstve mal priaznivejší vývoj v období

rokov 1990 - 1998 prírodných výrobných faktorov. Výrobný faktor kapitálu sa vyvíjal za uvedené

obdobie nepriaznivo. Aktívny strojový výrobný kapitál vykazoval vysoký stupeň fyzickej i

ekonomickej opotrebovanosti (okolo 70%). V lesnej výrobe sa v dôsledku zlej finančnej

situácie najmä staronových vlastníkov a držiteľov neštítnych lesov používa viac ako 60%

strojov po uplynutí doby životnosti. O nízkej miere investovania v lesnom hospodárstve

svedčí aj vývoj ukazovateľa podielu investícií v odvetvi na investíciách hospodárstva SR. Ten

poklesol z hodnoty 0,79% v roku 1990 na hodnotu 0,19% v roku 1998, teda viac ako

štvornásobne. O nedostatočnom investovaní svedčí aj ukazovateľ podielu investícií v lesnom

hospodárstve na jeho HDP, ktorý klesol z hodnoty 20,5% v roku 1990 na hodnotu 11,6% v

roku 1998. Primeraná miera investovania začína od 25% podielu investícií na vytvorenom

HDP, v lesnom hospodárstve nedosahuje však ani polovičnú hodnotu spodnej hranice.

Dlhodobé investície do pestovnej činnosti vzrástli od roku 1990 do roku 1998 v bežných

cenách o viac ako 110%. Pri ich vyjadrení v stálych cenách však došlo k poklesu hodnoty

čisto investícií medzi rokmi 1993 a 1998 okolo 20%. Nepriaznivá situáciu ekonomického

vývoja v SR dokresľuje podiel špecifickej miery inflácie odvetvia a všeobecnej miery inflácie

v SR. Okrem rokov 1991 a 1992, keď sa prakticky realizovala liberalizácia cien dreva a roku

1997, keď priemernú cenu speňaženia dreva vylepšil väčší objem vývozu dreva, bol tento

ukazovateľ významne, až veľmi významne nižší od rovnovážnej hodnoty 100%.

Cieľom čerpania zdrojov v procese lesnej výroby je výroba dreva a ostatných tovarov

žitkov lesa a obnova lesa a jeho verejnoprospešných žitkov.

Lesná výroba sa v intenzívnej

forme realizuje v hospodárskych lesoch a s menším obmedzením aj v lesoch osobitného

určenia, t.j. na výmere okolo 84% rozlohy lesov. Štátne organizácie ako správcovia štátneho

lesného majetku a neštátneho neodovzdaného lesného majetku, resp.

prenajatého lesného majetku obhospodarujú okolo 62% lesov. Zvyšok obhospodarujú neštátne subjekty. Z celej výmery lesov je intenzívne a menej intenzívne využívaná zísoba dreva okolo 330 mil. m³ dreva každoročnou ťažbou v podiele okolo 1,4% zo zísoby, t.j. okolo 5,5 mil. m³. Z tohto množstva je okolo 55% drevo ihličnaté a zvyšok listnáčov. Realizáciou rubnej (obnovnej) ťažby sa ročne odkrýva okolo 7 tis. ha plochy lesa (holiny po ťažbe), ktorú treba zalesniť do 2 rokov. Výchova lesných porastov sa uskutočňuje formou predrubnej ťažby na ploche ročne okolo 80 tis. ha. Z ďalších výkonov a operácií lesnej výroby, kde sa na voľných plochách kombinuje prírodný výrobný faktor s faktormi kapitálu a práce sú prerezávky na ploche okolo 35 tis. ha ročne a obnova lesa (umelá a prirodzená) na ročnej výmere okolo 13 tis. ha. Prírodný výrobný faktor tu vystupuje ako aktívny faktor celého prírodno-výrobného procesu, aj keď pri hodnotení ťžitkov tohto procesu v podmienkach trhu sa zohľadňuje predovšetkým ťčasť (výdaje) faktora práce a kapitálu. Celkový náklady lesnej výroby v bežných cenách vzrástli za obdobie 1990-1998 o 101,8% - z toho materiálové náklady vrátane odpisov o 39%, odpisy aktívnych a pasívnych výrobných statkov o 40%, osobné náklady o 72% a mzdové náklady až o 81,9%. Najnižšia rast vykazujú materiálové náklady vrátane odpisov a odpisy, www.environet.sk Strana 47 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť čo je spôsobená názkou obnovou výrobného kapitálu a znážením objemov výkonov v rámci lesnej výroby, i metodikou započítavania odpisov do nákladov. Dlhodobým strategickým cieľom lesníctva a jeho hospodárskej časti (lesného hospodárstva) je zachovanie, zvelaďovanie a obhospodarovanie lesov na plného potenciálu ich produkčných a verejnoprospešných funkcií. Zabezpečovanie tohto cieľa v rámci koncepčných zámierov a konkrétnych krokov lesníckej politiky akceptuje v dostatočnej miere princípy historického lesníctva Európy, ktorými sú trvalosť, vyrovnanosť a rovnomernosť využívania ťžitkov lesa, ktoré sú v podstate základom princípu TUR. Výmera lesa zaznamenala v období rokov 1990-1998 okrem rokov 1993, 1995 a 1996 prárastok v rozsahu 0,5 - 3,39%. V uvedenom období sa zaznamenal vo všetkých rokoch prárastok

zÄisob dreva od 12,05‰ do 22,35‰. To znamenÄi, Åe znÄÅenie vÄ½mery v rokoch 1993 (o 0,31‰) a 1995 (o 0,08‰) nemalo pozorovateľnÄ½ vplyv na zÄisobu dreva. Ukazovateľ podielu roÄnej ÅaÅby z celkovej zÄisoby dreva sa pohyboval v jednotlivÄ½ch rokoch v rozpÄtÄ 1,13-1,51%. Jeho hodnota charakterizuje vyuÅvanie drevoprodukÄnej funkcie našich lesov. Za predpokladu normality lesov SR a zohľadnenia vÄ½mery ochrannÄ½ch lesov a lesov s vyhlÄisenÄ½mi maloplošnÄ½mi chrÄinenÄ½mi Äºzemiami, by hraniÄnÄi hodnota koeficientu podielu roÄnej ÅaÅby na celkovej zÄisobe dreva mohla byÄ aÅ 1,80. Toto dokumentuje urÄitÄº rezervu v drevoprodukÄnom vyuÅvanÄ lesov SR. Stupeň zabezpeÄnosti TUR charakterizuje aj podiel vÄ½mery ochrannÄ½ch lesov a lesov osobitnÄ©ho urÄenia, ktorÄ½ v období 1990-1999 stÄile rÄistol. V roku 1998 dosiahli ochrannÄ© lesy podiel 15,30% a lesy osobitnÄ©ho urÄenia aÅ 17,80%. DÄšÄm ukazovateľom TUR, v ktorom je Slovensko na poprednom mieste v EurÄ³pe je podiel vÄ½mery chrÄinenÄ½ch ÄºzemÄ na lesnom pÄ´dnom fonde v SR na obyvateÄa. Hodnota tohto ukazovateÄa klesla v roku 1998 oproti roku 1991 o 0,01, ale nie v dÄ´sledku znÄÅenia plochy chrÄinenÄ½ch ÄºzemÄ, ale prÄrastku obyvateÄstva v SR. ZlepÅovanie podmienok v rÄimci obhospodarovania lesov pre zabezpeÄenie TUR charakterizujÄº aj ukazovatele podielu foriem podrastovÄ©ho a vÄ½berkovÄ©ho hospodÄirskeho spÄ´sobu. Aj keÄ vykazujÄº hodnoty tÄ½chto ukazovateÄov urÄitÄ© vÄ½kyvy, celkovÄ½ pozitÄvny trend zvyÅovania ich podielu je dostatoÄne preukaznÄ½. V roku 1998 sa zvä½Åil podiel podrastovÄ©ho hospodÄirskeho spÄ´sobu oproti roku 1990 o 284% a vÄ½berkovÄ©ho hospodÄirskeho spÄ´sobu o 109%. VÄ½voj vÄ½mery lesov za poslednÄ½ch 9 rokov signalizoval mierny nÄirast ich plochy. NavyÄ v procese zaÄleňovania SR do EÄÅ vznikne relatÄvny prebytok poÄnohospodÄirskych pÄ´d nevhodnÄ½ch na poÄnohospodÄirske vyuÅvanie - v horizonte do roku 2010 by mohlo ÄÅt o zalesnenie cca 50 tis. ha tÄ½chto pÄ´d. DÄšia vÄ½mera cca 250 tis. ha by mohla byÄ zalesnenÄi do roku 2050. Do roku 2010 by sa tak zvä½Åila lesnatosÄ oproti roku 1998 o 2% a do roku 2050 aÅ o 5%. Predpokladom pozitÄvneho vÄ½voja zÄisob dreva je tendencia ich vÄ½voja v období 1990-1998. CelkovÄ½ vÄ½voj zÄisob dreva vyplÄ½va predovÅetkÄ½m zo zvä½Åovania vÄ½mery lesov,

vylepšovania vekovej štruktúry, zvyšovania zakmenenia, zlepšenia prárastkových pomerov, znižovania poškodenia lesov sáborom škodlivých činiteľov (predovšetkým imisiami a

www.environet.sk Strana 48 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

znižovaním náhodných ťažieb). Zmenšením náhodných tržieb a strát na prárastku ďjde aj k

zväzšeniu priemernej zaisoby dreva na ha výmery lesov. Podľa programu rozvoja lesného

hospodárstva do roku 2010 by mali ťažbov možnosti v lesoch SR vzrást z hodnoty 5,7 mil.

m₃ v roku 1999 na 6,1 mil.m₃ v roku 2010. To predstavuje ročný prárastok predpisu ťažby

okolo 40 tis.m₃. Tento vývoj umožňuje priaznivú nárast zaisoby dreva celkom, ale

predovšetkým zaisoby dreva rubných porastov. Skutočnú výšku ťažby, najmä jej drevinová,

ale aj sortimentová štruktúru máže ovplyvniť výška náhodnej ťažby, ale aj situácia na trhu s

drevom v tuzemsku a zahraničí. Od roku 1995 vývoj cien dreva na domacom trhu stagnuje.

Prognozy a koncepcie uvažujú s nominálnym rastom priemerného speňazenia dreva okolo

6%. V podstate už niekoľko rokov dochádza k poklesu reálneho speňazenia dreva.

Z vývoja poškodenia lesov, zisťovaného monitoringom zdravotného stavu lesa (od

roku 1987), na základe stupňa defoliácie, sa od roku 1997 zaznamenalo jeho zreteľné

zlepšovanie. Na celkovom obrate k lepšiemu mái významné zníženie domácich zdrojov emisií,

ale aj jeho prásunu diaľkovým prenosom zo zahraničia. Táto skutočnosť máže v niektorých

regiónoch viesť k tomu, že reálne záťaž niektorých druhov emisií prestane pôsobiť

retardačne. Z celkového znižovania poškodzovania lesov, najmä antropogennými faktormi,

vyplýva aj predpoklad znižovania náhodných ťažieb. Táto skutočnosť máže mať vplyv aj na

zníženie výskytu kalamit biologického charakteru v dôsledku zlepšenia odolnosti

potenciálu lesov. Prárodné kalamity abiotického charakteru od určitej hodnoty ich intenzity

zvisia predovšetkým na náhodnosti výskytu. Odolnosť potenciálu lesov odzrkadľujúci ich

zdravotný stav ovplyvňujú ich účinnok len nepatrne.

4.8.3. Vodné hospodárstvo

Vývoj vodného hospodárstva v SR bol po roku 1990 výrazne ovplyvňovaný

uskutočňovanou transformáciou ekonomiky SR. Vodné hospodárstvo mái v ekonomike SR

v½znamnô Ďlohu danô jeho historick½m v½vojom. Hospod½rske pr½-
nosy vodnôho
hospod½rstva plynô predovšetk½m z dod½ivok povrchovej vody, pitnej a
Ďžitkovej vody,
odkanalizovania a ĥistenia odpadov½ch v½d. Okrem t½chto
hospod½rskych ĥinnost½ vykon½va
ešte rad verejno-prospešn½ch ĥinnost½, ktorô majô pozit½vny vplyv na
rozvoj vodnôho
hospod½rstva SR, na životnô Ďroveň jej obyvateľov a takisto na stav
životnôho prostredia.
Št½itne podniky vodnôho hospod½rstva v roku 2000 obhospodarovali
hmotn½ a nehmotn½
investiĥn½ majetok v hodnote 109 562,1 mil. SK, priĥom tento vzr½stol oproti
roku 1990 1,7
kr½it. V spr½ive podnikov povod½ bolo v roku 2000 29 334 km rieĥnej siete, ĥo
bolo 60%
z celkovej dlžky rieĥnej siete Slovenska. V rokoch 1990-1999 sa zv½šil
inštalovan½ v½kon
zariaden½ s energetick½m využit½m z 506,7 MW v roku 1990 na 2419,62 MW
t.j. 4,77 kr½it.
Celkov½ ovl½dateľn½ objem n½idrž½ (1890 mil. m³) sa zv½šil o 798 mil.
m³, ĥo umožnilo
regulovať prirodzen½ odtok vody z Ďzemia Slovenska, nadlepšovať prietoky,
ochraňovať
Ďzemia, zabezpeĥovať odbery vody a ich energetickô vyuťvanie.
Ochrann½mi opatreniami sa
www.environet.sk Strana 49 z 88
N½rodn½i stratôgia TUR - II. ĥasť
podarilo zabezpeĥiť ochranu Ďzemia pred desať a viacroĥnou vodou o rozlohe
5764 km².
Celkov½i dlžka vodovodnej siete vzr½stla od roku 1990 o 6474 km, ĥ½m
dosiahla dlžku 26
032½ km. Celkov½i dlžka kanalizaĥn½ch siet½ vzr½stla o 1666,1 km na 7040
km (rast o 31%).
Dod½ivka spoplatnenej povrchovej vody m½i na celom Ďzem½ Slovenska
klesajôci trend -
v roku 2000 dosiahla objem 392,1 mil.m³, ĥo predstavuje medziroĥn½ pokles
o 2,66%.
Celkov½i poĥet obyvateľov z½isobovan½ch pitnou vodou z verejn½ch
vodovodov v roku
2000 vzr½stol na 82,7% obyvateľov z celkovôho poĥtu obyvateľov
Slovenska. Špecifick½i
spotreba vody v dom½icnostiach v roku 2000 klesla v porovnan½ s rokom 1990
o 72 l na
obyvateľa za deň, ĥo je pokles o 36,8%. Poĥet vodovodov v roku 1999 bol 839,
z toho 231
skupinov½ch vodovodov.
Organizaĥnô zmeny vo vodnom hospod½rstve boli vykonanô integr½ciou
4 št½itnych
podnikov povod½ do jednôho organizaĥnôho celku Slovenskôho
vodohospod½rskeho podniku.
Transformaĥn½ proces št½itnych podnikov vod½rn½ a kanaliz½ci½ sa zaĥal v

roku 1995.

Hlavným cieľom je odštitnenie majetku vodovodov a kanalizácií vytvorených vodárenských spoločností, ktorých podielníkmi budú majitelia majetku (mestá a obce).

Realizáciu transformačného procesu štátnych podnikov vodárň a kanalizácií zabezpečuje MP

SR v súlade s vládou prijatou postupe a harmonogramu (2001).

Hospodárenie s vodou nadobúda začiatkom 21. storočia strategický charakter, a to aj

vzhľadom k tomu, že dostupnosť vodných zdrojov vystupuje do popredia ako jeden

z globálnych problémov ľudstva. Slovensko má v tomto ohľade relatívne priaznivú situáciu

vzhľadom na možnosti zabezpečiť dostatok vody pre každého občana.

Napriek tomu je

potrebnejšie počítať s tým, že dostupnosť množstiev vodných zdrojov na území SR sa budú

postupne znižovať (súvislosť s globálnou zmenou klímy).

Vodné hospodárstvo na Slovensku je výrazne ovplyvnené industriálnym obdobím vývoja,

a to jednak centralizovaným riadením, jednak centralizáciou vodných zdrojov. Prechod

k TUR bude vyžadovať väčšiu diverzifikáciu vodných zdrojov,

decentralizáciu riadenia na

úrovni vodárenských spoločností a nazeranie na vodu ako na strategickú surovinu a otázkou

národnej bezpečnosti. Voda by okrem ekonomickej úlohy mala plniť aj inú rovnocennú úlohu,

najmä vo vzťahu k zabezpečeniu životného štandardu občana. Prechod k TUR bude tiež

spojený s opustením filozofie nutnosti realizovať výstavbu

veľkokapacitných vodných

zdrojov. Väčšia pozornosť sa bude venovať všetkým dostupným spôsobom zabezpečenia

obyvateľstva vodou s prihliadnutím na regionálne a miestne špecifiká. Pri zabezpečovaní

TUR sa preferujú decentralizované prístupy, prítomné blízke prístupy, orientácia na ďalšiu

využívanie miestnych zdrojov, redukciu znečistenia prostredia (v tomto prípade najmä

hydrosféry), ďalšiu ochranu zdrojov, racionalizáciu nariadení s nimi a maximalizáciu

úspor, zachovanie druhej rozmanitosti, ktorá sa významnou mierou viaže práve na

vodnílne a vlhkomilné ekosystémy. Ťažisko integrovaných

systémov by malo byť v

kompensácii deficitných oblastí (resp. období), alebo extrémov pre prípad havarijných situácií

a pod. Nemali by však v plnom rozsahu suplovať miestne zdroje. Významnou

www.environet.sk Strana 50 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

charakteristikou by malo byť obmedzenie spotreby, racionalizácia hospodárenia s vodou v krajine, pri technologickom využívaní vodných zdrojov aj pri spotrebe obyvateľstvom.

4.8.4. Priemysel

SR patrí medzi stredne vyspelé priemyselné krajiny - Slovensko ešte ako súčasť

Československa sa stalo stredne rozvinutou priemyselnou krajinou s rozvinutým

priemyslom, keď najmä po roku 1948 boli nasmerované hlavné investície práve do

budovania priemyslu. Pred rokom 1989 začal slovenský priemysel strácať svoju

konkurencieschopnosť najmä v dôsledku nízkej produktivity, ktorá dosahovala odhadom

okolo 30 až 40% svetovej produktivity, nízkej kvality produkcie, nízkej informatizácie a

automatizácie priemyselných odvetví ako aj nezachytenia trendov nastupujúcej informačnej

spoločnosti. Špecifikom priemyslu SR bol vysoký podiel zbrojárskeho priemyslu a orientácia

na východných trhy.

Po odštartovaní reforiem v roku 1990 došlo k prudkému zníženiu priemyselnej

produkcie v dôsledku straty východných trhov, nízkej konkurencieschopnosti produkcie a

tiež odstavenia väčšej časti kapacít priemyselnej výroby. Prepád priemyselnej produkcie bol

najväčší v roku 1991, keď pokles dosiahol 19,4%. Od roku 1994 dochádza opäť k rastu

priemyselnej výroby. V období 1995–1998 HDP vyprodukovaná v priemyselnej výrobe

vzrástol o 119,5%, čo predstavuje menšiu nárast ako celé hospodárstvo SR. K zvyšovaniu

podielu na tvorbe HDP dochádza pri výrobe potravín a výrobe strojov, elektrických zariadení

a dopravných prostriedkov, naopak pri odvetviach ťažkého priemyslu (chemická výroba,

výroba kovov, koksu a pod.) dochádza k poklesu ich podielu na tvorbe HDP. Vývoj podielu

priemyselnej výroby na HDP hospodárstva SR je uvedený v tabuľke č. 22. Od roku 1995 dochádza neustále k rastu HDP (vyjadreného v bežných cenách)

hospodárstva SR, ako aj priemyselnej výroby. Jediným odvetvím, v ktorom po celú sledovanú

obdobie rokov 1995-1998 dochádzalo každoročne k nárastu HDP je výroba strojov,

elektrických zariadení a dopravných prostriedkov. V roku 1998 došlo k spomaleniu a v

poklesu indexu tempa rastu HDP - a to tak v hospodárstve SR ako aj v priemyselnej výrobe s

výnimkou výroby potravín a výroby strojov, elektrických a

dopravných zariadení.

Celkový podiel priemyselnej výroby na pridanej hodnote v hospodárstve SR klesol z

24,8% v roku 1997 na 24,5% v roku 1998. Zatiaľ čo v rovnakom období rokov 1997-1998

zaznamenala pridaná hodnota v hospodárstve SR medziročná nárast na 109,5%, pridaná

hodnota priemyselnej výroby vzrástla len na 107,9%. Najvyššie tempo rastu pridanej hodnoty

vykazuje výroba dopravných prostriedkov (mediročná nárast na 158%).

Naopak najvyššie

pokles rastu pridanej hodnoty zaznamenala výroba ropných produktov a koksu, výroba

kovových výrobkov a výroba inde neklasifikovaná. V roku 1997 pracovalo v odvetviach

www.environet.sk Strana 51 z 88

Prírodná stratégia TUR - II. časť

priemyselnej výroby 573 431 zamestnancov (28,5% celkovej zamestnanosti), ku koncu roka

1998 sa ich počet znížil na 554 420 zamestnancov (28,1%). Najvyššie medziročný pokles

zamestnancov bol zaznamenaný v odvetvi spracovania kože, výrobe chemických výrobkov a

výrobe papiera. Nárast zamestnancov zaznamenali len vo výrobe elektrických zariadení,

dopravných zariadení, nekovových výrobkov, gumených a plastových.

Najvyššími zamestnávateľmi

sú výroba strojov, potravín a kovových výrobkov.

Tab.č. 22 - Vývoj podielu HDP v rokoch 1996 - 1998 v mil. Sk (v bežných cenách)

Odvetvová klasifikácia ekonomických činností

1996 Podiel

(%) z

HDP

SR

1997 Podiel

(%) z

HDP

SR

1998 Podiel

(%)

z HDP

SR

1999 Podiel

(%)

z HDP

SR

HDP SR SPOLU 60609

4

100 68608

7

100 75076

1

100 81533

0

100

Priemysel'ná v'roba, z toho: 14694

7

24,2 15455

3

22,5 16671

3

22,2 17806

3

21,8

V'roba potrav'n 20336 3,4 20121 2,9 24933 3,3 27435 3,4

V'roba ropn'ch produktov,

koksu, chemick'ch

v'robkov, v'roba z gumy

a plastov

2876

2

4,8 27873 4,1 30531 4,1 29051 3,6

V'roba kovov'ch v'robkov 25362 4,2 26544 3,9 26706 3,6 27601 3,4

V'roba strojov, elektrick'ch

zariaden' a dopravn'ch

prostriedkov

33454 5,8 36575 5,3 40461 5,4 47815 5,9

Zdroj: ŠŠ SR, 2000

Relat'vne priaznivo sa vyv'ja ukazovatel' produktivity pr'ice v priemyselnej v'robe. Za

obdobie 1995-1998 vzr'istla produktivita pr'ice vo v'setk'ch odvetviach

priemyselnej v'roby -

najv'čš' n'rast dosiahla pri v'robe motorov'ch vozidiel (295,6%).

Najv'čšia produktivita

pr'ice sa dosahuje v odvetviach n'rocn'ch na vstupn' materi'ly ako s' v'roba koksu,

v'robkov z ropy a v'roba jadrov'ch pal'v,

v'roba motorov'ch vozidiel a v'roba kovov,

najnižšia produktivita pr'ice sa dosahuje v odvetviach odevnej v'roby,

v'roby kože a

kožen'ch v'robkov a v textilnej v'robe. V'raznejšie tempo rastu bolo v

predch'adzaj'com

obdob' zaznamenan' pri tzv. modern'ch odvetviach. Naopak tempo rastu

produktivity pr'ice v

tradičn'ch odvetviach ťažk'ho priemyslu a textilnej a odevnej v'roby sa

mierne spomaľuje.

Vzhľadom k TUR priemyselnej v'roby m'žeme tento trend pokladať za

pozit'vny.

V roku 1995 dosiahla v'roba tovaru v odvetviach priemyselnej v'roby 365

792,4 mil. Sk,

v roku 1998 to bolo 462 862,5 mil. Sk, čiže n'rast o 126,5%. Z celkov'ho

počtu 22 odvetv'

www.environet.sk Strana 52 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť
priemyselnej výroby nadpriemerná nárast vykazuje len 8 odvetví
(najväčšia medziročná nárast
dosiahla výroba motorových vozidiel, čo svedčí o fakte, že patrí k
najdynamickejšim
odvetviám priemyselnej výroby v SR). Šesť odvetví naopak zaznamenalo
medziročný pokles
vo výrobe tovarov - najväčší pokles bol zaznamenaný pri výrobe
chemikálií, chemických
výrobcov a chemických vlákien. Relatívne priaznivo pôsobí fakt, že
klesá výroba v takých
odvetviach, ktoré nepriaznivo vplývajú na stav životného prostredia a
využívajú väčšie
množstvo neobnoviteľných zdrojov, sčím nárastejšie na vstupy surovín,
energie a materiálov.
Na druhej strane pokles výroby má priamy vplyv na zisky v týchto
odvetviach, čím máže
dochádzať k poklesu vyčleňovaných peňazí pre environmentálne akcie.
Pri hodnotení odvetví priemyselnej výroby z pohľadu vývoja
ekonomických
ukazovateľov sa jasne prejavuje obdobie nekonceptnej a neukončenej
reštrukturalizácie.
Pokles podielu priemyslu na tvorbe HDP spolu so znižovaním zamestnanosti
bez riadenej
výtornej reštrukturalizácie nevytvárajú predpoklad pozitívnej zmeny.
Pozitívne možno
hodnotiť rast produktivity práce na zamestnanca, čo je spojené s
počiatočnými zmenami v
náraste nových odvetví. Vo väčšine odvetví sa negatívne vyvíja
hospodársky výsledok, ktoré
sa prejavuje v platobnej neschopnosti a zadĺženosti podnikov. Nedostatok
prostriedkov na
investovanie znemožňuje zmeny v technológiách s priamym dopadom na
vzorce spotreby
a vytvára predpoklad vzniku nových environmentálnych záťaží. Nie sčím
zaznamenaná zmeny
v materiálovej náročnosti odvetvia priemyselnej výroby a
vysoká energetická náročnosť,
vysoká merná spotreba tepla a palív odzrkadľujú negatívny stav v
technologickej vybavenosti
ako aj nevhodnú štruktúru priemyslu.
Spotreba materiálov, energie a služieb priamo vyjadruje náročnosť odvetví
priemyselnej
výroby na vstupné zdroje a nepriamo vyjadruje vzťah k životnému
prostrediu. V roku 1995
dosiahli náklady odvetví priemyselnej výroby na spotrebu materiálu,
energie a služieb
hodnotu 290 309,8 mil. Sk. V roku 1998 tieto náklady vzrástli na 378 386,9
mil. Sk - rast
nákladov tak dosiahol 30,3%. Najviac sa na spotrebe podieľali odvetvia
výroby motorových
vozidiel (15,1%), výroby potravín a nápojov (14,9%) a výroby kovov

(14,1%). Najmenšom podielom sa na sledovanom ukazovateli podieľala výroba kancelárskych strojov a počítačov (0,2%) a recyklovanie odpadov (0,5%).

Vo vzťahu k spotrebe materiálu, energie a služieb máme žeme odvetvia priemyselnej výroby rozdeliť do niekoľkých kategórií. K odvetviám, ktoré zaznamenali pozitívny rast hospodárskych ukazovateľov a zároveň sa znížila ich ročná spotreba materiálov, energie a služieb (a ktoré sa tak najviac približujú podmienkam TUR priemyselnej výroby - rast hospodárskych výsledkov a znižovanie ročnosti na vstupných materiáloch) však je možné zaradiť z 22 sledovaných odvetví len jedno - výrobu kancelárskych strojov a počítačov.

Naopak k odvetviám, ktorých ročná spotreba sa zvýšila napriek stagnujúcej výrobe patria odvetvia spracovania kože a kožených výrobkov, odevnej výroby, výroby kovov a recyklovanie odpadov.

www.environet.sk Strana 53 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

V období rokov 1994-1996 došlo v SR k postupnému nárastu celkovej spotreby energie

z 25 689 tis. MWh na 28 877 tis. MWh (112,7%), v ďalších rokoch spotreba energie mierne

klesala na hodnotu 27 850 MWh (1999). V priemyselnej výrobe s výnimkou roku 1996 došlo

v sledovanom období k úbytku spotreby elektrickej energie a to na 99,4%.

Tento relatívne

názky úbytok svedčia o tom, že energetická ročná výrobných procesov je približne stále na

rovnakej úrovni v celom sledovanom období. Podiel priemyselnej výroby na celkovej

spotrebe elektrickej energie predstavoval v roku 1997 34,18%. Energetická a surovinová

ročná priemyselnej výroby ako celku je stále na pomerne vysokej úrovni a nedošlo k

výraznejšiemu poklesu tejto ročnosti, čo má nepriaznivý vplyv na vývoj životného

prostredia.

V roku 1995 došlo v odvetviach priemyslu k miernemu nárastu spotreby palív (s

výnimkou benzínov) čo priamo súvisí aj s nárastom priemyselnej produkcie v tomto roku, v

roku 1996 došlo zasa k poklesu spotreby pevných palív, čo má priamy vplyv na znižovanie

znečisťovania životného prostredia emisiami zo spaľovacích procesov. Na druhej strane bol

zaznamenaný výrazný nárast spotreby kvapalných palív a zemného plynu. V blízkej

budovnosti je možné predpokladať ďalšie znižovanie spotreby pevných palív, čo svis s prechodom výrobných technológií na relatívne ekologickejšie palivá ako je napr. zemný plyn.

Organizácie priemyselnej výroby vyprodukovali v roku 1994 celkovo 31,9 tis. t emisií

tuhých znečisťujúcich látok a na celkových emisiách zo stacionárnych zdrojov sa podieľali

36,5%. V roku 1998 to bol pokles na 18,7 tis. t tuhých emisií, pričom podiel produkcie emisií

klesol na 34,1%. Celková produkcia tuhých emisií tak za 4 roky poklesla na 58,6%. Najväčšou

pokles bol zaznamenaný v odvetviach chemického priemyslu (na 20%).

Naopak dlhodobo

najväčšou podiel na tuhých emisiách má výroba a spracovanie železa a ocele.

V roku 1994 vyprodukovali priemyselne organizácie celkovo 85,0 tis. t emisií SO₂ (36,1%

celkovej produkcie v SR), v roku 1998 to bolo 68,6 tis. t emisií SO₂ (38,9%).

Hoci produkcia

emisií klesla za 4 roky na 80,7%, podiel priemyselnej výroby na celkových emisiách SO₂ zo

stacionárnych zdrojov však vzrástol. Najväčším producentom emisií SO₂ je výroba koku,

rafinovaných ropných produktov, veľkým producentom je aj výroba a spracovanie železa a

oceli. Naopak výrazne sa znižuje produkcia emisií SO₂ v chemickom priemysle. Z analýzy

údajov vyplýva, že priemyselne výroba je najväčším producentom emisií SO₂ v národnom

hospodárstve SR.

Celková produkcia emisií NO_x v priemyselnom sektore v roku 1994 bola 60 tis. t emisií

(49,8% celkovej produkcie v SR), v roku 1998 to bolo 39,9 tis. t emisií NO_x (47,8%). Najviac

emisií NO_x sa vyprodukovalo vo výrobe a spracovaní železa a ocele a v chemickom

priemysle, nepriaznivo sa vyvíja situácia vo výrobe nekovových minerálnych výrobkov.

V roku 1994 vyprodukovali priemyselne organizácie celkovo 160,4 tis. t emisií CO

(70,8% celkovej produkcie v SR). V roku 1998 toto množstvo pokleslo na 110,4 tis. t emisií

www.environet.sk Strana 54 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

CO (65,5%). Najviac emisií CO vyprodukovali vo výrobe a spracovaní železa a ocele, vo

výrobe nekovových minerálnych výrobkov a vo výrobe a spracovaní neželezných kovov.

Priemyselne výroba sa na emisiách ťažkých kovov ako s, kadmium, ortuť, arzén a olovo

podieľa skoro 100% zo všetkých stacionárnych zdrojov. Pri emisiách kadmia

a arzónu bola najväčším producentom výroba nekovových minerálnych produktov, v ostatných rokoch aj výroba s spracovanie železa a ocele, zároveň najväčším producent emisií ortuti a olova.

V oblasti vypúšťania priemyselných odpadových vôd došlo v roku 1998 k nárastu ich celkovej produkcie oproti roku 1997 na 120,4%, k poklesu celkového objemu čistenej odpadovej vody na 97,7%, ako aj nárastu nečistenej odpadovej vody na 153,5%. Vo vzťahu priemyselnej výroby k životnému prostrediu sa negatívne vyvíjajú najmä tendencie nárastu nečistenej odpadovej vody. Aj tento fakt hovorí o situácii, v akej sa priemyselni výroba nachádza. Nedostatok finančných zdrojov, znižovanie produkcie a rast zadĺženosti organizácií sa prejavuje aj na znižovaní výdavkov do environmentálnych technológií a raste environmentálnych záťaží.

Celkové odbery podzemných vôd pre potreby priemyslu sa v období 1994-1996 znížili na 80,2%. Odbery pre priemysel klesali relatívne rýchlejšie ako celkové odbery podzemnej vody. Medzi odvetviami, ktorých výrobný proces je priamo závislý na spotrebe vody patria potravinársky priemysel a výroba nápojov. Ostatné odvetvia priemyselnej výroby sú viacmenej závislé hlavne na kvantite spotrebe vody, ktoré čerpajú v prevažnej miere z povrchových zdrojov. V období 1991-1994 malo užívanie povrchovej vody klesajúcu tendenciu, avšak od roku 1995 bol zaznamenaný mierny nárast v užívaní vody.

V rokoch 1994-1998 postupne dochádzalo k znižovaniu úbytkov poľnohospodárskej pôdy pre potreby priemyselnej výroby, tak v absolútnom ako aj v relatívnom vyjadrení. Tento pozitívny vývoj je dôsledkom snahy o využívanie terajších nedostatočne využívaných priemyselných areálov už existujúcich organizácií a postupného spomaľovania tempa výroby nových priemyselných areálov. Príčinou je nedostatok investícií pre novú výrobu, rast cien poľnohospodárskej pôdy a účinnejšia ochrana pôdy v environmentálnom prívode.

V roku 1998 bolo v priemysle vyprodukovaných 3.406,7 tis. t odpadov. Z tohto množstva tvorili zvlášťne odpady (bez nebezpečných) 2.169,3 tis. t (63,7%) a nebezpečné odpady 1.237,4 tis. t (36,3%). Odvetvia priemyslu boli druhým najvýznamnejším producentom

zvláštnych odpadov a najvýznamnejším producentom nebezpečných odpadov.

Priemyselná výroba má stále rozhodujúci vplyv v oblasti znečisťovania ovzdušia napriek niektorým prijatým opatreniam vo veľkých podnikoch, ako aj v dôsledku útlmu výroby.

Negatívne sa vyvíja aj vplyv na čistotu vzduchu, kde bol zaznamenaná nárast hlavne v množstve nečistenej vody ako aj rast v niektorých druhoch znečisťujúcich látok.

Pozitívne sa vyvíjal ukazovateľ úbytku poľnohospodárskej pôdy.

www.environet.sk Strana 55 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

Z celkovej analýzy vývoja priemyslu možno usudzovať, že zaznamenané pozitívne zmeny

nie sú len dôsledkom vedomého a koncepcného usmerňovania vývoja v odvetvi, ale najmä

prejavom jeho recesie. Hlboké podkapitalizovanie zároveň poskytuje priestor na predpoklad

ďalších negatívnych zmien spôsobených nedostatkom finančných prostriedkov pri nikupe

technológií ako aj nedoceňovaním vyhodnocovania rozvojových projektov najmä z hľadiska

spotreby energií a vplyvov na životné prostredie. Z vyhodnotenia vnútornej štruktúry

priemyslu vyplýva, že nárast tzv. environmentálnych odvetví, ktoré zaznamenávajú

v priemyselne rozvinutých štátoch rast, sa v slovenskej ekonomike (napriek príležitosti

pri reštrukturalizácii strojárskych výroby) takmer vôbec neprejavuje.

4.8.5. Ťažba nerastných surovín

Ťažba nerastných surovín je jednou z primárnych priemyselných odvetví, v rámci

ktorých sú priamo využívané prírodné zdroje ako základné vstupy pre ostatné priemyselné

odvetvia, resp. ako obchodná komodita. Z hľadiska vývoja tohto odvetvia po roku 1990

(údaje od roku 1992) je možné konštatovať pomerne vyrovnaný podiel ťažobného priemyslu

na hrubom domácom produkte, avšak trvalý pokles zamestnanosti v tomto odvetvi, čo je

v súlade s trendmi vo vyspelých ekonomikách sveta.

Tab.č. 23 - Vybrané hospodárske ukazovatele priemyslu ťažby nerastných surovín

Hospodársky ukazovateľ 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999 99/92
Hrubá produkcia (% HDP) 0,9 1,0 0,8 0,9 0,9 0,9 0,8 0,9 1,00

Podiel zamestnancov

(% celkového počtu v SR)

1,5 1,2 1,2 1,2 1,1 1,2 1,0 1,0 0,67

Zdroj: ŠŠ SR, 1994-00

Základné ekonomické ukazovatele odvetvia nie sú priaznivé.

Hrubá produkcia

hospodárskeho odvetvia vzhľadom k reálnym cenám stále klesá - v období 1992-1998 o 25%. Napriek tomu, že stále objem finančných prostriedkov z predaja (a to aj do zahraničia), celkový zisk z výroby má klesajúci trend v absolútnych hodnotách, ale aj v pomere k hrubej produkcii. Stále objem prostriedkov z predaja vyplýva zo zvyšujúcich sa cien; znižujúci sa zisk vypovedá o raste nákladoch rezortu. Vo vnútroodvetvovom členení odvetvia na ťažbu energetických a ostatných surovín rastie ťažba energetických surovín. K celkovému predaju výroby ostatných surovín od roku 1992 stagnuje, predaj energetických surovín sa zvýšil takmer dvojnásobne a ich výroba viac ako sedemnásobne. Vývoj ťažby vybraných nerastných surovín vypovedá o celkovom útlme. V oblasti ťažby energetických surovín nie je prepád až taký výrazný (20-30%), avšak v prípade rudných surovín prišlo k zastaveniu ťažby antimónu, olova, zinku, medi, ortuti, k útlmu ťažby drahých kovov a k polovičnému útlmu ťažby železa. V ťažbe nerudných surovín nie je vývoj po roku www.environet.sk Strana 56 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť 1990 jednoznačne. Pri niektorých surovinách prišlo k podstatnému útlmu ťažby - azbest, baryt, dekoratívne kameň, kremeň a kremenec, vápenec, mastenec, perlit, ale aj magnezit a keramické hliny. Naopak niektoré suroviny zaznamenali nárast ťažby - zlievárenské piesky, kaolín, sadrovec a anhydrit, kamenná soľ, čadič a najmä žiaruvzdorné hliny. Celkovo však aj v prípade nerudných surovín má žeme konštatovať zníženie objemu ťažby surovín. Evidencia ťažby a spotreby stavebných surovín je problematická, keďže ich veľká časť je ťažená na nevyhradených ložiskách. Jednoznačne však prišlo k veľkému útlmu ťažby tehliarskych surovín (približne o 75%) a k zníženiu ťažby stavebného kameňa na cca 40%.

Využitie surovinných zdrojov SR je potrebné hodnotiť v širšom kontexte v nadväznosti na celú palivovo-energetický priemyselný komplex. Nadmerné čerpanie prírodných zdrojov je totiž len reakciou na nadmernú úroveň spotreby v priemyselne rozvinutej časti sveta. V tomto kontexte je veľmi významné usmerňovanie a riadenie spracovania, distribúcie, spotreby a recyklácie surovín. Vychádzajúcim k hodnoteniu pravdepodobných trendov je návrh energetickej politiky SR, ktorá bola schválená vládou SR v roku 2000. Trvalo

udržateľnÃ©
využívãvanie by malo byť založenã na takom čerpanã zdrojov, ktorã
neobmedzia ich prãstupnosť
pre budúce generãcie, čo je však v prãpade neobnoviteľnãch zdrojov dostã
iluzãrne. Preto by
mali byť preferovanã predovšetkãm obnoviteľnã zdroje, ktorãch
potenciãil je na zemi
Slovenska znaãnã - najmã biomassã, geotermãlnã energia, vodnã energia,
slneãnã energia a
veternã energia. Neobnoviteľnã zdroje by potom mali byť využívanã tak,
aby bola
zabezpečenã ich dlhodobã životnosť a zároveň aby boli minimalizovanã
negãtãvne vplyvy na
životnã prostredie. V praxi to znamenã naprãklad aj hodnotenie využívanã
zdrojov z pohľadu
vstupov a vãstupov ich ťãžby. Vstupy sã predstavovanã samotnou
exploatãciou jednotlivãch
zdrojov (dlhodobostã zãsob zdrojov vzhľadom k ich sããasnãmu využívanãu)
a ich štruktãrou
(zastãpenãm primãirnych neobnoviteľnãch zdrojov a obnoviteľnãch
zdrojov), vãstupy sã
predstavovanã sprievodnãmi "efektmi" využívanã zdrojov vzhľadom k
zaťãžovaniu
prostredia škodlivinami (najmã emisiami SO₂, NO_x a CO₂).
Doterajšã vãvoj hospodãrstva Slovenska v kontexte využívanã zdrojov
rozhodne nie je
možnã hodnotiť ako dlhodobã udržateľnã. Založenã je na predstave
stãileho ekonomickãho
rastu, ktorã je sprevãdzanã veľkou spotrebou primãirnych zdrojov a
energetickou
nãročnosťou. Sããasnã štruktãra priemyselnej vãroby je nevyhovujãca -
dominuje energeticky
a surovinovo nãročnã vãroba (hutnãctvo ťãžba a farebnãch kovov,
vãroba hlinãka, chemickã
priemysel). Pritom domãice energetickã a rudnã zdroje surovãn sã
malã, a preto je vãroba
vããšinou založenã na dovoze surovãn. V prãpade energetickãch surovãn je
z dlhodobãho
hľadiska vhodnã sãstrediť sa na pokles spotreby a ťãžby uhliã (zastaviť
ťãžbu lignitu, utlmiť a
postupne zastaviť ťãžbu hnedãho uhliã, obmedzovať dovoz najmã
hnedãho uhliã). Zãroveň je
vhodnã zväãšitã vãznamã a zastãpenie zemnãho plynu ako suroviny
(prieskumã a overenie
domãicich zãsob, diverzifikãcia dovozu, plynifikãcia hospodãrstva aj
infraštruktãry), ropu
aspoň čiastoãnã nahrãdzať "biologickãmi" palivamiã a predovšetkãm
podstatne zväãšitã vãznamã
www.environet.sk Strana 57 z 88
Nãrodnã stratãgia TUR - II. časť
netradiãnãch energetickãch surovãn - najmã obnoviteľnãch zdrojov.
Tieto trendy sã

zohľadnené aj v energetickej politike SR.

Základy rudných surovín sú u nás vo všeobecnosti malé vzhľadom k spotrebe. Väčšina

významných surovín bola vyčerpaná v období rozkvetu baníctva v Hornom Uhorsku (13.-18.

storočie). V súčasnosti je predpoklad na významnejšiu ťažbu rudných surovín na našom

území minimálny - potrebné je prehodnotiť ťažbu železa a železnej rudy, pravdepodobne je

ťažba malých objemov zlatonosných rúd. Nerudné suroviny z hľadiska reálne využiteľných

základ možno rozdeliť na suroviny perspektívne aj na vývoz, prípadne rozvoj priemyslu

(mastenec, magnezit, diatomit, kamenná soľ, slúda), iné postačujúce len na domácu spotrebu

a na nedostatočné. SR je pomerne bohatá aj na základy stavebných surovín - základy

výhradných ložísk však postačujú len na krytie domácej spotreby. V prípade rozsiahlejšej

ťažby by boli vplyvy environmentálne neúnosné.

Trvalo udržateľné využívanie surovinných zdrojov v SR by malo byť založené na

postupnej náhrade neobnoviteľných zdrojov za obnoviteľné (vrátane podstatného zväšenia

využívania domácich obnoviteľných zdrojov surovín). V prípade nerastných surovín to

znamená postupné zastavenie ťažby tuhých energetických surovín (hnedé uhlie a lignit),

zväšenie podielu využívania biologických energetických surovín a diverzifikáciu dovozu ropy

a zemného plynu, zastavenie ťažby rudných surovín, prehodnotenie ťažby a diferencovanie

prístup k využívaniu nerudných a stavebných surovín (napr. obmedzenie ťažby vápencov,

dolomitov, stavebného kameňa a štrkopieskov ale možné zväšenie ťažby napr. mastenca,

slúdy a pod. za účelom vývozu). Predpokladá sa zväšenie využívania geotermálnej energie a

iných alternatívnych zdrojov energie. Takto zmeny vo využívaní surovinných zdrojov treba

zosúladiť so štrukturálnymi zmenami v energetike a priemysle.

4.8.6. Energetika

SR patrí medzi krajiny, ktoré sú v klasickom poňatí chudobné na vlastné zdroje

energetických surovín, ktoré poskytujú len 11% z celkovej dodávky primárnych

energetických zdrojov (PEZ). Znamená to, že SR dováža 89%

energetických zdrojov, prevažne z Ruskej federácie.

V roku 1995 bola konečná spotreba energie pokrytá z 35% uhlím, plynom z 32%, ropou

z 18% a elektrickou energiou zo 14%. Celková energetická náročnosť SR sa v

rokoch 1990-

1999 stabilizovala, napriek tomu je pri reálnom prepočte na paritu kúpnej sily takmer trikrát

vyššia, než je priemer krajín EŠ. Nedostatočné znižovanie energetickej náročnosti a

neefektívne využívanie energie sô trvalo vážnym problémom ekonomiky SR.

www.environet.sk Strana 58 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

Tab.č. 24 - Vývoj vybraných ukazovateľov slovenskej energetiky

Jednotka 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999

Podiel výroby a rozvodu

elektr., plynu a tepla na

HDP

%HDP 3,6 3,5 4,2 4 3,6 2,5 -

Primár. energetické zdroje PJ 733 718 742 754 1325 1289 1326

Konečná spotreba energie PJ 549 537 542 552 499 499 516

PEZ/HDP95 PJ/mld.Sk 1,59 1,49 1,43 1,37 2,26 2,10 2,03

PEZ/HDPppp (IEA) toe/00090 0,59 0,55 0,53 0,51 0,47 - -

Zdroj: MH SR, 2000

Energetický systém Slovenska je podsystemom svetového systému, ktorým charakterizujú

neustály rast produkcie a spotreby energie, zmeny v štruktúre palivových zdrojov a

disproporcia medzi regiónmi v produkcii a spotrebe energetických zdrojov. V minulosti

Slovensko ako súčasť ČSSR patrilo do uzavretého a čiastočne izolovaného vývochodoeurópskeho energetického systému. V súčasnosti sa vykonáva prepojenie nášho

energetického systému na západoeurópsky, SR je však stále silno závislý na dovoze ropy,

zemného plynu ako aj uránu z Ruska a uhlia z okolitých krajín. Zároveň je tranzitnou krajinou

pre transfer zemného plynu do krajín západnej Európy. V oblasti výroby elektrickej energie je

sebestačný. Vzhľadom na vzájomnú prepojenosť a previazanosť

energetických systémov si jej

rozvoj naďalej vyžaduje úzku spoluprácu so susednými krajinami a zapojenie

západoeurópskych štruktúr.

Transformácia ekonomiky SR znamenala popri poklese výroby a produkcie aj s tým

spojeným pokles spotreby energie. HDP v období 1990-93 klesol o 20%, celková spotreba

energie o 27%. Neskôr, s rastom ekonomického produktu však spotreba energie začala opäť

rásť. Počiatočný pokles spotreby energie bol teda najmä dôsledkom poklesu tvorby HDP a nie

výsledkom racionalizačných opatrení. Netransparentné a netrhové ceny a monopolní

štruktúra ekonomiky vytvorili nedostatok motivačných mechanizmov na zavedenie

racionalizačných opatrení a zefektívnenie využívania energie. Energetickí predpokladí pokles energetickej náročnosti v roku 2010 v porovnaní s rokom 1990 o cca 42%.

Za prírčinu neefektívneho nakladania s energiou sa pokladajú okrem iného náške ceny (v porovnaní s cenami v krajinách OECD sú ceny elektrickej energie v domácnostiach v strednej a vchodnej Európe približne štvornásobne nižšie). Ceny energie v krajinách EŠ pre priemyselný sektor sú nižšie ako ceny pre obyvateľstvo, v SR je to naopak.

www.environet.sk Strana 59 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

Tab.č. 25 - Štruktúra zdrojov spotreby energie vo vybraných krajinách v roku 1994

Zdroj energie Svet Slovensko Rakúsko Švajčiarsko Poľsko Maďarsko

Tradičné palivá - 0,78 3,98 4,74 0,76 1,91

Primárna elektrina 10,46 22,74 12,92 36,93 0,1 16,2

Plynné palivá 23,73 31,0 26,84 9,38 8,61 34,1

Kvapalné palivá 36,01 15,11 43,94 48,23 14,76 29,48

Tuhé palivá 29,80 30,37 12,33 0,71 75,77 18,31

Podiel priemyslu na spotrebe energie (52%) je v SR značne vyšší ako v štátoch západnej

Európy (32%), naopak podiel spotreby energie pre sektor bývania (17%) a dopravy (11%) sú

značne pod ich úrovní. Slovenská skladba dodávky primárnej energie stále poukazuje na

dedičstvo minulého obdobia. Hospodárstvo smerovalo na používanie relatívne lacných

zdrojov uhlia a zemného plynu. Naopak podiel ropy je v porovnaní so západnými krajinami

malý. Celkový podiel uhľovodíkových palív v roku 1996 dosiahol 50%, čo je mierne nad

podielom roku 1990 (48%). Podiel ropy nedosahuje ani polovicu podielu vo vyspelých

štátoch EŠ, podiel zemného plynu je naopak oveľa vyšší.

Využitie energie sa v SR koncentruje najmä vo veľkých priemyselných podnikoch. Tridsať

najväčších firiem sa podieľa zhruba 50% na priemyselnej spotrebe elektriny, zatiaľ čo tri

najväčšie (VSŽ, Slovalco, Slovnaft) spotrebujú takmer 22%.

Veľkoodberatelia elektrickej

energie spotrebovali v roku 1996 až 65% elektriny využitej v priemysle.

Energeticky náročný

priemysel zaberá vyšší podiel priemyselnej výroby, než je tomu v mnohých

západoeurópskych krajinách.

V súvislosti s TUR vystupuje v kontexte energetiky do popredia najmä problematika

obnoviteľných zdrojov energie. Odhad celkovej potenciálu

obnoviteľných a druhotných zdrojov energie, ako aj jeho technicky využiteľnej časti sa v jednotlivých prameňoch značne odlišuje a pohybuje sa v rozmedzí od 39,2 PJ/rok až po 143,8 PJ/rok.

Energetická politika odhaduje technicky využiteľnú potenciálu obnoviteľných zdrojov v SR na 100,4 PJ/rok, pričom najvýznamnejším obnoviteľným zdrojom je biomasa. Odhad ich využitia v roku 1994 sa pohybuje v rozmedzí 11,4 - 25 PJ/rok. Podľa energetickej politiky SR v súčasnosti pokrývajú len 3,3% celkovej spotreby energie a sú využívané len na cca 25% ich technicky využiteľného potenciálu.

Primárne zdroje energie v SR pokrývajú od roku 1995 (bez započatia využitia obnoviteľných zdrojov) celkovo len asi 10% potrieb, zvyšných takmer 90% je krytých importom. Závislosť na importe je zhoršená jeho názkou diverzifikáciou, keď prakticky celým množstvom dovezenej ropy, zemného plynu a jadrového paliva (asi 65% potrieb primárnych zdrojov) pochádza z jednej krajiny - z Ruskej federácie, zvyšných cca 25% tvorených uhlím

www.environet.sk Strana 60 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť pochádza z Českej republiky, Poľska a Ukrajiny. Využitie potenciálu obnoviteľných zdrojov energie (okrem exploatacie hydroenergetického potenciálu) je v súčasnosti na Slovensku v experimentálnom štádiu.

Štruktúra výrobných zariadení a výroby elektrickej energie v SR je sčie porovnateľná so štruktúrou vyspelých svetových ekonomík, určitou nevýhodou je pomerne vysoká miera koncentrácie výroby v jednom podnikateľskom subjekte. Asi 44% elektrickej energie sa vyprodukuje v jadrových elektrárnach v Jaslovských Bohuniciach (4x440 MW) a Mochovciach (2x440 MW), 18% vo vodných a zvyšok v parných elektrárnach. Dodávka tepla v roku 1995 bola 252,5 PJ, z toho pre priemyselný sektor bolo dodaných 58,6% a pre bytovokomunálny sektor 41,4%. Väčšina transformačných zariadení je technologicky zastaraná, málo efektívna a ich prevádzka má nepriaznivý dopad na životné prostredie. Dve najväčšie tepelné elektrárne v Novákoch a Vojanoch sa podieľajú na znečistení ovzdušia zo systémovej energetiky približne 75% (CO a NO_x) a 80- 90% (SO₂ a tuhé emisie). Najväčším producentom uvedených znečisťujúcich látok je práve energetika.

Energetická náročnosť, vyjadrená podielom celkovej primárnej spotreby energie a hrubého domáceho produktu, má od vzniku SR neustále klesajúcu tendenciu (z 1,59 v roku 1993 na 1,14 PJ/mld. Sk v roku 1998). Stále je však v porovnaní s priemerom krajín v Európskej únii oveľa vyššia - dŕvodom s najnižšia produktivita práce, vysoký podiel priemyslu na tvorbe HDP a jeho nepriaznivá štruktúra (vysoký podiel energeticky náročných odvetví). Spomalenie rastu HDP v posledných rokoch bolo sprevádzané miernym poklesom spotreby primárnych energetických zdrojov, poklesom konečnej spotreby energie ako aj spotreby elektriny. Spotreba primárnych energetických zdrojov na obyvateľa (140 GJ/obyv.) je v SR na úrovni cca 85% priemeru krajín EÚ.

Významnou charakteristikou slovenskej energetiky z hľadiska spotreby je dominancia priemyslu v spotrebe všetkých druhov energie a relatívne nízka spotreba u obyvateľstva. Ceny energie stále neodrážajú skutočnú náklady na jej získanie a sú podhodnotené. Ceny energie negatívne ovplyvňuje netrhová cenová politika štátu, monopolná štruktúra energetiky, netransparentný mechanizmus tvorby cien. To bráni racionalizácii a zefektívneniu spotreby energie. Ášpory energie sú pritom najväčším energetickým zdrojom Slovenska, podobne ako mnohých iných krajín. Vplyvom zastaralých výrobných technológií, nedostatočnej izolácie budov a rozvodov tepla sa veľké množstvo vyprodukovanej energie stráca. Veľkým, takmer nevyužitým potenciálom energetických zdrojov je vo zväšenej energetickej účinnosti v priemysle i pri spotrebe energie v domácnostiach. Podľa realistických odhadov by sa iba pri zavedení úsporných opatrení mohlo v priemysle ušetriť 30% spotrebovanej energie a zlepšením izolácie budov 30% spotreby tepla.

Súčasný stav slovenskej energetiky nie je v súlade s princípmi TUR. Energetický systém Slovenska je budovaný na báze importovaných neobnoviteľných zdrojov, ktoré pokrývajú až 89% potrieb PEZ. Import najdražších energetických zdrojov navyše nie je

www.environet.sk Strana 61 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť diverzifikovaná a je krytá najmä dodávkami z Ruskej federácie. Domáce záisoby energetických surovín sú malé a nie je predpoklad, že budú na našom území objavené nové

kvantitatívne relevantné ložiská. Využitie obnoviteľných zdrojov energie je malé a pokrýva v súčasnosti len 3,3% spotreby PEZ. Nepriaznivý environmentálny vplyv energetiky je doteraz veľmi veľký, najmä čo sa týka vplyvu na ovzdušie. V roku 1998 sa elektrárne a teplárne podieľali na celkových emisiách SO₂ 45% a na emisiách NO_x 35%. Spaľovanie fosilných palív (vo všetkých sektoroch hospodárstva vrátane dopravy) spôsobuje 94% emisií CO₂ na Slovensku. Pozitívny je trend poklesu emisií všetkých znečisťujúcich látok do ovzdušia vďaka postupne realizovaným opatreniam na ekologizáciu produkcie (najmä v elektrárnach). Veľkým environmentálnym i ekonomickým problémom bude ukončenie prevádzky a likvidácia jadrových elektrární a uloženie rádioaktívneho odpadu. Náklady na tento proces energetici odhadujú minimálne na 110 mld. Sk. Strategický dokument Energetická politika SR prijatý vládou SR v januári 2000 otvára možnosti na zmenu súčasného stavu a nasmerovania energetiky Slovenska na trajektóriu TUR. Dokument poskytuje stručnú analýzu celkového súčasného stavu energetiky na Slovensku, načrtáva jej základné vývojové perspektívy a snaží sa nasmerovať energetickú politiku na dodržiavanie rozhodujúcich kritérií, ktoré sú dôležité aj pre TUR energetiky. Sú nimi ekonomická efektívnosť, vytváranie podmienok pre liberalizáciu trhu s energiou v rámci celej Európy i environmentálna prijateľnosť. Vyššia pozornosť ako doteraz je v energetickej politike venovaná aj obnoviteľným zdrojom energie a jej rozvoju. Perspektíva vstupu do EÚ a s tým spojené ekonomické a legislatívne opatrenia sú už v súčasnosti významným stimulom pre realizáciu zabezpečenia TUR. Nedostatok vlastných neobnoviteľných zdrojov energie a vysoký potenciál rozvoju môžu byť tiež stimulom k uplatneniu princípov TUR v energetike. Riziká a limity spočívajú najmä vo vysokej investičnej náročnosti realizácie programov využitia obnoviteľných zdrojov a niektorých programov rozvoju energie. Prechod od súčasného trvalo neudržateľného stavu a rozvoja slovenskej energetiky k TUR bude dlhodobý proces predpokladajúci veľkú štruktúrnú zmenu v hospodárstve krajiny, v celom energetickom systéme od produkcie,

cez

transformáciu až po konečnú spotrebu. Tieto štrukturálne zmeny sú nemožné bez zmien v myslení a konaní ľudí riadiacich spoločnosť a zmien v spotrebiteľskom správaní sa obyvateľstva.

Základné opatrenia a kroky na zabezpečenie TUR slovenskej energetiky by sa mali

v súlade s medzinárodnými záväzkami, Programovým vyhlásením vlády SR, energetickou

konceptiou SR sústrediť na diverzifikáciu dovozu palív a zníženie závislosti na ich importe,

dekoncentráciu výroby elektriny, demonopolizáciu energetiky, zníženie energetickej

náročnosti hospodárstva, technologickú modernizáciu energetiky,

realizáciu ťažkých

www.environet.sk Strana 62 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

programov v energetike, zrealizovanie cien energií, podporu využívania obnoviteľných a

druhotných zdrojov, zavádzanie nových legislatívnych a daňových opatrení.

4.8.6. Stavebníctvo

Slovenské stavebníctvo prešlo v tomto desaťročí dvoma významnými zmenami. Prvou

bol proces transformácie stavebných organizácií, ktorá je ukončená.

Ťažisko odštiepeného

stavebníctva tvoria malé a stredné podniky, pričom sa podarilo zachovať aj kapacity

koncentrované do veľkých firiem, predovšetkým v oblasti dopravného a inžinierskeho

stavitelstva. Druhá zmena sa prejavila v štruktúre a najmä rozsahu

stavebných prác po roku

1990. Investičná výstavba a stavebníctvo sa dostali do výrazného útlmu.

Z analýzy vývoja stavebnej produkcie v rokoch 1990-99 vyplýva, že stavebníctvo patrí

medzi odvetvia, ktorá najcitlivejšie reagovali na hospodársku politiku štátu.

Dopyt po

stavebných prácach výrazne zaostal za ponukou stavebných organizácií. Štruktúra

a požadovaná technológia výstavby sa menili, ale podnikateľské

stavebné organizácie sa im

vedeli flexibilne prispôbiť. Pozitívne vplyvy odvetvia stavebníctva na ekonomiku

spoločnosť sa neprejavili, pretože chýbala dostatočná objednávka

stavebných prác

z verejného a súkromného sektoru a následne sa nedostavil ani

multiplikačný efekt

stavebníctva smerom k ďalším priemyslovým odvetviam.

Z hľadiska štruktúry stavebných prác výrazne zaostala

bytová výstavba a občianska

vybavenosť s diel školskými, zdravotnými a kultúrnymi stavbami. Významne sa však zväčšil podiel nebytových stavieb – peňažných stavov a cirkevných stavieb, ktoré viac ako 40 rokov temer úplne absentovali. Ukázalo sa, že pokles výroby postihol hlavne kapacitne najväčšie konkrétné jednotky stavebníctva, ktoré dosahovali vysoký štandard organizácie práce a produktivity a ktoré svojím výrobným programom orientovaným na realizáciu celospoločensky významných investícií s celostátnym dopadom na ekonomiku. Najmenej boli ťažko postihnuté malé podniky a živnostníci, ktorí svoj výrobný program orientujú predovšetkým na malé stavby, opravu a údržbu a dokázali sa lepšie adaptovať na nepriaznivé podmienky stavebného trhu. Takto vývoj stavebnej výroby bol sprevádzaný i významnými zmenami v technológiách výstavby a rastom kvality stavebných prác. Takmer úplne sa prestali používať celostenové panely stavby, výrazne sa obmedzila výstavba prefabrikovaných skeletových systémov a presadila sa tradičná výstavba z tehíl, párobetu, ale i ďalších silikátových materiálov a systémov. Vylúčenie cenovej regulácie v bytovej a občianskej výstavbe významne prispelo k využitiu nových materiálov v technickom zariadení budov, sanitárnych rozvodoch, otvorových plniach, podlahách a povrchových úprav, strešných krytín. Uplatnenie nových materiálov však viedlo k nárastu cien. Podmienky uviesť kvalitné stavebné výrobky a realizovať stavby sa správnili a sú zodpovedajúce podmienkam v krajinách EÚ. Záskať

www.environet.sk Strana 63 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

certifikát systémov kvality pokladajú manažmenty podnikov za základnú predpoklad úspešného presadenia sa v domácich i zahraničných sčastiach. Vývoz stavebných kapacít najmä v poslednom období stagnuje, navyše uplatnenie slovenských stavebných firiem na zahraničných trhoch nie je dostatočné. Pokles vývozu stavebných prác bol spôsobený hlavne nedostatkom finančných prostriedkov u zahraničných investorov na vchodných a transformujúcich sa trhoch ako aj limitovaným vývozu stavebných kapacít do ekonomicky vyspelých krajín. Svoj vplyv má aj konkurencieschopnosť slovenského stavebníctva – jej posilňovanie sa ukázalo byť nielen jednou z možností ako uplatniť voľné stavebné kapacity a umožniť

zamestnanosť, ale aj zväčšenie vplyvu v budúcnosti. V tomto smere rozhodujúcou cestou musí byť zlepšenie kvality v stavebníctve, rozšírenie orientácie a posilnenie vedy a výskumu v stavebníctve, vytvorenie zodpovedajúceho prostredia pre všetkých partnerov na stavebnom trhu a zlepšenie odbornej prípravy a vzdelávania pracovníkov v stavebníctve.

Prudký pokles stavebnej výroby po roku 1990 sa prejavil v poklese podielu stavebníctva na tvorbe HDP a v zamestnanosti. Keďže v roku 1990 bol podiel stavebníctva na tvorbe HDP 9,2%, v roku 1994 už len 4,6%. Podiel stavebníctva na celkovej zamestnanosti klesol za to isté obdobie z 10,2% na 7,6%. V počte pracovníkov tento pokles predstavuje zníženie o takmer 100 tis. pracovníkov v období 1990-1994.

Pokles stavebnej produkcie predstavoval zníženie zo 113,7 mld. Sk v roku 1990 na 52,9 mld. Sk v roku 1994 (v štátnych cenách roku 1995), čo je pokles o 53,5%. Tento pokles bol spôsobený najmä znížením podielu stavebných investícií na celkových obstarávaných investíciách. Keďže v roku 1990 bol tento podiel 53,7%, v roku 1994 to bolo už len 44,0%.

Prejavilo sa to najmä v zmene štruktúry stavebnej produkcie podľa investičného zamerania, hlavne v novej výstavbe, vrátane modernizácií a rekonštrukcií. Po prudkom poklese stavebných prác v rokoch 1991-1994 došlo v roku 1995 k miernemu zvýšeniu tuzemskej produkcie (index 102,8) a k zvýšeniu stavebných prác v zahraničí. Najmä realizáciou veľkých infraštruktúrnych projektov financovaných z verejných zdrojov a zahraničných ťverov sa v rokoch 1996-1997 zaznamenal rast domácej produkcie a postupne sa vytvárala aj požadovaná rozostavanosť v bytovej výstavbe.

V roku 1997 vzrástol podiel stavebníctva na vytvorení HDP na 5,3%, čo predstavuje index rastu 112,8 oproti roku 1996. Pozitívne možno hodnotiť, že tento rast sa dosiahol predovšetkým rastom produktivity práce (index 105,1), keď ročný priemerný evidenčný počet pracovníkov v roku 1997 sa oproti roku 1996 v podstate nezmenil. Z hľadiska vývoja štruktúry stavebnej produkcie podľa vlastného možno konštatovať rýchly rast s výnimkou sektora, ktorý sa v roku 1997 podieľal na celkovej produkcii viac ako 82%. V štruktúre podľa investičného zamerania sa v tomto období prejavil pomerne nízky podiel opráv, údržby a

ostatných prác,
zatiaľ čo vývoj podielu novej výstavby, modernizácií a rekonštrukcií mal
vzostupnú tendenciu
a bol ovplyvňovaný realizáciou infraštruktúrnych projektov (diaľnice) a
energetických

www.environet.sk Strana 64 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

stavieb. Naopak, pokles bol zaznamenaný vo vývoze stavebných prác v
zahraničí, hlavne do

štátov bývalého ZSSR a Nemecka.

V roku 1998 došlo opäť k poklesu výkonnosti stavebníctva - podiel na
tvorbe HDP sa

znížil na 4,9%. Podiel zamestnanosti stále ostal nezmenený (7,4%), udržal sa
však na úkor

poklesu produktivity práce. Oproti roku 1997 sa znížil objem stavebných
prác o 3,5%

a pretrvala aj tendencia poklesu stavebnej produkcie v zahraničí, keď v
porovnaní s rokom

1997 klesol reálny objem produkcie v zahraničí o 27,7%. Pokles dopytu po
stavebných

práciach spôsobil, že stavebníctvo sa ku koncu roka 1998 podieľalo na
celkovej

nezamestnanosti v SR 10,1%.

Nepriaznivý vývoj pokračoval aj v roku 1999. V prvom polroku sa stavebná
produkcia

znížila oproti rovnakému obdobiu minulého roka o 27,6%, poklesol aj
počet pracovníkov o

6,7%. Pretrvala tendencia poklesu stavebnej produkcie v zahraničí.

Hlavným cieľom priemyslu stavebných prác v rokoch 1990-1999 bolo
zabezpečiť

výrobu relevantných druhov stavebných materiálov a výrobkov pre
potreby stavebnej výroby,

umiestniť časť produkcie na zahraničných trhoch a tým udržať efektívnosť
vlastnej výroby a

zlepšiť zahraničnú platobnú bilanciu SR.

Hospodársky a sociálny vývoj v priemysle stavebných prác prebiehal
zhodne ako v iných

odvetviach. Bol ovplyvnený predovšetkým zníženou mierou investovania v
spoločnosti, o

čom jednoznačne hovoria výsledky. Priemysel stavebných prác je už dnes
stabilizovaný, jeho

výkonnosť, ale predovšetkým efektívnosť jeho hospodárenia v budúcom
období je závislá od

rastu stavebnej produkcie.

4.8.8. Doprava

Ekonomická reforma uskutočňovaná v rokoch 1990-1999 výrazne
ovplyvnila štruktúru a

vývojové trendy dopravy v SR. Prejavil sa výrazný posun smerom k
rastu osobnej a nákladnej

automobilovej dopravy, zatiaľ čo ekonomická reforma a hospodárska politika
výrazne

znevhodnili železničnú dopravu, mestskú hromadnú dopravu a ostatné

formy hromadnej prepravy. Tento posun smerom k individualizácii dopravy a uprednostňovaniu cestnej

dopravy zakladá i v rôznych trendy smerom k väčšiemu zaťažovaniu environmentu

vrátane obytných zón sdiel hlukom a emisiami škodlivých. Obdobie rokov 1990-1999 tak

možno charakterizovať ako prklon k environmentálne menej vhodným druhom dopravy.

Doprava sa na tvorbe HDP v roku 1999 podieľala 7,09%. V porovnaní s rokom 1997 je

tento podiel vyšší takmer o 0,1%.

Tab.č. 26 - Podiel dopravy na tvorbe HDP (%)

1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999

% tvorby HDP 6,1 6,8 6,2 6,1 5,8 6,1 7,09

Zdroj: ŠŠ SR

www.environet.sk Strana 65 z 88

Prírodná stratégia TUR - II. časť

Hustota cestnej siete v roku 1998 bola 0,361 km/km² a je hodnotená s ohľadom na

členitosť terénu ako dostatočnú, v porovnaní so susednými štátmi však pomerne nízka.

Hustota diaľničnej siete v roku 1998 bola 0,0059 km/km². Diaľničnú sieť, koncipovanú

v trasách európskych cestných ťahov E 65, E 75, E 58 a E 50 sa napája na cestnú

komunikačnú systémy susedných štátov a dopĺňa ich hlavnú cestnú sieť Európy. Komplexný

projekt opravy a realizácie výstavby v roku 1996 špecifikoval rozsah výstavby diaľnic do

roku 1998 a vytýčil termín dokončenia diaľničnej siete do roku 2005.

Uvedené ciele boli

vzhľadom na nedostatok finančných prostriedkov prehodnotenú v roku 1999 a prijatá bola

nová koncepcia rozvoja diaľničnej infraštruktúry. Od februára 1996 do novembra 1998 sa do

užívania odovzdalo 122 km diaľnic a diaľničných privádzačov, čím celková dĺžka diaľnic

dosiahla 288 km. V porovnaní s tempom výstavby pred rokom 1996 za uvedené obdobie

vznikla rýchlosť výstavby 5-násobne. V roku 1998 bola cestná sieť tvorená 17.710 km ciest

a diaľnic - v porovnaní s rokom 1993 došlo k poklesu o 155 km, pričom u diaľnic došlo

k nárastu ich celkovej dĺžky o 90 km. Z celkovej plánovanej dĺžky diaľničnej siete (659,3 km

k roku 2005) tak bolo ku koncu roka 1998 v úžvaní 43,7%.

Veľmi významným z hľadiska rozvoja dopravného systému SR je aj jeho regionálny

rozmer, ktorým sa prejavuje hlavne vo vzťahoch regiónov k hlavnému mestu Bratislave a

k regionálnym centram - krajským mestám navzájom. Preto prioritným

zÁiujem štÁitu je umožniť rÁ½chle, bezpečnÁ© a kvalitnÁ© napojenie Áºzemia Slovenska na Bratislavu a Áºzemia jednotlivÁ½ch krajov na ich krajskÁ© mestÁi. Vzhľadom na to, že v hlavnom meste a krajskÁ½ch mestÁich sÁº sÁºstredenÁ© orgÁiny štÁitnej sprÁivy, školy, zdravotnÁcke zariadenia a kultÁrne inštitÁcie, predstavuje uvedenÁi dostupnosť vÁ½znamnÁ½ sociÁilny faktor. V rÁimci rozvoja dopravnÁ©ho systÁ©mu SR je nutnÁ© odstrÁiniť nedostupnosť a zabezpečiť vytvÁiranie regionÁilnej dopravy. ZaznamenanÁ½ pokles vo vÁ½voji nÁirodnÁ©ho hospodÁirstva v období sa v roku 1998 premietol do zmien prepravnÁ½ch potrieb a nÁislednÁ©ho poklesu vÁ½konov v cestnej a nÁikladnej doprave. Rozvoj nastal len v kamiÁ³novej doprave ako dÁ½sledok liberalizÁcie zahraničnÁ©ho obchodu a vzniku novÁ½ch konkurenčnÁ½ch aktivÁt. Pokles nastal v množstve prepravenÁ©ho tovaru, priemernej prepravnej vzdialenosti, počtu prepravenÁ½ch osÁ´b aj vÁ½konov osobnej dopravy. Ťažiskom využÁvania verejnej dopravy je dochÁidzka do škÁ´l a zamestnania. KlesÁi podiel verejnej hromadnej dopravy na nepravidelnÁ½ch cestÁich. V tejto oblasti silne stÁºpa individuÁilna doprava osobnÁ½mi automobilmi. PrÁčinou poklesu verejnej hromadnej dopravy je obmedzovanie resp. rušenie zliav na cestovnom a redukcia mÁilo efektÁvnych liniek a spojov. MestskÁi hromadnÁi doprava (MHD) je zabezpečovanÁi v Bratislave, Banskej Bystrici, Košiciach, Prešove a Žiline dopravnÁ½mi podnikmi miest a v ostatnÁ½ch mestÁich SR štÁitnymi podnikmi SAD. Z hľadiska vÁ½voja počtu prepravovanÁ½ch osÁ´b podnikmi MHD v roku 1998 pokračoval pokles počtu prepravenÁ½ch osÁ´b, zaznamenanÁ½ od roku 1996. Počet prepravenÁ½ch osÁ´b ostatnÁ½mi podnikmi cestnej verejnej dopravy rovnako klesal. ŽelezničnÁi doprava patrÁ k odvetviam, ktorÁ© boli minulÁ½m hospodÁirskym systÁ©mom veľmi poznačenÁ© a bola podriadenÁi extenzÁvnemu rozvoju hospodÁirstva. Prednostne bola www.environet.sk Strana 66 z 88 NÁirodnÁi stratÁ©gia TUR – II. časť využÁvanÁi na prepravu tovarov, najmä pevnÁ½ch palÁv, surovÁn pre hutnÁcky a ťažkÁ½ priemysel a pre investičnÁº vÁ½stavbu. OsobnÁi doprava bola zameranÁi na prepravu osÁ´b do zamestnania. RastÁºce požiadavky železničnÁi doprava zabezpečovala intenzifikÁciou, pričom nebola zabezpečovanÁi ani jednoduchÁi reprodukcia zÁikladnÁ½ch prostriedkov. TÁito skutočnosť viedla

k zaostávaniu technickej základne, jej fyzickému i morálnemu opotrebovaniu. Tento problém sa stal vypuklým hlavne v osobnej doprave a premietol sa do názkej kultúry cestovania, názkej rýchlosti a nespoľahlivosti železničnej dopravy. Železničná doprava má výraznú potenciálu na zmiernenie negatívnych vplyvov ťažkej nákladnej dopravy. Stav dopravnej infraštruktúry pre železničnú dopravu nie je vyhovujúci. V roku 1998 dosiahla dĺžka železničných tratí hodnotu 3665 km, čo v porovnaní s rokom 1997 predstavuje pokles o 8 km. Elektrifikovaných bolo 1535 km, čo predstavuje 41,9%. Z celkovej dĺžky tratí pre rýchlosť 120 km/hod vyhovuje len 8 % a pre rýchlosť 100 km/hod približne 18%. Na tretine dĺžky tratí je znážená rýchlosť z dôvodu zlého stavu. Infraštruktúra železničnej dopravy svojou kapacitou prevyšuje súčasne i prognózované výkony, jej prevádzkový stav však zaostáva o 15-20 rokov za štandardom vyspelých európskych krajín. Traťová rýchlosť dosahovaná na tratiach zaradených do medzinárodných železničných magistralí AGC nevyhovuje európskym parametrom. Hustota železničnej siete je 74,6 km/1000 km² a je porovnateľná s európskym priemerom. Na 1000 obyvateľov pripadá 0,69 km železničnej trate. V počte prepravených osôb obdobne ako u cestnej dopravy pokračoval trend poklesu - v roku 1998 došlo k poklesu prepravených osôb o 1677 tis. V dôsledku poklesu objemu prepravy a priemernej prepravnej vzdialenosti klesajúcu tendenciu mali aj prepravné výkony. Trvalé obmedzenie rýchlosti a nedostatočná údržba nedovoľujú ani v priaznivých úsekoch využiť najvyššiu traťovú rýchlosť, čo sa prejavuje vo zväššených dopravných nákladoch a strate dopravných trhov. Infraštruktúru kombinovanej dopravy tvoria terminály kombinovanej dopravy, železničné trate a pripojenie cestnej komunikácie k terminálom. SR sa v roku 1994 stala členom Dohody AGTC (Európska dohoda o najďalších trasách medzinárodnej kombinovanej dopravy a svisiacich objektoch). Napriek významným prínosom kombinovanej dopravy oproti cestnej doprave, jej rozvoj je zatiaľ v podmienkach SR nedostatočný, tak ako je nedostatočne vybudovaná infraštruktúra pre tento typ dopravy. Aj v tomto druhu dopravy pokračuje trend poklesu jednotlivých ukazovateľov. Z hľadiska budúceho vývoja bude

nutná aktualizovať
zámer, ciele, koncepcie a program realizácie ďalšieho rozvoja kombinovanej
dopravy v SR
s ohľadom na jej budúci rozvoj v Európe a previazať kombinovanú dopravu
SR na
kombinovanú dopravu Európy.
Základom infraštruktúry vodnej dopravy SR je Dunajská vodná cesta s
dvoma verejnými
prístavmi Bratislava a Komárno a úvodom Štávrovo. Ďalšou
významnou
časťou je Vážska vodná cesta - Váh je rovnako zaradený do zoznamu
európskych vodných
ciest medzinárodného významu. Využívanie ďalších vodných tokov pre
pravidelnú dopravu
nie je zatiaľ realizované. Ťažisko využívania vodnej dopravy je v preprave
tovarov so
www.environet.sk Strana 67 z 88
Medzinárodná organizácia TUR - II. časť
zavádzaním nových technológií prepravy - kontajnerizácie. V osobnej
doprave je zahrnutá
preprava osôb na splavných vodných tokoch na území Slovenska. V
počte prepravených osôb
vodnou dopravou bol v roku 1998 zaznamenaný pokles o 1 tis. Pri preprave
tovaru pokračoval
pokles v celkovom množstve prepraveného tovaru.
Priemerná prepravná vzdialenosť dosiahla
hodnotu 1113,7 km. Pokles v prepravných výkonoch bol spôsobený
rozpadom bývalého
ZSSR a jeho trhov a taktiež vojnovým konfliktom v Juhoslávii. K oživeniu
dopravy na Dunaji
došlo v roku 1998. SR má dostatočnú prepravnú kapacitu na obnovenie
prepravy na
Dunajskej vodnej ceste vrátane plavidiel na primeranej technickej úrovni a
disponuje
prístavmi vybavenými príslušnou prekladnou technikou.
V roku 1998 vlastnilo 34 prevádzkovateľov leteckej dopravy zapísaných v
registri
civilného letectva 352 civilných lietadiel. Letiská v Bratislave a Košiciach
patria
k strategickým verejným letiskám pre medzinárodnú dopravu.
Regionálnymi verejnými
letiskami pre medzinárodnú dopravu sú Poprad/Tatry, Sliač, Piešťany, Žilina,
Trenčín.
V celkovom počte prepravených osôb pokračoval trend rastu. V roku 1998
bolo prepravených
o 51 570 osôb viac ako v roku 1997. V celkovom množstve prepraveného
tovaru došlo v roku
1998 k ďalšiemu poklesu, ktorý oproti roku 1997 bol 223 ton.
Doprava patrí k najvýznamnejším zložkám ekonomických aktivít s
významnými vplyvmi
na životné prostredie a zdravie ľudí. Miera vplyvov závisí od druhu
dopravy, jej

energetickej náročnosti, typu používaných palív a vývoja základných ukazovateľov v doprave. Ťažiskom negatívnych vplyvov dopravy na životné prostredie sú emisie znečisťujúcich látok do ovzdušia. Tento problém je obzvlášť významný v urbanizovaných oblastiach, kde je koncentrovaná cestná doprava. Ďalšími negatívnymi vplyvmi sú hluk, produkcia odpadov, spotreba energie, záber pôdy, narušovanie biotopov rastlínstva a živočíchstva. V neposlednej miere významným negatívnym faktorom na zdravie človeka je dopravná nehodovosť.

SR vykonáva pravidelnú ročnú inventarizáciu produkcie emisií znečisťujúcich látok z prevádzky cestnej, železničnej, vodnej a leteckej dopravy. Prvá inventarizácia bola uskutočnená v roku 1993 s východiskovým rokom 1990. Bilancia produkcie emisií z dopravy spolu s bilanciou produkcie emisií zo stacionárnych zdrojov znečistenia tvorí východisko pre hodnotenie plnenia záväzkov a povinností vyplývajúcich pre SR z medzinárodných dohovorov v oblasti ochrany ovzdušia, ku ktorým SR pristúpila. V oblasti dopravy SR postupuje v súlade s medzinárodným programom znižovania emisií CO₂, ktorého súčasťou je "Medzinárodný program na stabilizáciu a znižovanie CO₂ v doprave v SR". Z hľadiska podielu dopravy na celkových emisiách bilancovaných znečisťujúcich látok je významný cca 35% podiel dopravy na emisiách NO_x, 45% podiel na emisiách CO. Podiel dopravy na emisiách skleníkových plynov je približne 9% a na VOC 36%. Na celkovej produkcii emisií z dopravy má hlavný podiel cestná doprava. Podiel ostatných druhov dopravy je pri jednotlivých znečisťujúcich látkach veľmi malý. Individuálna osobná doprava má ťažiskový podiel na emisiách z cestnej dopravy - u jednotlivých znečisťujúcich látok bol v roku 1998 tento podiel

www.environet.sk Strana 68 z 88

Medzinárodná stratégia TUR - II. časť nasledovná - CO - 89,3%, CO₂ - 52,6%, NO_x - 45,3%, VOC - 83,1%, SO₂ - 19,5%, tuhý znečisťujúce látky (TZL) - 17,8 %, pričom pri základnej doprave bol podiel CO - 9,5%, CO₂ - 38,2%, NO_x - 39,6%, VOC - 15,2%, SO₂ - 64,3%, TZL - 71,8%.

Z hľadiska zhodnotenia trendov vývoja u jednotlivých znečisťujúcich látok, i napriek výraznému nárastu spotreby pohonných hmôt v cestnej doprave, nárastu počtu osobných

motorov^{1/2}ch vozidiel došlo len k miernemu n^{1/2}irastu poklesu bilancovan^{1/2}ch škodliv^{1/2}an.

Pozit^{1/2}avny vplyv na produkciu emisi^{1/2} z dopravy malo r^{1/2}chle tempo n^{1/2}istupu technicky a

technologicky modern^{1/2}ch osobn^{1/2}ch motorov^{1/2}ch vozidiel vybaven^{1/2}ch trojcestn^{1/2}mi

katalyz^{1/2}itormi v^{1/2}fukov^{1/2}ch plynov a s nižšou mernou spotrebou paliva.

Ďalš^{1/2}am pozit^{1/2}avnym

momentom bolo spr^{1/2}nsenie kontroly technick^{1/2}ho stavu motorov^{1/2}ch vozidiel a zavedenie

emisn^{1/2}ch kontrol motorov^{1/2}ch vozidiel. Nežiad^{1/2}ce tempo rozvoja individu^{1/2}ilneho motorizmu,

spojen^{1/2} s v^{1/2}razn^{1/2}m n^{1/2}irastom spotreby pohonn^{1/2}ch hm^{1/2} t negat^{1/2}avne ovplyvnilo celkov^{1/2}

produkciu emisi^{1/2} z dopravy.

V roku 1998 bolo v odvetv^{1/2} dopravy a spojov vyprodukovan^{1/2}ch celkom 58.679,1 t

zvl^{1/2}ištnych a nebezpečn^{1/2}ch odpadov. V porovnan^{1/2} s celkovou produkciou v SR (9,7 mil. t) je

to 0,6%, doprava sa preto nezaraďuje medzi v^{1/2}znamn^{1/2}ch producentov odpadov. Z uveden^{1/2}ho

objemu bolo 32 157,7 t zvl^{1/2}ištnych odpadov a 26 521,9 t nebezpečn^{1/2}ch odpadov.

Problematick^{1/2} je hlavne nakladanie s posledne nebezpečn^{1/2}mi odpadmi (akumul^{1/2}itory,

odpadov^{1/2} oleje a pod.).

Doprava zohr^{1/2}iva v^{1/2}znamn^{1/2} Ā^{1/2}lohu v n^{1/2}irodn^{1/2}ch environment^{1/2}ilnych hodnoteniach, ale aj vo

vzťahu k soci^{1/2}ilnym aspektom. Na jednej strane soci^{1/2}ilne faktory p^{1/2}sobia ako "hnacia sila" na

v^{1/2}vojov^{1/2} trendy v doprave (napr. štrukt^{1/2}ra spotreby v dom^{1/2}icnostiach, využ^{1/2}vanie voľn^{1/2}ho

času, Ā^{1/2}roveň disponibiln^{1/2}ch pr^{1/2}jmov a ich v^{1/2}daj, soci^{1/2}ilno-demografick^{1/2} charakteristiky) a

zohr^{1/2}iva v^{1/2}znamn^{1/2} Ā^{1/2}lohu v živote obyvateľov z hľadiska zabezpečenia prepravy do šk^{1/2}l,

zamestnania a za aktivitami realizovan^{1/2}mi vo voľnom čase, na druhej strane doprava

prispieva jednak k znečisťovaniu ŽP, nehodovosti a mnoh^{1/2}m ďalš^{1/2}am vyvolan^{1/2}m negat^{1/2}avnym

soci^{1/2}ilnym efektom. Medzi nepriazniv^{1/2} trendy dopravy v SR patria napr. preferencia

a v^{1/2}razn^{1/2} rast automobilovej dopravy (najm^{1/2} v mest^{1/2}ich a na hlavn^{1/2}ch tras^{1/2}ich), Ā^{1/2}tlm verejnej

hromadnej dopravy, presun prepravy tovarov zo železnice na cesty.

4.8.9. Cestovn^{1/2} ruch

Ekonomick^{1/2}i reforma uskutočňovan^{1/2}i v rokoch 1990-99 mala vytvoriť priazniv^{1/2} podmienky

pre rozvoj cestovn^{1/2}ho ruchu na Slovensku. Cestovn^{1/2} ruch mal v tomto období šancu stať sa

jedn^{1/2}m z ťažiskov^{1/2}ch odvetv^{1/2} ekonomiky SR tak ako je tomu napr. v susednom Rak^{1/2}sku.

Cestovný ruch sa však podobne ako iné odvetvia dostal koncom uvedeného obdobia do krízy, a to najmä z dôvodu nízkej konkurencieschopnosti poskytovaných služieb, čo sa prejavuje

www.environet.sk Strana 69 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

v jeho nedostatočnom rozvoji a v poklese príjmov z tohoto odvetvia. Príjmy z aktívneho

zahraničného cestovného ruchu s výnimkou roku 1994 majú klesajúcu tendenciu, pričom

priemerný medziročný pokles je približne 7%. V roku 1998 dosiahli výšku 17,231 mld. Sk a

v porovnaní s rokom 1994 poklesli o takmer 20%. Tento nepriaznivý vývoj bol ovplyvnený

predovšetkým tým, že Slovensko ako jediný štát strednej Európy nemá doposiaľ vypracovanú

stratégiu zvyšovania podielu Slovenska ako cieľovej krajiny cestovného ruchu na európskom

a svetovom trhu cestovného ruchu. Slovensko je pre väčšinu potenciálnych návštevníkov

neznáma krajina. Napriek tomu, že v roku 1995 vznikla Slovenská agentúra pre cestovný

ruch, ktorej cieľom je propagovať Slovensko ako krajinu cestovného ruchu, dochádza

neustále k poklesu príjmov z aktívneho zahraničného cestovného ruchu. Výdavky na pasívny zahraničný cestovný

ruch majú negatívny vplyv na vývoj platobnej bilancie štátu, pritom tieto výdavky majú od roku 1994 nerovnomerný,

prevažne rastúci trend

vývoja. V roku 1998 dosiahli hodnotu 16.727 mil. Sk, čo je v porovnaní s rokom 1993 rast o

cca 55%. Rast výdavkov na pasívny zahraničný cestovný ruch bol ovplyvnený

predovšetkým pestrosťou ponuky cestovných kancelárií, z ktorých 90% sa zameriava práve

na pasívny zahraničný cestovný ruch. Toto zameranie je ovplyvnené aj tým, že podnikanie

v pasívnom zahraničnom cestovnom ruchu je menej rizikové - ide predovšetkým o existenciu

permanentného dopytu a zúčujem obyvateľov Slovenska o dovolenku v zahraničí, spoľahlivosť

obchodných partnerov a kvalitu služieb.

Pokles príjmov z aktívneho zahraničného cestovného ruchu a rast výdavkov na pasívny

zahraničný cestovný ruch sa prejavil aj vo vývoji salda cestovného ruchu, salda bilancie

služieb a v konečnom dôsledku aj vo vývoji platobnej bilancie Slovenska v sledovanom

období. Pozitívne možno hodnotiť skutočnosť, že saldo cestovného ruchu je ešte stále aktívne.

Saldo v roku 1998 dosiahlo 504 mil. Sk, čo je v porovnaní s najspešnejším rokom 1994

pokles o 95%. Skutočnosť, že cestovný ruch má ťže výrazne prispieť k riešeniu problémov

vývoja platobnej bilancie Slovenska, možno dokumentovať aj údajmi z roku 1994, kedy sa

prájomy z cestovného ruchu podieľali cca 30% na celkových príjmoch za služby.

Nepriaznivý vývoj ukazovateľov príjmov a salda cestovného ruchu sa prejavuje aj vo

vývoji podielu devízových príjmov z cestovného ruchu na HDP, ktorá sa v období 1993-1999

pohyboval v rozmedzí 2,4-3,95%, pričom najvyšší bol v roku 1995 a najnižší v roku 1999 -

tento ukazovateľ má od roku 1995 neustály poklesový trend. Podiel príjmov z aktívneho

zahraničného cestovného ruchu na exporte sa pohybuje v rozmedzí od 3,8% do 7,21%, aj

tento ukazovateľ vykazuje od roku 1995 klesajúcu tendenciu.

Tab.č. 27 - Podiel devízových príjmov z cestovného ruchu na HDP a exporte v SR

Ukazovateľ/rok 1993 1995 1997 1999 Zmena
1999/1993

Podiel na HDP 3,42% 3,95% 2,76% 2,4% 0,7

Podiel na exporte 7,13% 7,21% 6,21% 3,8% 0,53

www.environet.sk Strana 70 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

Porovnanie vybraných ekonomických ukazovateľov rozvoja cestovného ruchu na

Slovensku a vo vybraných krajinách ukazuje, že všetky porovnávané krajiny na rozdiel od SR

dosahujú priaznivý vývoj ukazovateľov príjmov z aktívneho zahraničného cestovného ruchu.

Na Slovensku sa prejavuje jeden z najvýraznejších znakov neudržateľného rozvoja

cestovného ruchu - rýchlejšia rast počtu návštevníkov než je rast devízových príjmov

z aktívneho zahraničného cestovného ruchu. Slovensko v porovnaní s krajinami zaznamenanými

najnepriaznivejší vývoj cestovného ruchu napriek tomu, že disponuje oveľa väčším

prárodným a čiastočne aj kultúrnym potenciálom. Dôvodom tohto vývoja je aj nedocenenie

ekonomického významu cestovného ruchu zo strany štátu a absencia jasne formulovanej

štátnej politiky rozvoja cestovného ruchu.

Cestovný ruch je jedným z odvetví, ktorú má ťžu napomôcť prechodu slovenskej ekonomiky

na trajektóriu TUR. Slovensko má k tomu všetky danosti ako s prárodnými zdrojmi, ľudskými

potenciálmi a ďalšie. Doterajšie spôsoby fungovania cestovného ruchu sa však z ekonomického

hľadiska javia ako vysoko neefektívny, čo svedčí najmä s názkou úrovňou služieb a s tým

spojenou nekonkurencieschopnosťou celého odvetvia. Na druhej strane má Slovensko veľkú príležitosť realizovať ciele udržateľného rozvoja, pretože sa tu doposiaľ neprejavili

výrazné negatívne vplyvy masového rozvoja cestovného ruchu, v podnikateľskej sfere

prevažujú kapacitné zariadenia a domáci kapitál a relatívne nízka miera zahraničnej

zadĺženosti v porovnaní s inými odvetviami. Podpora rozvoja cestovného ruchu by sa mala

zamerať najmä na domáci cestovný ruch, aktívny zahraničný cestovný ruch a podporu

domacích malých a stredných podnikateľov.

4.8.10. Informačné technológie (kvartálny sektor)

Rozvoj moderných technológií je spojený s nárastom digitálnej ekonomiky a

elektronického obchodovania. Internet a moderné informačné technológie umožňujú stále vo

väčšej miere digitalizáciu základných funkcií ekonomiky a prevedenie neustále rastúceho

počtu ekonomických činností do digitálnej podoby. Do tejto oblasti "kyberpriestoru" sa dnes

presávajú nielen obchodné operácie, ale aj vytváranie hrubého domáceho produktu a nárast

pracovných príležitostí. Vynárajúca sa digitálna ekonomika má za predpokladu vytvorenia

zodpovedajúcich prírodných rámcov potenciál stať sa významným faktorom rastu svetovej

ekonomiky v nastupujúcom storočí.

Slovensko patrí v súčasnej dobe medzi krajiny výrazne zaostávajúce za vyspelými

krajinami sveta vo všetkých oblastiach rozvoja informačnej spoločnosti, čo sa potom dost

výrazne prejavuje na výkonnosti a konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky i na

životnej úrovni obyvateľov Slovenska. Do dnešného dňa Slovensko dokonca nemá

spracovaný žiadny oficiálny program podpory rozvoja informačnej spoločnosti na Slovensku.

www.environet.sk Strana 71 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

Rozvoj Internetu je dnes neoddeliteľne spojený so vzrastom digitálnej ekonomiky a

elektronického obchodovania. Internet a moderné informačné technológie umožňujú stále

vo väčšej miere digitalizáciu základných funkcií ekonomiky a prevedenie neustále rastúceho

počtu ekonomických činností do digitálnej podoby. Do oblasti kyberpriestoru sa dnes

presávajú nielen obchodné operácie, ale aj vytváranie hrubého domáceho produktu a

vytváranie pracovných miest.

4.9. Ekonomické nástroje

4.9.1. Sbor ekonomických nástrojov

Ekonomické nástroje sa využívajú na stimulovanie správaní sa orgánov, inštitúcií, ako aj

samotných výrobcov, spotrebiteľov a ďalších subjektov tak, aby svojou činnosťou

podporovali smerovanie k TUR. Jedným z princípov TUR, ktorým sa pritom využíva, je princíp

"znečisťovateľ platí". Všetky environmentálne náklady je potrebné preniesť na výrobcov

a spotrebiteľov a neprenášať tieto náklady na iné časti spoločnosti, iné krajiny alebo budúce

generácie. Samotné ceny by mali vyjadrovať relatívnu vzácnosť a celkovú hodnotu zdrojov

a mali by tak prispievať k ochrane životného prostredia. Takýmto nástrojmi sú najmä:

- štátny rozpočet, rozpočet obcí, rozpočet podnikov a iných organizácií,
- rôzne formy daňových úprav, mýtných úverov, dotácie, bezročné príspevky a pod.,
- formy negatívnej stimulácie napr. platby za znečistenie a využívanie prírodných zdrojov,
- dane,
- oceňovanie zdrojov, oceňovanie práce, oceňovanie výrokov a pod.

Ako sa uvádza v kapitole 8 (programová oblasť C) Agendy 21 uplatňovanie ekonomických nástrojov pre podporu TUR vyžaduje: vytvoriť účinnú kombináciu

ekonomických, regulačných a voľných (samoregulačných) metód, odstrániť tie dotácie, ktoré

nie sú v súlade s TUR, prepracovať existujúce štruktúry ekonomických a fiskálnych stimulov

tak, aby vyhovovali environmentálnym a rozvojovým cieľom, vytvoriť nástroje na kontrolu

znečisťovania a na environmentálne vhodné hospodárenie so zdrojmi.

Prechodu k udržateľnému modelu fungovania ekonomiky máže napomôcť sbor

ekonomických nástrojov, ktoré boli vyvinuté a sú testované vo viacerých krajinách sveta pre

potreby presmerovania ekonomiky a spoločnosti smerom k TUR. Toto presmerovanie sa

máže uskutočniť postupnými úpravami súčasného industriálneho ekonomického systému,

alebo vytvorením alternatívneho ekonomického systému fungujúceho na princípoch TUR,

ktorým súčasne ekonomický systém postupne nahradí. Týmto nástrojmi sú:

- environmentálna daňová reforma, založená na internalizácii externých a zavedená

environmentálnych daní zahrňujúcich skutočné náklady spotrebovaných surovín

www.environet.sk Strana 72 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

a energie do cien v^{1/2}robkov, čo by malo viesť k znáženiu spotreby resp. k efektívnejšiemu využívaniu zdrojov a k znev^{1/2}hodneniu v^{1/2}robkov n^{1/2}ročn^{1/2}ch na vstupy,

- zavedenie alternatívnych ekonomick^{1/2}ch ukazovateľov, ukazuj⁰cich skutočn^{1/2} stav

celej spoločnosti namiesto doterajšieho používania iba HDP, používanie koša ekonomick^{1/2}ch, spoločensk^{1/2}ch a environmentálnych ukazovateľov, diverzifikovan^{1/2}ch podľa potrieb jednotliv^{1/2}ch regi³nov resp. štáitov,

- presun d¹razu z produktivity práce na produktivitu zdrojov (napr. negawattov¹ revol⁰cia Amory Lovinsa, uv¹idzaj⁰ca, že najlacnejšia je nevyroben¹i resp. ušetren¹i energia),
- environmentálny a sociálny audit, ⁰čtovn¹ctvo, investovanie,
- vytváranie siet¹ lokálnej ekonomiky, podpora lokálnej a komunitnej ekonomiky,
- bezpečn⁰ syst⁰my,
- presun priorit na alternatívne (obnovitel'n⁰) energetick⁰ zdroje ako napr. solárna energia, presun prostriedkov napr. z investíci¹ do jadrovej energetiky do daňov^{1/2}ch ⁰lav a z^{1/2}hodňovania alternatívnych energetick^{1/2}ch zdrojov.

Medzi tradičn⁰ n¹stroje ekonomickej praxe, prostredn¹ctvom ktor^{1/2}ch je usmerňovan¹i ekonomika štáitu, patria najmä fiskálna a menov¹i politika, finančn⁰ trhy a štáitne fondy.

V procese realizácie TUR je v s⁰vislosti s t^{1/2}mito n¹strojmi potrebn⁰ zd¹razniť, že by mali sl⁰žiť predovšetk^{1/2}m na vyv¹ižen^{1/2} rozvoj novej ekonomiky sl⁰žiacej na podporu komplexn⁰ho rozvoja ľudsk^{1/2}ch zdrojov - najmä zlepšenie kvality života.

4.9.2. Fiskálna (rozpočtov¹i) politika

Fiskálna politika svoj¹m charakterom z¹vis¹ nielen od ekonomick^{1/2}ch podmienok krajiny, ale aj od politick^{1/2}ch faktorov a situácie. Ovplyvňovanie relevantn^{1/2}ch makroekonomick^{1/2}ch ukazovateľov sa realizuje buď využit¹m n¹strojov pr¹jmovej alebo v^{1/2}davkovej časti štáitneho rozpočtu, štáitnych fondov a mechanizmom syst⁰mu verejn^{1/2}ch financi¹. Štáit realizuje fiskálnu politiku prostredn¹ctvom štáitneho rozpočtu a rozpočtov ostatn^{1/2}ch zložiek verejnej správy. Štáitny rozpočet SR, ako aj fiskálny okruh s⁰ v našich podmienkach charakteristick⁰ deficitom a s⁰stavn^{1/2}m rastom verejn⁰ho dlhu, pričom rastie aj jeho podiel na HDP. V roku 1999 sa vďaka prijat^{1/2}m stabilizačn^{1/2}m opatreniam podarilo mierne znážiť oba deficity na prijateľn⁰ úroveň. Avšak na druhej strane, podľa niektor^{1/2}ch odhadov (MMF) je skutočn¹i v^{1/2}ška deficitu predovšetk^{1/2}m ostatn^{1/2}ch zložiek verejnej

správy vyššie ako oficiálne
vykazované údaje. Najväčšie riziko do budúcnosti skrývajú
predovšetkým fondy sociálneho
a zdravotného poistenia, kde sa čoraz viac roztvárajú nožnice medzi
zdrojmi a výdavkami,
čoho dôsledkom je ich rastúci deficit. Veľkým časovým riziko v sebe
skrývajú aj štátne účelové
fondy. Fiskálna politika štátu bola dlhodobo postavená na nadmerných
výdavkoch a nie na
reálnych príjmoch, čo nie je z dlhodobého hľadiska priaznivé.
www.enviromet.sk Strana 73 z 88
Národná stratégia TUR - II. časť
Východisková situácia SR v roku 1993 bola obtiažna, väčšina
makroekonomických
ukazovateľov poukazovala na recesiu hospodárstva. V roku 1993-1995 sa
fiskálna politika dá
hodnotiť ako reštriktívna. V roku 1993 skončil štátny rozpočet so schodkom
25,3 mld. (podľa
metodiky MMF), čo bolo asi 7,2% HDP a celkový fiskálny deficit dosiahol 26,4
mld. Sk. V
tomto roku sa začal prejavovať tzv. dvojitý deficit (súčasná existencia
fiskálneho deficitu a
deficitu obchodnej bilancie), ktorý má pri dlhobejšom výskyte
nepriaznivé dôsledky.
Prejavil sa hlavne v rokoch 1996-1998, keď bola expanzívna fiskálna politika
navyše
kombinovaná s reštriktívnou menovou politikou. Roky 1994 a 1995 boli
striedavo len rokmi
buď fiskálneho alebo obchodného deficitu.
Rok 1996 predstavoval rok prudkej fiskálnej expanzie, kedy deficit ŠR dosiahol
26 mld.
Sk. A dosiahol sa najväčší deficit obchodnej bilancie (12,2% HDP). V
roku 1997 bol
mierny ekonomický rast financovaný deficitne so zvýšením zadĺženia,
väčšie reštriktívnu
menovou politikou a inými administratívnymi zásahmi (revitalizácia,
plošná regulácia cien,
dovozná prirážka, dovozný certifikáty) bez systémového riešenia.
Celkový fiskálny deficit
dosiahol takmer 35 mld. Sk. Rok 1998 bol rokom vyvrcholenia expanzívnej
politiky bývajúcej
viššie - dosiahnutý bol doposiaľ najvyšší deficit verejných financií (42,7
mld. Sk), pričom
deficit dosiahli všetky okruhy verejných financií, dokonca aj obce. Celkový
fiskálny deficit
dosiahol 6% HDP, zahraničný zadĺženie dosiahol takmer 12 mld. USD.
Za klúčové otázky pre tvorbu štátneho rozpočtu na rok 1999 bolo
považované znižovanie
deficitu verejných financií - zvyšovanie príjmov a znižovanie výdavkov.
Pri deficite ŠR na
rok 1999 22,1 mld. Sk (podľa metodiky MMF) a celkovom deficite verejných
financií na

Ārovni 35,6 mld. Sk došlo k znĀženiu pomeru fiskĀilneho deficitu k HDP o 1,5% v porovnanĀ s rokom 1998 (na 4,5%). NepriaznivĀĀm bol vĀak nĀirast deficitu SociĀilnej poisťovne, ZdravotnĀĀch poisťovnĀ a NĀĀP na 9,7 mld. Sk (priĀom prognĀza na rok 2000 predpokladĀi ich moĀnĀĀ deficit aĀ 15 mld. Sk). KlĀĀčovĀ Ālohu v rĀimci prĀjmov hrali daĀovĀĀ prĀjmy, a to s Āoraz vĀĀraznejĀie rastĀĀcou tendenciou. Ich ĀpecifickĀĀm znakom bol postupne klesajĀĀci pomer medzi daĀami z prĀjmov prĀivnickĀĀch osĀĀb (PO) a daĀami z prĀjmov fyzickĀĀch osĀĀb (FO) z pomeru 3:1 na pomer 0,85:1 – Āo znamenalo nĀirast danĀ z prĀjmu FO pri sĀĀasnom poklese danĀ z prĀjmu PO. PravidelnĀĀ bol nĀirast prĀjmov z nepriamych danĀ (DPH, spotrebnĀĀ dane). KonsolidĀcia verejnĀĀch financiĀ v roku 1999 bola dosiahnutĀi najmĀĀ ozdravnĀĀmi opatreniami z mĀija - tzv. "balĀĀkom opatrenĀ" (najmĀĀ zVĀĀĀenie dovoznej prirĀiĀky na 7%, deregulĀcia cien energiĀ, zVĀĀĀenie dolnej sadzby DPH). V koneĀnom dĀĀsledku došlo k vĀĀraznĀĀmu znĀženiu dvojitiĀĀho deficitu. NegatĀvom je najmĀĀ vysokĀi nezamestnanosť, ktorĀi vytvĀira tlaky na strane fiskĀilnych prĀjmov (niĀĀie daĀovĀĀ vĀĀnosy) aj vĀĀdavkov (vĀĀdavky na sociĀilny systĀĀm), ĀĀm došlo k opĀĀtovnĀĀmu nĀirastu deficitu verejnĀĀch financiĀ, ktorĀĀ by sa mohol v doposialĀ najvyĀĀej vĀĀĀke prejaviť v roku 2000 (odhad MMF je aĀ 6,9% HDP).

KonĀtrukcia rozpoĀtu na rok 2000 po prvĀĀkrĀit stavala na prĀjmoch a nie na vĀĀdavkoch ako tomu bolo v minulosti. ZĀikon o ŀĀitnom rozpoĀte predpokladal deficit vo vĀĀĀke 18 mld. Sk

www.environet.sk Strana 74 z 88

NĀirodnĀi stratĀĀgia TUR – II. Āasť

(Āo je na Ārovni 2% HDP), deficit verejnĀĀch financiĀ by mal byť 3% HDP. MMF na zĀiklade

svojej metodiky predpokladal deficit ŀĀitneho rozpoĀtu SR na rok 2000 vo vĀĀĀke 35,5 mld. a

deficit verejnĀĀch financiĀ vo vĀĀĀke 61,5 mld. Sk. VĀĀraznĀĀm negatĀvom je vysokĀĀ zadĀĀenie verejnĀĀho sektora.

Tab.Ā. 28 - VĀĀvoj ŀĀitneho rozpoĀtu a verejnĀĀch financiĀ
 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999

Deficit ŀĀitneho rozpoĀtu -25,3 -4,6 -2,4 -11,1 -17,1 -18,7 -14,8

% HDP -6,9% -1,1% -0,5% -1,9% -2,6% -2,6% -1,8%

Deficit verejnĀĀch financiĀ -26,5 -5,8 2,0 -7,6 -34,8 -42,7 -29,5

% HDP -7,2% -1,3% 0,4% -1,3% -5,3% -6,0% -3,6%

Zdroj: MMF

4.9.3. MonetĀrna (menovĀi) politika

Cieľom menovej politiky je zabezpeĀenie meny a tĀĀm nĀislednĀĀ nepriame

ovplyvňovanie
iných makroekonomických ukazovateľov. Národná Banka Slovenska
(NBS) sa pri
vykonávaní menovej politiky riadi zákonom o NBS, devizovým zákonom a
inými súvisiacimi
právnymi normami.
Vonkajšia a vnútorná menová stabilita je v prípade malej otvorenej
ekonomiky veľmi
úzko prepojená. V SR dosiahla menová politika pomerne vysokú mieru
externej a internej
stability ako výsledku rôzne restriktívnej až neutrálnej monetárnej
politiky.
Snahou NBS bolo od samého začiatku vybudovanie stabilnej meny, a to
vnútornej
(stabilita domácich cien, čiže nízka miera inflácie) aj vonkajšej (určená je
výmenným kurzom
meny). Nezavislá slovenská mena vznikla 8.2.1993 rozdelením česko-
slovenskej menovej
únie. Ekonomika bola v tom čase v značnej recesii a východisková pozícia
slovenskej koruny
bola preto nepriaznivá. Napriek tomu v priebehu troch rokov dokázala NBS
dosiahnuť
výborný výsledky, pričom významným faktorom úspechu menovej
politiky bola najmä
nezavislosť od politickej moci.
V roku 1993 NBS pristúpila k 10% devalvácii meny a k ďalším opatreniam,
pričom
postupne prechádzala od administratívnych opatrení k priamym nástrojom
menovej politiky
(najmä operáciám na voľnom trhu) a dopĺňala devizové rezervy.
Spoločným výsledkom
fiskálnej a monetárnej politiky rokov 1994-1995 bol vysoký hospodársky
rast spojený
s najnižšou infláciou v regióne. Roky 1996-1998 boli charakteristické
rozporom fiskálnej a
menovej politiky. Každým rozpočtová politika bola vysoko expanzívna, menová
politika bola
výrazne restriktívna. NBS sa rôznymi opatreniami snažila korigovať tlaky
fiskálnej politiky
na menovú stabilitu (vysoký schodok verejných financií spôsobá na
neudržateľnosť fixného
kurzu meny). Situácia sa neustále zhoršovala a smerovala k ďalšiemu
oslabovaniu koruny,
www.environet.sk Strana 75 z 88
Národná stratégia TUR – II. časť
preto NBS 1.10. 1998 zaviedla tzv. plávajúci kurz koruny (s EUR ako
referenčnou menou).
Dôsledkom bolo výrazné znehodnotenie slovenskej koruny.
Rok 1999 bol rokom sanácie slovenskej ekonomiky, pričom
nadmerná spotreba štátu
v predchádzajúcich rokoch bola kompenzovaná restriktívnou fiskálnou
politikou a

znižovanám schodku verejných financií, čo vyostilo do zrýchlenia jeho rastu nezamestnanosti a inflácie. Pomalosť pokračujúcich reforiem sa ukázala v kurze koruny, ktorá v prvom polroku

stále klesal (v máji 1999 vystúpil na viac ako 44 Sk/USD). Koncom roku 1999 sa kurz udržal

na úrovni okolo 42 Sk/USD, pričom koruna posilňovala. Slovenská ekonomika bola

posilňovaná predovšetkým exportom, preto sa NBS rozhodla prvkrát v histórii Slovenska

intervenovať proti posilňovaniu koruny.

Roky po osamostatnení SR boli rokmi významných hospodárskych a politických zmien.

Menová politika vytvorila jeden z najstabilnejších pilierov slovenskej ekonomiky

(predovšetkým vďaka svojej nezávislosti) a značne prispela k vlastnej i špecifickej kredibiliti.

4.9.4. Finančné trhy

Reálny vznik kapitálového trhu v SR možno datovať do roku 1993, pričom bol včasne

ovplyvnený kupnou metódou privatizácie. Jej nesporným prínosom bolo, že urýchlila

vybudovanie inštitucionálnej základne s pomerne vysokou technickou a organizačnou

úrovňou, z viacerých hľadísk porovnateľnou s vyspelými trhami.

Vytvorené bolo Stredisko

cenných papierov SR (SCP SR), ktoré má funkciu centrálného depozitára pre zaknihované

cenné papiere. Dozor nad kapitálovým trhom zverili do kompetencie MF SR.

Jednotlivé subjekty slovenského kapitálového trhu v počiatočnom období zabezpečovali

predovšetkým priestor na obchodovanie značného počtu emisií akcií rozdelených v rámci

kupenej privatizácie. Postupne sa začali objavovať aj prvky

charakteristické pre štandardné

kapitálové trhy (napr. emisie akcií jednotlivých spoločností). Prínosom bol aj rozvoj trhu s

dlhopismi kolektívneho investovania (investičné spoločnosti).

V roku 1994 sa začali objavovať aj prvé negatívne signály vyplývajúce najmä z

nedostatočnej regulácie slovenského kapitálového trhu (názka

transparentnosť vyostujúca do

poškodzovania akcionárov investičných fondov, minoritných akcionárov v sprivatizovaných

spoločnostiach, pochybné skupovanie akcií). Prejavom kapitálového trhu bolo prenikanie

politických vplyvov, vyostujúce do skrytej likvidácie nezávislých

investičných spoločností

a fondov a v ochrane anonymných vlastníkov veľkého objemu majetku (akcie na doručiteľa).

Súčasný stav slovenského kapitálového trhu charakterizuje stagnácia

a zlyhávajúce jeho
základných funkcií - nezabezpečuje efektívne rozdelenie zdrojov,
vráť sa znížila
intenzita obchodovania na trhu. Štátny dozor nad kapitálovým trhom vo
väčšine prípadov
nedokáže zabezpečiť ochranu práv jednotlivých účastníkov trhu.
O súčasnej kritickej situácii na kapitálovom trhu vypovedá oficiálny
akciový index SAX.
Od 31. októbra 1994 poklesla jeho hodnota z úrovne 201,4 bodov pod 100
bodov v decembri
www.environet.sk Strana 76 z 88
Národná stratégia TUR - II. časť
1998 a v máji 1999 dosiahol index svoje historické minimum (poklesol na
hranicu 75 bodov).
Na burze dominujú anonymné obchody nad priamymi. Sekundárny trh s
akciami organizuje
taktiež RM systém. Akciový index RMS (k 1.1.1995 bola
stanovená počiatočná hodnota 1000
bodov) klesol na 550 bodov koncom roka 1998, v máji 1999 klesol až k hranici
450 bodov.
Devízový trh je globálnym trhom. Najväčšími slovenskými účastníkmi
tohto trhu
z hľadiska vývoja slovenskej koruny sú Národná banka Slovenska a iné
bankové inštitúcie.
V ČSFR československú korunu devalvovali niekoľkokrát v druhej polovici roku
1990,
aby sa dosiahol malý rozdiel medzi oficiálnym a paralelným kurzom
čierneho trhu (čím sa
vytvárali podmienky na zavedenie vnútornej konvertibility koruny k
1.1.1991). Zavedenie
vnútornej konvertibility znamenalo neobmedzený prístup k cudzej mene
pre všetky tuzemské
právnické osoby pre obchodné účely a v obmedzenej miere aj pre
obyvateľstvo.
Vývoj menového kurzu slovenskej koruny od roku 1993 neprebíhal až na
niekoľko
výnimiek dramaticky, v porovnaní s okolitými ekonomikami išlo o vývoj
veľmi pokojný a
stabilný. Od roku 1993 sa kurz slovenskej koruny určoval fixne voči košu
piatich mien (USD,
DEM, ATS CHF a FRF). V júli 1993 prišlo k 10%-nej devalvácii. Keď bol
zjednodušený v
júli 1994, keď sa záležal na dve meny - 60% DEM a 40% USD. Takto sa určoval
až do 2.
októbra 1998, keď prišlo k zrušeniu fixného kurzu koruny. Od tohto dňa
slovenská koruna
voľne pláva na základe obchodovania na devízovom trhu. Od 1. januára
1999 používa
Národná banka Slovenska ako referenčnú menu pre svoje účely EUR, aj keď
tento fakt
neovplyvňuje voľný plávanie koruny.
Na peňažnom trhu sa stretávajú banky, poisťovne a štát. Obchoduje sa na

ňom

s hotovostnými finančnými prostriedkami. Najvýznamnejším indikátorom peňažného trhu je

ukazovateľ BRIBOR, čiže medzibankový 30-dňový miera. Všeobecne pri nedostatku

peňažných prostriedkov 30-dňovej miery spotovej, pri prebytku klesajú. Vývoj 30-dňových mier

sa sleduje prostredníctvom troch reprezentatívnych 30-dňových mier: O/N, 1/2-denných

a trojmesačných 30-dňových mier BRIBOR.

Na peňažnom trhu štát financuje svoj rozpočtový deficit prostredníctvom emisie štátnych

pokladničných poukážok. Mimoriadna aktivita štátu v rokoch 1996-98 viedla k neúmernému

zvyšovaniu 30-dňových mier. Pri absencii kapitálového trhu sa peňažný trh stal jediným, na

ktorom mohli štát, podniky a obce získať finančné zdroje. Expanzívna fiskálna politika vlády

neustále zvyšovala dopyt štátu po peniazoch, čo sa automaticky odrazilo na výške 30-dňových

mier (na úrovni 20% a viac). Inštitucionálni investori tak logicky uprednostňovali vysokú a

štátom zaručenú výnosnosť, čo sa prejavilo aj na výške 30-dňových mier pre podnik. Došlo tak

k vytlačovaniu širokého spektra investícií, keď si nemohli podnikatelia a právnické osoby požičať za

prijateľnou 30-dňovou mierou. Veľa podnikov, obcí a iných subjektov sa preto orientovalo na

získanie zdrojov zo zahraničia, čím vznikol zahraničný dlh (najmä širokého sektoru).

Ekonomika nemohla dlhodobo vydržať vysokú 30-dňovú mieru a financovať dvojitý deficit

(fiskálny a externý). V súčasnosti sú 30-dňové miery stabilizované a ich výška je na úrovni

www.environet.sk Strana 77 z 88

Prírodná stratégia TUR – II. časť

inflácie (10-13%). Najväčšiu úlohu pri ich znižovaní zohral opäť štát

výraznou reštrikciou

fiskálnej politiky.

4.9.5. Štátne fondy

V rámci špeciálnych organizačných štruktúr štátnych fondov pri ministerstvách sa

zhromažďujú a prerozdeľujú finančné prostriedky určené na realizáciu rôznych rozvojových

programov a investičných akcií, podporu verejnoprospešných stavieb, odstraňovanie

negatívnych dôsledkov nepriaznivých hospodárskych a prírodných faktorov a podobne. V

roku 2001 existovalo v SR spolu 12 štátnych účelových fondov:

- ▣ Štátny fond ochrany a zveľadenia poľnohospodárskeho pôdneho fondu
- ▣ Štátny fond zveľadovania lesa
- ▣ Štátny vodohospodársky fond

- ▣ Štáitny podporný fond pŕ dohospodáirstva a potravináirstva
 - ▣ Štáitny fond trhovej regulácie v poľnohospodáirstve
 - ▣ Štáitny fond životného prostredia
 - ▣ Štáitny fond zdravia
 - ▣ Štáitny fond telesnej kultúry
 - ▣ Štáitny fond kultúry Pro Slovakia
 - ▣ Štáitny fond cestného hospodáirstva
 - ▣ Štáitny fond likvidácie jadrovoenergetických zariadení a nakladania s vyhoretým jadrovým palivom a rádioaktívnymi odpadmi
 - ▣ Štáitny fond rozvoja bŕvania
- Vzhľadom k značnej netransparentnosti hospodárenia s finančnými prostriedkami v doterajšom pŕsobení štáitnych fondov (audit verejnej správy) budú štáitne fondy v roku 2002-2003 zrušené (s výnimkou Štáitneho fondu likvidácie jadrovoenergetických zariadení a nakladania s vyhoretým jadrovým palivom a rádioaktívnymi odpadmi) a financovanie aktivít súčasných fondov bude uskutočňované priamo v rámci rozpočtov jednotlivých rezortov.

Tab.č. 29 - Hospodárenie štáitnych účelových fondov v rokoch 1993-1998 (tis. Sk)

1993 1994 1995

Ukazovateľ

Rozpočet

et Skutočnosť %

Rozpočet

et Skutočnosť %

Rozpočet

et Skutočnosť %

Počiatkový stav prostriedkov k

451812 468043 103.6

40675 732083 1799.8

141345

3 1457979 103.2

www.environet.sk Strana 78 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť 1.1.

Prájomu spolu 381529

7 3648782 95.6

668734
4 6467766 96.7
907471
3
1228447
4 135.4
Zdroje celkom
426710
9 4116825 96.5
672801
9 7199849 107.0
104881
66
1374245
3 131.0
V¹/₂davky spolu
420912
2 3384744 80.4
647485
4 5741845 88.7
948617
8
1031617
7 108.7
Konečn¹/₂ stav
prostriedkov k
31.12. 732081 1458004 3426276
1996 1997 1998
Ukazovateľ
Rozpoč
et
Skutočnos
ť %
Rozpoč
et
Skutočno
sť %
Rozpoč
et
Skutočno
sť %
Počiatočn¹/₂ stav
prostriedkov k
1.1.
159682
7 3426279
214
.6
211191
8 3935417 186.3
255720
5 3741129 146.3

Prájmmy spolu
193937
00 17004863
87.
7
216960
19
3323855
1 153.2
344339
54
3364663
7 97.7
Zdroje celkom
209905
27 20431142
97.
3
238079
37
3717396
8 156.1
369911
59
3738776
6 101.1
VÁ½davky spolu
116264
47 16495725
141
.9
149400
66
3343275
1 223.8
354294
43
3482352
7 98.3
KonečnÁ½ stav
prostriedkov k
31.12. 3935417 3741217 2564239
Zdroj: MF SR
4.9.6. EkonomickÁ© nÁistroje uplatňovanÁ© v environmentalistike
Na Slovensku sa v sÁ°časnej dobe využíva sÁ°bor ekonomickÁ½ch nÁistrojov,
ktorÁ© podporujÁ°
smerovanie k TUR. SÁ° to nasledovnÁ© skupiny ekonomickÁ½ch nÁistrojov:
a) EkonomickÁ© nÁistroje v oblasti racionÁilneho využívania vody a ochrany
jej kvality
Odplaty za odber vody z vodnÁ½ch tokov. V sÁ°časnosti je cena povrchovej
vody cenou
regulovanou MF SR R-1/1996 z 12.3.1996 ako maximÁilna vo vÁ½ške 1,90

Sk /m₃ vráitane

DPH. Táito cena však v sãčasnom období nie je dá'sledne uplatňovanãi najmä voči niektorã½m

veľkã½m odberateľom. Napriek nãirastu ceny od roku 1990 z 0,46 Sk/m₃ na 1,90 sk/m₃, cena

nekryje nãiklady spojenã© s prevãdzkou a ochranou vodnã½ch tokov.

www.environet.sk Strana 79 z 88

Nãirodnãi stratã©gia TUR - II. časť

Odplaty za odbery podzemnej vody. Organizãcie, ktorã½ch odbery presahujãº množstvo 15

000 m₃ roãne alebo 1 250 m₃ mesaãne sãº povinnã© platiť prãslušnã©mu podniku povodã odplaty

vo vã½ške 2,0 Sk za m₃ odobratej podzemnej vody. Nariadenãm vlãidy SR č. 235/1996 Z.z. sãº

už spoplatnenã© aj odbery podzemnej vody pre verejnã© vodovody čiastkou 1 Sk za m₃

odobratej podzemnej vody a v pãvodnej vã½ške 2 Sk pre sãºkromnã½ch užãvateľov.

Odplaty za vypãšãanie odpadovã½ch vã'd do povrchovã½ch vã'd . Platenie za vypãšãanie

odpadovã½ch vã'd do povrchovã½ch vã'd sa v SR zaãalo uplatňovať už v roku 1966. Dãvodom

zavedenia tejto platby, ktorãi mala najskã'r nãizov "nãihrada", neskã'r "odplata" (a mãi charakter

emisnã©ho poplatku) bolo stimulovať zneãistovateľov k budovaniuãistiarnã odpadovã½ch vã'd.

ãšãinnosť uplatňovania tejto platby na zneãistovateľov bola však už v prvã½ch rokoch

eliminovanãi skutoãnosťou, že zãikladnã½ poplatok bol nižšã ako vã½robnã© nãiklady

prevãdzkovateľovãistiarnã. Na zvã½šenie stimulatãvnej funkcie tejto platby bola zavedenãi

prirãižka, platenãi zo zisku, ktorej vã½ška bola zãivislãi od miery zhoršenia kvality vody v toku,

meranej pod miestom vypãšãania odpadovã½ch vã'd. V sãºčasnosti je v platnosti nariadenie

vlãidyãSSR č. 35/1979 Zb. v znenã nariadenia vlãidyãSSR č. 91/1988 Zb.

Vodnã© a stoãnã©. Zãisobovanie obyvateľstva a ostatnã½ch odberateľov pitnou vodou a

odvãdzanie odpadovã½ch vã'd je zabezpeãovanã© podnikmi vodãirnã a kanalizãiciã. Ceny vody pre

domãicnosť sãº stanovenã© vã½merom MF SR ako regulovanã© ceny. Pre ostatnã½ch odberateľov

pitnej a odkanalizovanej vody platia naãalej zmluvnã© ceny. Aj v dá'sledku rastu cien pitnej a

odkanalizovanej vody v rokoch 1995 - 1999 dodãivky vody mierne klesali,ão sa však pri

rozhodujãºcej vãihe fixnã½ch nãikladov premietlo nepriaznivo do zvã½šenej nãikladovosti na m₃

dodanej pitnej vody.

b) Ekonomickã© nãistroje uplatňovanã© pri ochrane ovzdušia

V oblasti ochrany ovzdušia je najvã½znamnejšãm ekonomickã½m nãistrojom

poplatok za
znečisťovanie ovzdušia - a to veľkých a stredných zdrojov, ako aj malých zdrojov
znečisťovania. Legislatívne je tento nástroj upravený zákonom SNR č. 311/1992 Zb.
o ochrane ovzdušia pred znečisťujúcimi látkami (zákon o ovzdušii) v znení neskorších
predpisov. Od roku 2000 nadobýda platnosť nový zákon č. 401/1998 Z.z., ktorým sa nahrádza
zákon č. 311/1992 Zb. o poplatkoch za znečisťovanie ovzdušia. V konečnom
dôsledku tieto
zákony ukladajú znečisťovateľom povinnosť platiť poplatky podľa množstva a
druhu
vypúšťaných látok všetkým právnickým a fyzickým osobám,
ktoré prevádzkujú veľké,
stredné a malé zdroje znečistenia ovzdušia, pričom reálny význam
majú len poplatky za
veľké a stredné zdroje. Nástrojom, ktorým plní do určitej miery i
environmentálnu funkciu, sú
poplatky za vypúšťanie emisií z veľkých a stredných zdrojov znečistenia
do ovzdušia. Prájom
z tohoto poplatku sú zdrojom rozpočtu ŠFŽP. Spoplatnené sú dve kategórie
znečisťujúcich
látok: hlavné znečisťujúce látky (tuhé emisie, oxid siričitý, oxidy dusíka,
oxid uhľnatý) a
ostatné znečisťujúce látky (cca 150) rozdelené do 4 tried podľa stupňa
toxicity. Celková
výška poplatku nabieha v súlade s nábíhovou krivkou 5 rokov, plnú
výšku mala dosiahnuť
v roku 1998. Taká istá výšku mal i v roku 1999. Od roku 2000 v zmysle
nového zákona č.
www.environet.sk Strana 80 z 88
Národná stratégia TUR - II. časť
401/1998 Z.z. je stanovená nová výška poplatku vo výške dvojnásobku
doterajších poplatkov,
pričom jej nábíh je rozložená opäť na päť rokov, s 20% ročným rastom.
c) Ekonomické nástroje v odpadovom hospodárstve
Miestne poplatky - (za odvoz smetí). Podľa zákona č. 544/1990 Zb. o
miestnych
poplatkoch v znení neskorších predpisov sú poplatky za zber a
zneškodňovanie komunálnych
odpadov sú v kompetencii jednotlivých miest a obcí. Preto ich výška a
spôsob vyberania
závisí od konkrétnej situácie v danej obci. Firmy zabezpečujúce odvoz a
zneškodňovanie
odpadov pracujú na komerčnom základe, väčšinou sú vo vlastníctve obcí,
ktoré prispievajú
dotujú ich činnosť. V záseade by mali fungovať na princípe plného krytia
nákladov. Výška
poplatkov nie je jednotná, je diferencovaná v závislosti od nákladov na zber
(odvoz),
zneškodňovanie, výšky emisných poplatkov (poplatkov za uloženie odpadu

na skládkach)

platených do ŠFŽP a případných dotaci z rozpočtu obce, které são são
čoraz zriedkavejšie.

Vzhľadom na celkové infláciu, rast nákladov na dopravu a pod. sa
dãi očakávať postupne

zvyšovanie týchto poplatkov.

Poplatky za uloženie odpadu na skládkach a odkaliskách. Charakter
emisných

poplatkov majú poplatky za uloženie odpadu na skládkach a odkaliskách.

Vyberanie tohto

poplatku je upravené zákonom NR SR č. 327/1996. Platí ho pãvodca
odpadov

prevádzkovateľovi skládok a odkalísk, ktoré časť príjmu z poplatku

odvãdzajú do rozpočtu

obce, na území ktorej sa skládka alebo odkalisko nachádza. Do ŠFŽP plynie
50% poplatku za

uloženie odpadov na odkalisko.

d) Zálohové systémy

Vãčšina expertov považuje existujúci systém zálohovania nápojových
obalov za

štandardný a efektívne fungujúci.

e) Dane súvisiace so životným prostredím

Daň z uhľovodíkových palív a mazív. Je upravená zákonom č. 316/1993
Z. z. v znení

neskorších predpisov. Zákon upravujúci výšku tejto dane sa minimálne
raz do roka

novelizuje v zmysle zvyšovania sadzieb dane. Posledná úprava, platná od
1.1.2000 (zákon

338/1999 Z. z.) stanovila nasledovné sadzby: pre minerálne oleje 16 500
Sk/t, vykurovacie

oleje 14 600 Sk/t, benzín 15 400 Sk/t. Daň je príjmom štátneho rozpočtu.

Tãto daň je

najvhodnejšou daňou na uskutočnenie prvých krokov smerom k
environmentálne

orientovanej daňovej reforme, založenej na daniach z energie.

Cestná daň. Predmetom zdanenia sú len cestné motorové

vozidlá používané na

podnikanie. Výnosy z dane nesmerujú do tvorby a ochrany životného
prostredia.

Diferenciácia daňových sadzieb. Diferenciácia daňových sadzieb z titulu
ochrany

životného prostredia je prãtomni takmer vo všetkých daniach daňovej
sãstavy SR. Daň

z pridanej hodnoty s nižšou sadzbou sa uplatňuje pri výrobkoch z

recyklovaného papiera,

environmentálne vhodných palív, niektorých ekologických

zariadeniach (slnečné

kolektory, malé ČOV, zariadeniach na monitorovanie životného prostredia a
pod.). Daň

z príjmu právnických osôb má že byť znážená prípadne dočasne
odpustená v prípade príjmov

www.environet.sk Strana 81 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

z prevádzky v zariadeniach explicitne uvedených environmentálne orientovaných služieb

(regeneračné a recyklačné zariadenia, zariadenia vyrábajúce energiu z obnoviteľných zdrojov, biodegradačné zariadenia, zariadenia na likvidáciu toxického odpadu a pod.). Daň

z nehnuteľností, ktorej výnos je príjmom obcí, tiež obsahuje environmentálne orientované

tituly, umožňujúce odpustenie, odloženie alebo zníženie dane. Daň z prevodu a prechodu

nehnuteľností má v svojej právnej úprave environmentálne stimulačne orientované články.

Tabuľka č. 30 uvádza výšku výnosov najdôležitejších ekonomických nástrojov v oblasti

ochrany životného prostredia v SR za uplynulých sedem rokov.

Tab.č. 30 - Príjmy podľa vybraných ekonomických nástrojov (v mil. Sk)
Ekonomický nástroj Príjem

ca

199

3

1994 199

5

1996 1997 1998 1999

Platby za znečisťovanie

Poplatky za znečisťovanie ovzdušia ŠFŽP 238 360 388 412 392 395 303

Odplaty za vypúšťanie odpad. výd ŠFŽP 292 222 206 234 195 215 198

Poplatky za ukladanie odpadov ŠFŽP 19 53 148 220 174 174 102

Platby za využívanie prírodných zdrojov

Odplaty za odber podzemnej vody ŠFŽP 21 19 17 13 4,6 6.1 792*

Odplaty za odber podzemnej vody ŠVF - - - 129,5 305,7 390,3 -

Odplaty za odber povrchovej vody PP 884 864 893 915 965 1061 896

Odplaty za odber vody z ver. vodovod. VaK 191

6

2159 220

7

2352 2674 2960 2990

Odvody za záber poľnohosp. pôdy ŠFOZ - 138 248 567 823 538 767

Odvody za záber lesnej pôdy ŠFZL - 18 48 125 33 46 18

Ášhrady z vydobytých vyhrad. nerastov ŠR 72 98 174 130 138 114 127

Zdroj: MŽP SR, MP SR.

PP - Podniky povodia; VaK - Vodárne a kanalizácie; ŠVF- Štátny vodohospodársky fond;

ŠFZL - Štátny fond zveľadovania lesa; ŠR - štátny rozpočet; ŠFO Z- Štátny fond ochrany a

zveľadovania poľnohospodárskeho pôdneho fondu

* nedoplatky z odpôit za odber podzemnej vody z predchádzajúcich rokov vymáhané sádnou

cestou

Vzhľadom na stav slovenskej ekonomiky, značná napätosť štátného rozpočtu,

nezastupiteľná úlohu pri financovaní opatrení na zlepšenie životného

prostredia v tomto období stále majú environmentálne orientovaný, účelovo vyhradený štátny účelový fondy, a to predovšetkým ŠFŽP, Štátny fond ochrany a zveľadovania lesa, Štátny fond ochrany a zveľadenia poľnohospodárskeho pôdneho fondu a Štátny vodohospodársky fond.

Prostredníctvom dotácií z týchto fondov sa dá riešiť najakútnejšie problémy životného

www.environet.sk Strana 82 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

prostredia predovšetkým vo verejnom sektore. Environmentálne fondy sú nástrojom

redistribúcie verejných finančných prostriedkov, získaných z ekonomických nástrojov

ochrany životného prostredia, t.j. z poplatkov a odplát v oblasti životného prostredia. Z

environmentálnych fondov v SR, má najväčšie zdroje ŠFŽP. Hlavným zdrojom ich príjmu

zabezpečujú ekonomické nástroje environmentálnej politiky, t.j. emisné dane alebo poplatky,

užívateľské poplatky, dane z výrobkov a pokuty. V sektoroch ochrany ovzdušia a ochrany

pôdy pokuty klesajú, zatiaľ čo v sektore ochrany prírody stúpajú (s výrazným výkyvom v roku

1996). Celkovo vývoj príjmov z pokút vykazoval mierne stúpajúcu tendenciu, ktorá sa

prerušila po zrušení samostatnosti okresných a obvodných úradov životného prostredia v roku

1996 s poklesom príjmov z pokút už v nasledujúcom roku o cca 120 mil. Sk. Vývoj dotácií zo

štátneho rozpočtu do ŠFŽP poklesol z 928,0 mil. Sk v roku 1992 na 150,0 mil. Sk v roku

1998 Neurobili sa prostriedky na vytvorenie základného kapitálu pre sfunkčnenie dlho

očakávanej návratnej časti ŠFŽP (obrátkového fondu). Vytvorený zdroj ŠFŽP smerujú

predovšetkým na poskytnutie dotácií na: čistiarne odpadových vôd (ČOV) a kanalizácie,

vodovody, ochranu ovzdušia, odpadové hospodárstvo, menej na ochranu. Sledovanie

vynaložených finančných prostriedkov podľa účelu použitia t.j. typu výdavkov ukazuje, že

ŠFŽP SR vynakladá viac ako 95% svojich zdrojov na investičné akcie pre verejný sektor,

väčšina zdrojov smerovala na akcie obcí. Na rozdiel od iných štátnych fondov príjmy ŠFŽP

dnes tvoria na vyše 80% poplatky a odplaty, ktoré kryjú jednu desatinu z objemu

požadovaných prostriedkov.

4.9.7. Prostriedky predvstupovej pomoci

Štruktúrne fondy EŠ tvoria dôležitý nástroj politiky v oblasti budovania

a

upevňovania sociálnej a ekonomickej sádržnosti EÁš a v sáčasnosti sa stali dÁležitÁm
nástrojom aj v asociovanÁm krajinÁich EÁš. VÁznačnÁm mobilizačnÁm
nástrojom pre 10
krajÁn asociovanÁch k EÁš a uchÁdzajÁcich sa o členstvo v EÁš sÁ na roky
2000-2006
predstupovÁ fondy PHARE 2000, SAPARD a ISPA, na ktorÁ eurÁpska
komisia vyčlenila
ročne spolu pre všetky kandidÁtske krajiny na PHARE 1,5 mld. Euro, ISPA 1
mld. Euro a na
SAPARD 0,5 mld. Euro. Ich cieľom je napomÁcť dosiahnutiu plnej
harmonizÁcie práva
s Acquis communautaire a Partnerstva pre vstup a v sÁlade s NPPA.
Podiel jednotlivÁch krajÁn a teda aj SR na tÁchto zdrojoch určuje EurÁpska
komisia
na základe sÁboru kritÁriÁ ako je rozloha, počet obyvateľov, HDP na
obyvateľa a pod., ale aj
doteraz preukÁzanou kapacitou krajiny takÁto ekonomickÁ pomoc
absorbovať. Z programu
PHARE je po roku 2000 určenÁch: 30% na inštitucionÁlne posilnenie a
budovanie
administratívnych kapacít implementovať acquis a 70% na podporu
investičnÁch projektov
najmä v oblasti regionÁlného a sociÁlného rozvoja, reštrukturalizÁcie
priemyslu a malÁho a
strednÁho podnikania, čo tiež umožnÁ financovať projekty s pozitÁvnym
dopadom na životnÁ
prostredie. Program SAPARD je orientovanÁ na modernizÁciu
poľnohospodÁrstva a rozvoj
www.environet.sk Strana 83 z 88
NÁrodnÁ stratÁgia TUR - II. časť
vidieka, kde predovšetkÁm z hľadiska životnÁho prostredia budÁ
financovanÁ opatrenia
lokÁlného charakteru na ochranu a využívanie malÁch vodnÁch zdrojov a
na ochranu prírody.
50% prostriedkov programu ISPA je určenÁch na budovanie technickej
infraštruktÁry
životnÁho prostredia, smerovanÁch do projektov verejnÁho sektora, s
pozitÁvnym dopadom na
maximÁlny počet obyvateľov, zvyšnÁch 50% je určenÁch na dopravu.
Rozpočet jednotlivÁho
projektu má presiahnuť 5 mil. Euro. EurÁpska komisia na základe posÁdenia
charakteru
projektu poskytne grant až do vÁšky 75% nákladov projektu. Projekty by
mali byť
orientovanÁ na investične najnÁročnejšie Smernice EurÁpskej Komisie a to
predovšetkÁm
smernice o Áprave komunÁlnych odpadovÁch vÁd, o pitnej vode, o
integrovanej prevencii a
kontrole znečistenia, o ochrane ovzdušia, o veľkÁch spaľovacÁch
zariadeniach (energetika) a o

spalovniach nebezpečného a komunálneho odpadu. Pre SR je predbežne v rámci programu ISPA alokovaných 3,5 až 5,5% z celkovej sumy 1 mld. Euro ročne. Najvyšším významom však pre kandidátske krajiny majú predvstupové finančné nástroje vybudovania kapacít, ktoré im v budúcnosti umožnia absorbovať finančnú pomoc určenú členským štátom. Právu SR na efektívne využívanie finančných prostriedkov zo Štrukturálnych fondov a koordináciu a monitorovanie predvstupových fondov zabezpečuje Právny úrad pre štrukturálne fondy EÚ, zriadený uznesením vlády č. 69/2000 z 2. februára 2000.

V súvislosti s programom SAPARD bola vytvorená na základe uznesenia vlády SR č.

815/1999 Slovenskí platobní agentúra (Agentúra SAPARD) pre administráciu

predvstupovej pomoci s platnosťou od 1.12.1999 a pripravujú sa podmienky pre jej

akreditáciu Európskou komisiou. Európskej komisii bol prezentovaný plán rozvoja vidieka,

vypracovaný na MP SR, ktorým je kľúčovým pre čerpanie zdrojov z programu SAPARD.

4.10. Podnikateľská charta pre TUR

Významným dokumentom, prijatým v roku 1990 Medzinárodnou obchodnou komorou

v Paríži je "Podnikateľská charta pre TUR. Základy environmentálneho manažerstva

(EM)". Bola prijatá na 64. Zasadnutí výkonného výboru Medzinárodnej obchodnej komory

(ICC) 27.11.1990. "Uznať EM za jednu z najvyšších priorít spoločnosti a kľúčovým nástroj

TUR. Stanoviť politiku, programy a postupy pre určovanie operatívnej environmentálne zdravým

spôsobilým". ICC považuje zavádzanie a realizácie environmentálneho manažerstva (EM) za

klúčovým nástroj realizácie TUR. Podpora podnikateľskej sféry pri zavádzaní a certifikácii

EMS podľa medzinárodných noriem ISO radu 14 000 vytvára podmienky pre vstup firiem na

trhy štátov OECD a akceptuje požiadavky WTO.

V podmienkach SR sa v súčasnosti pripravuje národný program environmentálneho

manažerstva (NPEM SR), ktorým bude postupne uznaný v členských krajinách EÚ, umožní

prekonávanie netarifných obchodných prekážok a vytvorí predpoklady na zväčšenie

konkurencieschopnosti slovenských výrobkov na jednotnom vnútornom trhu EÚ. Cieľom

NPEM SR je podpora neustáleho zlepšovania environmentálneho profilu

podnikov a

zosťladovanie podnikateľských cieľov s environmentálnou politikou štátu, požiadavkami

www.environet.sk Strana 84 z 88

Národná stratégia TUR - II. časť

verejnosti a programovými cieľmi obcí a regiónov. Podporou týchto aktivít sa dlhodobo

okrem iného zaoberalo Centrum environmentálneho manažerstva SAŽP v Trnave, ktoré bolo

k 31.12.1999 zrušené. V súčasnosti boli v redukovanom rozsahu delimitované tieto aktivity

na Centrum odpadového hospodárstva a environmentálneho manažerstva SAŽP Bratislava.

Vlada SR prijala uznesenie č. 779/2000, ktorým schválila Programy štátnej pomoci na

rozvoj malého a stredného podnikania na roky 2000-2005. V rámci týchto programov bol

schválený aj Program implementácie systémov riadenia kvality - KVALITA, účelom ktorého

je podpora pri zavádzaní systémov riadenia kvality v súlade s medzinárodnými normami ISO

9000, VDA, BS, QS a ISO 14 000, Správnej výrobných praxe a Správnej laboratórnej praxe.

Pomoc v rámci programu sa realizuje priamou formou, poskytnutím nenávratného finančného

príspevku na certifikáciu podniku podľa niektorej z uvedených noriem.

4.11. Ekonomika SR vo vzťahu k TUR

SR je stredne vyspelou industriálnou krajinou s tomu zodpovedajúcou štruktúrou

ekonomiky, ktorá však bola pred rokom 1989 deformovaná centralistickým a netrhovým

systémom riadenia. Po roku 1989 bol typickým znakom ekonomickej transformácie

redukcionistický prístup, ktorý nadraduje ekonomiku nad ostatné aspekty rozvoja celej

spoločnosti. Hodnotové orientácie spoločnosti boli aj v dôsledku toho podriadené

predovšetkým kritériu okamžitého a maximálneho zisku.

Tieto skutočnosti možno považovať za hlavné prekážky zabezpečovania TUR v SR

(vrátane zmeny ekonomiky). Ďalším negatívnym javom je

nevhodná štruktúra ekonomiky -

prioritnými odvetviami ekonomiky SR sú priemyselné odvetvia typické pre ekonomiky druhej

vlny (napr. hutníctvo, energetika, strojárstvo, chemický priemysel).

Priemyselné odvetvia

založené na využívaní špičkových technológií v SR prakticky neexistujú alebo sú nerozvinuté

(napr. farmaceutický priemysel), výskum a vývoj v priemyselných podnikoch bol v dôsledku

privatizácie prakticky zlikvidovaný, štruktúry vznikajúcej informačnej spoločnosti sú v stave

zrodu. Zdroje ekonomiky sã silne centralizovanã a v prevažnej miere koncentrovanã v priemysle a vo finanãnom sektore. Ekonomika je organizovanã a štrukturovanã v podobe klasickãch industriálnych hierarchiã s vysokãm stupňom monopolizãcie, centralizãcie a koncentracie, charakteristickã je nãzkou konkurencieschopnosťou vãčšiny produkcie, vysokou energetickou náročnosťou. Hospodãrska politika bola po roku 1989 uskutočňovanã tak, že jej jadro tvorila Konceptia ekonomickej reformy (prijatã vlãidou ĀSFR), odporãčania a memorandã Svetovej banky a MMF. Zãkladom reformy bola rãchla a rozsiahla privatizãcia spojenã s maximálnou liberalizãciou a demonopolizãciou. Takãto koncepciu ekonomickej reformy však koncom 90-tych rokov takmer vo vsetkãch postkomunistickãch krajinãch sprevãdzali problãmy. Prãčinami neukonãenia ekonomickej reformy v SR bolo nedostatoãnã zohľadnenie

www.environet.sk Strana 85 z 88

Nãrodnã stratãgia TUR – II. časť

prebiehajãcich celosvetovãch ekonomickãch trendov vrátane klãčovej ãlohy modernãch informaãnych technolãgiã v ekonomike, nevhodnã spãsob privatizãcie a jej spolitizovanie.

Realizãcia hospodãrskej politiky a hospodãrskej reformy po roku 1989 rovnako nebrala do ãvahy dlhodobã časovã horizonty – pre SR je tiež prãznaãnã neexistencia strategickãch koncepcnãch materiãilov rozvoja ekonomiky a hospodãrstva dlhodobãho charakteru. Po roku 1989 nebol na SR v hospodãrskej oblasti spracovanã žiadny oficiãlny strategickã program a strategickã dimenzie nie sã obsiahnutã ani v koncepcii ekonomickej reformy a uskutočňovanej hospodãrskej politike.

TUR ako nadrezortnã a prierezovã problematika vyžaduje pre svoje uplatňovanie existenciu a aktãvnu činnosť prierezovãch nadrezortnãch inštitãciã. Inštitãcie vytvorenã v SR za ããelom tvorby a uplatňovania dlhodobãho rozvoja spoločnosti a ekonomiky (najmããšrad pre stratãgiu rozvoja spoločnosti, vedy a techniky v SR) nenaplnili ciele, ktorã by zodpovedali ich poslaniu. Sããasnã absencia takejto inštitãcie pre stratãgiu ekonomickãho a spoločenskãho rozvoja prakticky znemožňuje implementãciu dlhodobej strategickej dimenzie do zãkladnãch politik SR. Predpokladom zdravãho vãvoja ekonomiky a

spoločnosti SR je doplnenie jednotlivých politík SR o dlhodobé strategiu smerovania ekonomiky a spoločnosti SR, strednodobé koncepčné dokumenty, vypracovanie národnej stratégie rozvoja informačnej spoločnosti SR, strategických programov digitálnej ekonomiky a elektronického obchodovania ako i stratégie adaptácie ekonomiky SR na podmienky globalizácie svetovej ekonomiky. Je tiež nevyhnutné dopracovať chýbajúce politiky s ďalej na vypracovanie technologickej politiky SR a politík podpory rozvoja vedy, výskumu a vzdelávania. Ekonomická potenciál, ktorú rad SR medzi vyspelé krajiny sveta (a ktorú nevyužívajú SR pomaly zostupuje medzi rozvojové krajiny sveta), predstavuje dobrú východiskú pre presmerovanie ekonomiky a spoločnosti SR smerom k TUR.

Orientácia a podpora smerovania k TUR v SR

Koncepcia TUR sa postupne stáva spoločnou viziou pre ľudstvo, k naplneniu ktorej

hľadajú jednotlivé krajiny svoje špecifické cesty, pričom sa snažia využívať skúsenosti iných

krajín resp. adaptovať na svoje podmienky spoločných záväzkov, ktoré prijali na medzinárodnej

úrovni. Jednotlivé krajiny sa tak popri plnení záväzov medzinárodných dohôd podporujúcich

prechod k TUR snažia podporovať trvalo udržateľný rozvoj nasledovnými spôsobmi:

- implementáciou princípov TUR do dlhodobých stratégií rozvoja ekonomiky a spoločnosti,

- resp. koncipovaním jednotlivých politík tak, aby boli viac naklonené smerovaniu k TUR,

- postupným perspektívnym zavádzaním jednotlivých politík, ktoré smerujú k zmenám

- vzorcov výroby a spotreby ako napr. environmentálna daňová reforma.

Takto politiky by

potom mohli napomôcť presmerovať súčasné ekonomické systémy k systémom viac

podporujúcim prechod k TUR,

- konštruovaním a využitím nových ekonomických nástrojov podporujúcich implementáciu

- princípov TUR do ekonomického systému,

www.environet.sk Strana 86 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

- vytváraním a realizáciou stratégie podporujúcich smerovanie k TUR,

- vytváraním a realizáciou programov a projektov podporujúcich smerovanie k TUR,

- podporou lokálnej a komunitnej ekonomiky a lokálnych systémov podporujúcich

- implementáciu princípov TUR na regionálnej úrovni.

V SR je zabezpečovanie TUR v stave zrodu. Hlavnou úlohou pri podpore princí-

pov TUR zatiaľ
zohráva MŽP SR prostredníctvom rôznych koncepcií a legislatívnych opatrení, projektov a programov. Ďalej ide o sieť environmentálne zameraných neziskových organizácií a tiež prvú iniciatívu zakladajúcu vznik lokálnej a komunitnej ekonomiky zdola. SR nemá vypracovanú oficiálnu komplexnú dlhodobú víziu (prognózu), ani stratégiu rozvoja ekonomiky a spoločnosti.

4.12. Náhrada industriálneho modelu ekonomiky udržateľným modelom ekonomiky

TUR v ekonomickom kontexte by mal vychádzať z takej ekonomickej orientácie a sčoby nástrojov, ktorí by nahradili doterajší industriálny model rozvoja spoločnosti novým modelom ekonomiky založenom na trvalo udržateľných ekonomických princípoch podporujúcich dlhodobú sociálne a environmentálne priaznivý rozvoj. Predstava TUR z ekonomického hľadiska by mala byť chápaná ako ďalší významný stupeň ľudskej civilizácie nasledujúci po agrárnom a industriálnom stupni vývoja. Potreba prechodu ekonomiky a spoločnosti k trvalo udržateľnému modelu sa prejavila v druhej polovici 20. storočia v spojených najmä s týmito procesmi:

- prechod vyspelých priemyselných krajín do postindustriálnej fázy rozvoja - pretrvávajúci od polovice 60-tych rokov a charakteristický prenesením ťažiska fungovania ekonomiky zo sektoru priemyslu do sektorov služieb a informatiky; spojené so zavádzaním niektorých nových ekonomických princípov podporujúcich TUR - napr. nahradzovanie hmotných tokov v ekonomike nehmotnými, postupujúca decentralizácia, diverzifikácia, zdieľanie zdrojov a podobne;
- zmena zdrojovej základne ekonomiky - dôsledkom následkov dlhodobého neregulovaného čerpania limitovaných prírodných zdrojov (prejavujúcich sa napr. ropnými a energetickými krízami, zmenami cien surovín, internalizáciou skutočných nákladov do cien výrobkov) od polovice 60-tych rokov, vzájomne prepojené s nástupom nových environmentálne priaznivejších technológií;
- globalizácia svetovej ekonomiky - je prirodzeným dôsledkom technického, ekonomického a spoločenského vývoja, prejavuje sa najmä vo vytváraní celosvetového globálneho trhu riadeného nadprirodzovanými spoločnosťami a inštitúciami.

Pre prírodnú ekonomiku menej vyspelých krajín predstavuje na jednej

strane určit

hrozbu (spôsobujúcu napr. unifikáciu ekonomík jednotlivých krajín spojenú s

rozširovaním vzorcov výroby a spotreby založených na princípoch industrializmu), na

www.environet.sk Strana 87 z 88

Národná stratégia TUR – II. časť

druhej strane prínos v podobe nástupu moderných informačných technológií

(spojením s celosvetovými rozširovaním siete Internet a presunom ekonomických

aktivít od hmotných tokov smerom k nehmotným informačným tokom).

Tento proces

značne ovplyvňujú nadnárodné inštitúcie (napr. Svetová banka, MMF a WTO).

Industriálne štádium vývoja ekonomiky a spoločnosti (19.-20. storočie) založili na

továrenskej priemyselnej veľkovejrobe, predstavujúcej dominantu hospodárstva. Jej základom

je vysoký stupeň mechanizácie, zručná špecializácia, vysoká náročnosť na počet pracovníkov,

štandardizácia, špecializácia, synchronizácia, koncentrácia, maximalizácia, centralizácia

a pod. Industriálny model fungovania ekonomiky po 150-200 rokoch vyčerpal svoje

rozvojové možnosti, pretože bol založený predovšetkým na celkovej expanzii a neomernom

čerpaní zdrojov a surovín.

Nový model fungovania ekonomiky by mal byť založený na celkovej štruktúrnej zmene

hospodárstva, spočívajúcej v zmene vzorcov výroby a spotreby, minimalizácii vstupov a

efektívnym zhodnocovaním zdrojov, prechode od využívania

neobnoviteľných zdrojov k

obnoviteľným zdrojom, od unifikovanej, sčíslovej a masovej výroby k výrobe

diverzifikovanej, vzájomnom prepojení výrobných postupov a pod.

Nástup postindustriálneho

štádia hospodárstva v uplynulých desaťročiach umožňuje výmenu industriálneho modelu

vývoja ekonomiky modelom zabezpečujúcim TUR (diverzifikácia, subsidiarita,

decentralizácia, dekoncentrácia) a zároveň v sebe integruje sociálne a environmentálne

priaznivé prístupy a technológie.

Hlavnou odlišnosťou industriálneho (tradičného) modelu ekonomiky od postindustriálneho

(nového) modelu ekonomiky možno zhrnúť nasledovne:

INDUSTRIÁLNY (TRADIČNÝ) MODEL EKONOMIKY UDRŽATEĽNÝ (NOVÝ) MODEL EKONOMIKY

- nadvýroba, plytvanie a nadmerná spotreba

- diverzifikácia a individualizácia ľudských potrieb, primeraná spotreba
 - krátkodobé ciele a plánovanie zamerané na maximalizáciu zisku
 - dlhodobé ciele a plánovanie
 - koncentrácia, centralizácia, hierarchizácia
 - sieťové organizácie ekonomiky a spoločnosti
 - jednoduchí, špecializovaní a väčšinou nízkoqualifikovaní pracovníci
 - vysoko kvalifikovaní a široko vzdelaní pracovníci
 - plytvanie zdrojmi a surovinami, ich neefektívne využívanie
 - minimalizácia spotreby surovín a energie, maximalizácia ich využitia
 - nadmerná produkcia odpadov a emícií • minimalizácia odpadov
- www.environet.sk Strana 88 z 88
- Národná stratégia TUR - II. časť
znečisťujúcich látok a nežiadúcich vplyvov
- masová výroba, uniformita tovarov a služieb
 - diverzifikácia produkcie a služieb
 - externalizácia nákladov • maximálna internalizácia nákladov
 - prárodá chýpaní ako zdroj surovín, nepreferovanie zachovania kvality prostredia
 - prárodá ako skutočná hodnota, dôraz na zachovanie kvality prostredia
 - likvidácia lokálnych ekonomík prostredníctvom globalizácie
 - vyváženie globalizácie lokálnymi ekonomickými aktivitami
 - meranie vyspelosti krajiny na základe veľkosti hospodárskeho produktu
 - meranie vyspelosti krajiny na základe integrácie ekonomických, sociálnych a environmentálnych ukazovateľov